

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İŞSİZLİĞİN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ: SOSYAL
AÇIDAN TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

ŞENOL KURT

2501020240

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. RECEP SEYMEN

İSTANBUL
2005

ÖZ

İşsizlik olgusu, neden olduğu ekonomik etkilerin yanında sosyal açıdan da birçok soruna yol açmaktadır. İşsizliğin yapısındaki değişimler ve ülkeler arası sosyal farklılıklar, işsizliğin sosyal etkilerini farklılaştırmaktadır. Türkiye’de hızla büyüyen nüfusa yeterli istihdam imkânlarının oluşturulamaması işsizliği ve işsizliğin beraberinde getirdiği sorunları kronik hale getirmiştir. Bu sorunların en önemlisi işsizliğin bireylerin mental sağlığı ve Türk aile yapısı üzerinde yaptığı olumsuz etkidir. Artan göç ise hem kentsel alanlardaki işsizliğin artmasına yol açmakta hem de suç oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Çalışanların menfaatlerini koruma amacını güden ve işsizlikten olumsuz yönde etkilenen sendikalar ise geçmiş yıllardan farklı olarak işsizlik konusunda daha etkin olmaya çalışmaktadırlar.

ABSTRACT

The concept of unemployment causes many social problems as well as the economic effects it creates. Changes in structure of unemployment and social differences between countries lead to differentiations in social effects of unemployment. Rapid population growth makes the unemployment and the problems which are created by unemployment more dramatic in Turkey. The most important social problem that unemployment cause is negative effects on individuals’ mental health and Turkish family structure. On the otherhand, increasing migration leads to increase in unemployment and crime rates in urban areas. The Labour Unions which aim to protect their members’ interests and effected from unemployment negatively try to be more effective about unemployment as different from past years.

ÖNSÖZ

Toplumların çözümünü aradıkları ve yarattığı sorunlar nedeniyle daima gündemde olan işsizlik olgusu, sosyal etkileri açısından çok boyutlu kavramdır. İşsizlik, bireyler ve aileler üzerinde yarattığı psikolojik baskının yanında, göç kararları, suç oranlarındaki artışlar ve sendikalar üzerinde de etkili olmaktadır.

Günümüzde özellikle büyük şehirlerde yaşanan birçok sorunun temelinde işsizlik yatmaktadır. İşsizliğin neden olduğu sorunlar tüm ülkelerde olmasına rağmen, ülkeler arası sosyo-ekonomik farklılıklar, işsizliğin sosyal etkilerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu tezde, işsizliğin Türkiye’deki sosyal etkileri psiko-sosyal boyut, göç ve sendikalar açısından incelenecektir. Türkiye’de suç ve işsizlik arasındaki ilişki ise suçun çoğunlukla iç göç ile ilişkilendirilmesi nedeniyle göç bölümü çerçevesinde incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZ(ABSTRACT).....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
I- İŞSİZLİK KAVRAMI	

A- İşsizliğin Tanımı.....	4
B- İşsizliğin Tahmininde Kullanılan Yöntemler.....	6
C- İktisadi Ekollerin İşsizlik Hakkında Görüşleri.....	7
1- Klasik Model.....	7
2- Keynesyen Model.....	10
3- Marksist Model.....	12
D- İşsizlik Çeşitleri.....	13
1- İradi İşsizlik.....	14
2- Gayri İradi İşsizlik.....	16
a- Friksiyonel (Geçici) İşsizlik.....	16
b- Konjonktürel İşsizlik.....	18
c- Mevsimlik İşsizlik.....	18
d- Teknolojik İşsizlik.....	19
e- Yapısal İşsizlik.....	20
E- Doğal İşsizlik ve Tam İstihdam.....	20
F- Gizli İşsizlik.....	22

II- İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPIYA ETKİLERİ.

A- İşsizliğin Ekonomik Etkileri.....	24
1- İşsizlik-GSMH İlişkisi.....	24
2- İşsizlik-Enflasyon İlişkisi.....	26
B- İşsizliğin Sosyal Yapıya Etkileri.....	29
1- İşsizlik ve Psiko-Sosyal Etkileri.....	30
a- Bireylere Etkileri.....	30
b- Aileye Olan Etkileri.....	38
c- Çözüm Önerileri.....	40
2- Göç ve İşsizlik.....	42
a- Göç Alan Ülke Açısından.....	43
b- Göç Veren Ülke Açısından.....	46
c- Göçmenlerin İşsizliği.....	47
3- İşsizlik ve Suç.....	49
a- Gündüsel Yaklaşım.....	50
b- Fırsat Yaklaşımı.....	51
4- Sendikalar ve İşsizlik.....	53

III- TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN YAPISI

A-Türkiye’nin Ekonomik ve Demografik Yapısı.....	58
1- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi.....	58
2- Türkiye’nin Nüfus Yapısı.....	62
B- Türkiye’de İstihdamın Yapısı.....	64
1- İşgücünün Durumu.....	65
a- İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı.....	66
b- İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı.....	68
c- İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri.....	70
d- İşgücünün Eğitim Durumu.....	71
2- Türkiye’de İşsizlik.....	73

a- 1980 Öncesi Dönemde İşsizlik.....	74
b- 1980 Sonrası Dönemde İşsizlik.....	76
c- Türkiye’deki İşsizlerin Sektörel Dağılımı.....	78
d- Eğitim Durumuna Göre İşsizlik.....	79
C- Türkiye’de İşsizliğin Sosyal Etkileri.....	81
1- Türkiye’de İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları.....	81
a- Bireylere Etkileri.....	81
b- Aileye Etkileri.....	86
2- Türkiye’de Göç-İşsizlik İlişkisi.....	87
a- Türkiye’de İç Göç ve İşsizlik.....	89
b- Türkiye’de Dış Göç ve İşsizlik.....	92
3- Türkiye’de Sendikal Hareket ve İşsizlik.....	95
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	105

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa no
Şekil 1: Klasik İşsizlik.....	8
Şekil 2: Keynesyen İşsizlik	11
Şekil 3: Friksiyonel (Geçici) İşsizlik	17
Şekil 4: İşsizlik-Enflasyon İlişkisi (Philips Eğrisi)	28
Şekil 5: İşsizliğin Mental Sağlığı Etkileme Süreci	33
Şekil 6: Genç İşsizlere Yönelik Aile Desteğinin Etkileri.....	37
Şekil 7: İşsizliğin Türkiye’deki Mental Sağlığı Etkileme Süreci.....	83
Tablo 1:OECD Ülkelerinde Göçmenlerin İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları...	47
Tablo 2: İşgücünün Durumu (Ocak 2005).....	65
Tablo 3: İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (Ocak 2005).....	67
Tablo 4: İşgücünün İşteki Durumuna ve Ekonomik Faaliyetlerine Göre Dağılımı ..	69
Tablo 5: İşgücüne Dâhil Olmayanların Nedene Göre Dağılımı, Türkiye(Bin kişi)...	71
Tablo 6: Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu, Türkiye(Bin kişi).....	72
Tablo 7: Daha Önce Çalıştığı Ekonomik Faaliyete Göre İşsizler, Türkiye(Bin kişi)..	79
Tablo 8: 1961-1981 Dönemi Yurtdışına Giden İşçilerin İşsizliğe ve Bağımlılık Oranına Etkileri	94

GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçlarını avcılık ve toplayıcılık yaparak karşıladıkları ilkel çağlardan günümüze kadar işsizlik olgusu, toplumların çözümünü aradıkları başlıca sorunlardan birisi olmuştur. Antik dünyada, modern dünyada kullanılan anlamıyla üretim, sermaye, talep, piyasa ve yatırım gibi kavramlar bulunmadığı gibi işsizlik kavramı da bulunmamaktaydı. Fakat sermaye yatırımlarının yapıldığı ve malların üretilip satıldığı eski Yunan'da ve Roma'da, işçiler bazen işsiz kalabilmekteydiler. Bu dönemde en sıradan emek biçimi kölelik olduğu için kölelerin boş kalması sahiplerinin zararına olmasına rağmen, işsizlik günümüzdeki gibi sosyal problemlere neden olmamaktaydı. Sebebi bilinmemekle beraber, serbest işçiler arasında işsizlik o dönemlerde de görülmekteydi.¹

Modern toplumlarda tanımı yapılmakta olan işsizlik, gerçek anlamıyla sanayi devriminin bir ürünüdür. İnsanların serf, küçük toprak sahibi veya kasabalarda küçük zanaatkâr olarak çalıştıkları dönemlerde işsizlik yerine “mülksüzlük” terimini kullanmak daha doğru olacaktır. Nitekim bu insanlar, bugün ki emek piyasası yapısına oldukça uzak bir ortamda, emeklerini ya feodal bir beyin emrine vermekte ya da kendi küçük toprak parçalarını işlemekteydiler.

Bunların dışında (devletin hizmetinde çalışan askerler ve memurlar hariç) kasabalarda yerleşik olan zanaatkârlar daha küçük ve kalifiye bir grup oluşturmaktaydılar. Fakat bunların sayısı nüfusa oranla azdı. Şehirlerin gelişmeye başlaması ve feodalizmin zayıflaması, serflerin ve küçük çiftçilerin kasabalara ve şehirlere göçünü beraberinde getirmiştir. Modern anlamdaki işsizlik bu insanların emeklerini satabilmek için kasabalara ve şehirlere inmesiyle ortaya çıkmıştır.² Kasaba ve şehirlere göç eden bu insanların oluşturduğu bu yeni durum, yarattığı

¹ John A. Garraty, **Unemployment in History**, New York ,Harper and Row Publishers,1978, p.12.

² Phineas Baxandall, “Explaining Differences in the Political Meaning of Unemployment Across time and Space”, **Journal of Socio-Economics**, Vol. 31,2002, p.475.

ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar sebebiyle birçok sosyal bilimciyi bu konuya yöneltmiştir.

Geçmişten günümüze, geçirdiği niteliksel değişimlere rağmen işsizliğin beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlar özünde aynı kalmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte yaşanan derin ekonomik ve toplumsal değişimler, işsizlik olgusuna yeni boyutlar eklemiş ve beraberinde yeni sorunlar ve çözüm önerileri getirmiştir. İşsizlik sorununun modern dünyadaki gelişimi ise inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. Kimi zaman yaşanan emek kıtlığı üretimin aksamasına neden olurken, kimi zaman kitlesel işsizlik, toplumsal karmaşaya neden olmuştur.

İşsizlik sorunu, tüm vatandaşlarına teorik olarak istihdam güvencesi veren sosyalist devletler dışında tüm ülkelerin ortak sorunudur. Sorunun ciddiyeti az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha fazla olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerin de kendilerini bu sorundan kurtaramadıkları açıktır. İşsizlik sorunu tüm ülkeler için geçerli olmakla birlikte, yoğunluk ve sonuçları itibariyle ülkeler arasında farklılıklar mevcuttur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, işsizlik kavramının anlamı, işsizliğin ölçülmesi, başlıca iktisat ekollerinin işsizlik hakkında görüşleri, işsizlik çeşitleri ve gizli işsizlik ele alınmıştır. İkinci bölümde ise işsizliğin etkileri, ekonomik ve sosyal sorunlar olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışmanın Türkiye ile ilgili kısmında yer almayan işsizliğin ekonomik etkileri, sosyal etkilerle olan ilişkisi nedeniyle bu bölümde teorik olarak incelenmiş, bu kapsamda işsizlik gayri safi milli hâsıla kaybı ilişkisi ve işsizlik-enflasyon ilişkisi kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

İşsizliğin ekonomik olarak yarattığı sorunlar tüm ülkeler de birbirine benzemektedir. Bu sorunların başlıcası, bir üretim faktörü olan emeğin kullanılamamasından kaynaklanan üretim kaybıdır. Diğer üretim faktörlerinde olduğu gibi emeğin de verimli bir şekilde kullanılamaması durumunda üretimde kayıplar yaşanacaktır. Bu kayıp, tüm ülkenin kaybı olarak gözükmekle birlikte

temelde işsiz insanların gelirlerini kaybetmeleridir. İşsizlikle ekonomik yapı arasındaki bir diğer ilişki de işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkidir. Arthur W. Phillips tarafından ortaya konulan bu ilişkiye göre, işsizlik yüksek olduğunda enflasyon düşük, işsizlik düşük olduğunda işsizlik yüksek olmaktadır. Bu ilişki özellikle ekonomi politikasını yönlendirenler için önemli bir tercih meselesidir.

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan işsizliğin sosyal etkileri çok çeşitli olmakla birlikte, bu tez kapsamında incelenecek konular 4 ana başlık altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi, işsizliğin psiko-sosyal boyutudur. İşsizliğin bireylerin mental sağlığı üzerindeki etkisinin yanında aile içi ilişkilere olan etkisi de bu başlığın kapsadığı konulardır. İşsizliğin etkide bulunduğu sosyal olgulardan ikincisi ise göçtür. Bireylerin emek piyasasının koşullarından kaynaklanan sebeplerle bazen tek başlarına bazen de aileleriyle birlikte göç etmeleri çok eski bir olgudur. Emek piyasalarının etkisiyle gerçekleşen göç ve bu göçün emek piyasasına etkileri bu bölümün başlıca konusudur. İşsizliğin etkide bulunduğu düşünülen olgulardan biri de suçtur. İşsizlik-suç ilişkisi bu bölümün üçüncü maddesini oluşturmaktadır. İşsizliğin etkide bulunduğu son olgu ise sendikalar. Bu konu kapsamında işsizliğin sendikalara yansımaları ve sendikaların bu konudaki politikaları ele alınmıştır.

Son bölümde ise Türkiye'deki emek piyasasının ve işsizliğin daha iyi anlaşılması için Cumhuriyet dönemindeki ekonomik gelişmeler ve nüfus yapısı incelenmiştir. Daha sonra ise işsizliğin günümüzdeki yapısı ve yukarıda sayılan sosyal sorunların Türkiye'deki yansımaları ve bunlara karşı kullanılabilecek politikalar açıklanmaya çalışılmıştır.

I- İŞSİZLİK KAVRAMI

A-İşsizliğin Tanımı

İşsizlik en geniş anlamıyla, şu anda çalışmayan fakat aktif biçimde iş arayan bireyleri içermektedir.³ Dünya’da ve ülkemizde birçok bilim adamı, hükümet kuruluşları, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları, işsizlik için değişik tanımlar yapmaktadırlar. Tanımlardaki kıstasların değiştirilmesi çoğu zaman iktidarların iktisadi performans göstergelerini değiştirebileceğinden çok önemlidir.

Türkiye’de kullanılan işsizlik tanımının çerçevesi, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından belirlenmiştir. DİE’ye göre işsiz tanımı şu şekildedir:

“Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler.

Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenlerden, 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek kişiler de işsiz nüfus kapsamına dâhildirler.”⁴

Burada bahsedilen referans dönemi her ayın pazartesi ile başlayıp, pazar ile biten ilk haftası olarak tanımlanmıştır. 1988–1999 yılları arası ve 2000 yılından sonraki yıllar arasında iş arama süresi bakımından bir farklılık bulunmaktadır. 2000 yılından önce 6 aylık olan iş arama süresi 2000 yılından sonra 3 aya indirilmiştir. Altı aylık dönemden üç aylık döneme geçiş, işsizliğin kapsamını daraltmıştır. Bu daralma özellikle bu sürede iş bulamadığı için umutsuzluğa kapılarak emek piyasasından çekilen kişileri kapsamaktadır.

³ Stephen Nickell, “ Unemployment: A Survey”, **The Economic Journal**, Vol. 100, 1990, p. 391.

⁴ (Çevrimiçi) http://lmsnt.pub.die.gov.tr/ihfid/tur_soz.htm, 10 Nisan 2005.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ) işsizlik tanımı ise şu şekildedir: “ Kısa referans dönemi boyunca (genellikle bir önceki hafta veya gün) bir saatten fazla çalışmamış fakat çalışmaya hazır ve aktif şekilde iş arayan kimseler işsiz olarak adlandırılmaktadır.”⁵

DİE ve UÇÖ' nün tanımlarının geniş ölçüde paralellik taşıdığı görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta UÇÖ' nün tanımının daha anlaşılabilir bir tanım olduğudur. Bunun arkasında yatan neden, UÇÖ' nün işsizlik için tüm üyelerinin kolayca uygulayabileceği ve sonuçların ülkeler arası karşılaştırmalara imkân sağlayacak şekilde olmasının istenmesidir. UÇÖ' nün bu isteğine rağmen birçok ülke, farklı işsizlik tanımları yapmaktadır. Bu farklı tanımların sebebi, siyasi iktidarların yeniden seçilme kaygıları olabileceği gibi, sadece daha kolay ve açık hesaplama isteği de olabilmektedir.

Bu tanımlara dayanarak işsizlik tanımındaki ortak noktaları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Referans dönemi boyunca ücretli ya da kendi hesabına çalışma şeklinde bir işe sahip olunmaması,
- Referans dönemi boyunca işe başlamaya hazır olunması,
- Referans dönemi boyunca aktif bir şekilde iş aranıyor olunması,
- Referans dönemi süresince geleceğe yönelik iş anlaşması yapmış olanlar veya bu dönemde geçici olarak işten çıkarılanlar da işsiz sayılmaktadırlar.⁶

⁵Niall O'Higgins, “The Challenge of Youth Unemployment” ,**Employment and Training Papers 7**, 10 Mart 2000, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/publ/etp7.htm#1,1>, 6 Haziran 2005.

⁶ Kuvvet Lordoğlu, Nurcan Özkaplan, Mete Törüner, **Çalışma İktisadı**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1999,s. 54.

B- İşsizliğin Tahmininde Kullanılan Yöntemler

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi işsizliğin ölçümü bir referans dönemde yapılan anketlere dayanmaktadır. Belirli büyüklükte örneklem üzerinde yapılan bu anketlerin sonuçlarının tüm ülkeyi yansıtıp yansıtmadığı tartışılmakla birlikte, daha kullanışlı alternatiflerin mevcut olmayışı hanehalkı işgücü anketlerini nispeten güvenilir kılmaktadır. Hanehalkı işgücü anketinin başlıca alternatifi, genelde gelişmiş ülkeler için kullanılabilir olmakla birlikte, işsizlik yardımlarına bakılarak yapılan hesaplama yöntemidir (**claimant count**). Bu hesaplama yöntemi bir işi olmayan ve işsizlik yardımı almaya hak kazanmış tüm insanları kapsamaktadır.⁷

İşsizlik yardımına dayanılarak hesaplanan işsizlik rakamları kendi içinde oldukça açıklayıcı ve tutarlı olmakla birlikte, işsizlik yardımına hak kazanma şartlarının ülkeden ülkeye farklılık göstermesi ve bazı ülkelerde bu şartların oldukça dar bir çerçeve içine sıkıştırılması bu hesaplamayı bütünü açıklamakta yetersiz kılmaktadır. Örneğin, ülkemizde uygulanmaya başlanan işsizlik sigortasının kapsamı yalnızca sigortalı çalışanlardan üç yıl içinde en az 600 gün sigortalı olarak çalışanlardan kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenleri kapsamaktadır.⁸ Bu kapsama göre hesaplandığında, Türkiye’de yaşanan işsizliğin tam anlamıyla yansıtılamayacağı açıktır. İşsizlik yardımının asıl amacının, tüm işsizlere değil de, belirli şartları sağlayanlara bu yardımı sağlamak olduğu düşünüldüğünde, bu yardıma dayanılarak yapılan hesaplamanın, yalnızca yardımcı bir açıklayıcı olacağı görülecektir.

Bu iki yöntemden bir tanesi, alınan örneklemelerden bir sonuca varmaya çalışırken, diğeri işsizlik sigortasına (yukarıda belirtildiği gibi çeşitli nedenlerle sınırlı olarak) yapılan başvuruları dikkate almaktadır. Bu yöntemler, işsiz sayısını

⁷ Christopher Pissarides, Jonathan Wadsworth, “**Unemployment Risks**”, **Understanding Unemployment**, Ed. by Eithne McLaughlin, New York, Routledge, 1992 ,p. 59.

⁸ Necdet Kenar, “İşsizlik Sigortası Uygulaması”, **Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Aylık Dergisi**, Kasım 2003, (Çevrimiçi) <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2003/kasim/arastirma.html> ,6 haziran 2005.

doğrudan işsiz insanlar üzerinden hesaplamaya çalışmaktadır. İşsiz sayısının tahmininde kullanılan yöntemlerden biri de Okun Yasasıdır. Daha sonraki bölümlerde detaylı incelenecek olan Okun Yasası, temel olarak işsizlikle gayri safi milli hasıla arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

“Okun Kanunu, işsizlik seviyesinin belirlenmesine istihdam seviyesinde ulaşacağı ‘potansiyel çıktı’ ile ekonominin fiilen istihdam ettiği işgücünün yarattığı ‘reel çıktı’ arasındaki açıktan yararlanarak yaklaşmaktadır. Uygulamalı çalışmaların gösterdiğine göre potansiyel çıktı ile reel çıktı arasındaki açıklığın boyutundaki değişimler ile işsizlik haddi arasında sabit bir ilişki vardır.”⁹

Bu uygulamaya yöneltilebilecek tutarlı eleştirilerin başında, Okun Yasasının her zaman geçerli olup olamayacağı meselesi gelmektedir. Buna ilaveten, gayri safi milli hasılanın ölçülmesinde karşılaşılan zorluklar, özellikle yaygın bir kayıt dışı ekonominin varlığı, bu tahmin yönteminin uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

İşsiz sayısının tahmininde yararlanılan diğer bir yöntem de girdi çıktı analizidir. Girdi çıktı analizi, uygulandığı sektörlerdeki mal ve hizmet alışverişlerini sayısal olarak göstermektedir. Bu sayısal verilere dayanılarak mevcut istihdam üzerinden işsiz sayısı tahmin edilebilmektedir. Kayıt dışı üretim ve istatistiki verilerin toplanmasında yaşanabilecek sorunlar, bu tahmin yönteminin de geçerliliğini azaltmaktadır.¹⁰

C- İktisadi Ekollerin İşsizlik Hakkında Görüşleri

1- Klasik Model

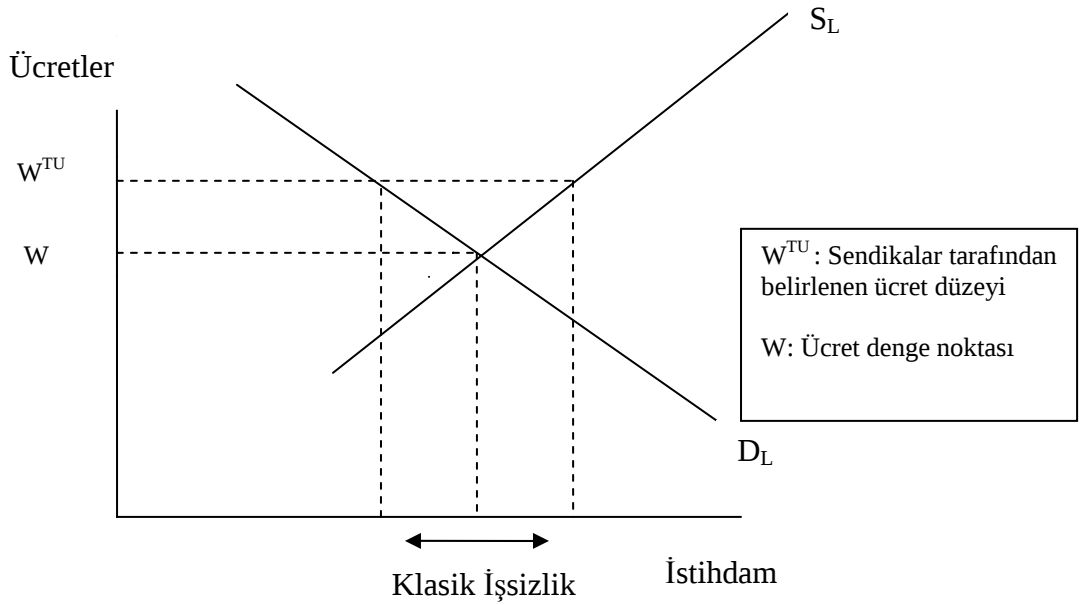
18. yüzyılın ortalarından, 19. yüzyılın ortalarına kadar geçen sürede baskın iktisadi görüş olan ve günümüze kadar önemini koruyan ve “Klasik Okul” adı verilen

⁹ Berker Yaman, **Kalkınmakta Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu ve Çözüm Yolları**, Bursa, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1977, s.65.

¹⁰ A.e.

iktisat ekolünün başlıca temsilcileri François Quesnay, Adam Smith, Jan Baptiste Say, David Ricardo ve Stuart Mill'dir. Bu ekolün gelişimine katkıda bulunan son dönemdeki en önemli bilim adamları ise Alfred Marshall, F. Y. Edgeworth ve Arthur C. Pigou olmuştur. Klasik teorinin istihdamla ilgili temel görüşü, herhangi bir müdahale ile karşılaşmadığı takdirde, piyasa mekanizmasının ekonomiyi tam istihdama ulaştıracağı yönündedir.¹¹

Şekil 1: Klasik İşsizlik

Kaynak: Graham Dawson, **Inflation and Unemployment**, p.42

Klasik teoriye göre emek piyasası herhangi bir malın işlem gördüğü bir piyasa gibi rekabetçi bir piyasadır. Bu bağlamda emek, alınıp satılması mümkün olan bir mal olarak düşünülmektedir. Bu malın fiyatı olarak da ücret belirlenmektedir. Klasiklere göre yeterince esnek ücret oranları, denge noktasını ve piyasanın düzenlenmesini daima garanti altına alır. Dolayısıyla esnek ücretin mevcut olduğu bir ortamda, gayri iradi işsizlikten söz etmek mümkün değildir. Gözlemlenen herhangi bir işsizlik ancak geçici durumlardan veya kişilerin çalışmamayı tercih

¹¹ A. e. , s.34-35.

etmesinden kaynaklanabilir.¹² Etkili işleyen bir emek piyasası mekanizmasında işsiz kalan bir kişinin, ücretinde bir indirim kabul etmesi ve sonucunda arz ve talebin dengeye ulaşması beklenmektedir. Say'ın "Pazarlar Kanununa" göre toplam talep eksikliğinden kaynaklanan işsizliği engellemek için gerçek ücret düzeyini aşağıya çekmek gerekmektedir. Klasik teori, sendika, grev ve toplu sözleşme gibi kurumların ücret esnekliğini olumsuz yönde etkileyerek arz ve talebin denge noktasında buluşmasını engellediğini iddia etmektedir.¹³ Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere, sendikalar tarafından denge noktasının üzerinde belirlenen ücretler klasik düşünceye göre işsizliğin temel sebebidir.

Ücretlerin düşürülmesi her zaman işsizliği ortadan kaldırmayabilir. Düşük ücretler ödemenin, firmalara faydasının yanında maliyetleri de vardır. Bu yüzden firmalar ücretlerini düşürmeyeceklerini açıklayabilirler. Ücretleri düşürmenin faydalarının yanında maliyetinin de olduğunu açıklayan teoriler etkin ücret teorileri olarak bilinmektedir. Yüksek maliyetin birçok nedeni olabilir. Başlıca dört tanesi şunlardır. Birincisi, çok düşük ücretler işçilerin gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyebilir. İşçilerin bu temel ihtiyaçları yeterince karşılayamaması durumunda uzun süre çalışamayacakları ortadadır. İkincisi, yüksek bir ücret işçilerin performanslarında firmanın onları yeterince gözetleyemediği durumlarda bile artışa yol açar. Üçüncüsü, yüksek ücretler daha vasıflı işçilerin başvurmasını sağlayarak kurumun vasıflı bir işçi havuzuna sahip olmasını sağlar. Son olarak, yüksek ücretler işçileri motive ederek onların daha çok çaba göstermesine yol açar.¹⁴ Bu nedenlerden de anlaşılacağı gibi klasiklerin amaçladıkları şekilde tam rekabetçi bir emek piyasasının kurulması zor gözükmektedir.

¹² Tuncer Bulutay, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey** , Ankara, International Labour Office State Institute of Statistics, 1995, p.22.

¹³ Yaman, **a.g.e.** , s. 37.

¹⁴ David Romer, **Advanced Macroeconomics**, 2. Edition, Berkeley, The McGraw-Hill Company , 2001, s.411-413.

2- Keynesyen Model

Klasik iktisat ekolünün istihdam ve işsizlikle ilgili görüşlerine karşı çıkanlar olmuştur. Bunların en tanınmışlarından biri John Maynard Keynes'dir. Aslında Keynes'in emek talep eğrisi ve emeğin marjinal verimi gibi konularda klasik teoriyle uzlaşmasına rağmen, Keynes'e göre bir işçinin emeği karşılığında aldığı piyasa ücreti onun gölge ücretini aşıyorsa, bu işçi gayri iradi işsiz konumundadır. Burada bahsedilen gölge ücret, işçinin bir iş teklifini kabul etmek ya da etmemek arasında kayıtsız kaldığı ücret düzeyidir.¹⁵

Keynes, bir ekonomide yer alan tekeller ve sendikalar gibi kurumların, oluşturdukları katılıkla, ekonomiyi normal şartlar halinde tam istihdama taşıyacak olan ücretlerin ve fiyatların kolayca hareketini engellediklerini söylemektedir. Keynes çalışanların "Para Aldatmacası" içinde olduklarına da inanmaktadır. Para Aldatmacası, çalışanların davranışlarının reel ücretlerden çok nominal ücretlerle ilişkili olmasıdır. Bu yüzden çalışanlar parasal ücretlerinde yapılacak bir kesintiye razı olmayacaklardır.¹⁶

Keynes'in istihdamla ilgili getirdiği ikinci yenilik ise "Ücretlerin yapışkanlığı" olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi işçiler kurdukları sendikalarla ücretlerin aşağı yönde hareketini engellerler. Dolayısıyla, Klasik Teorinin iddia ettiği kusursuz esnekliğin mümkün olmadığını ve bu yüzden işsizliğin ortaya çıkabileceğini belirtmektedir.¹⁷

Efektif talebin düşük olması Keynes'e göre işsizliğin kökeninde yatan başlıca nedendir. Tüketicilerin ve yatırımcıların harcama isteklerinin mevcut işgücünün tamamının kullanılmasına izin verecek bir gelir düzeyini gerçekleştirmekte yetersiz

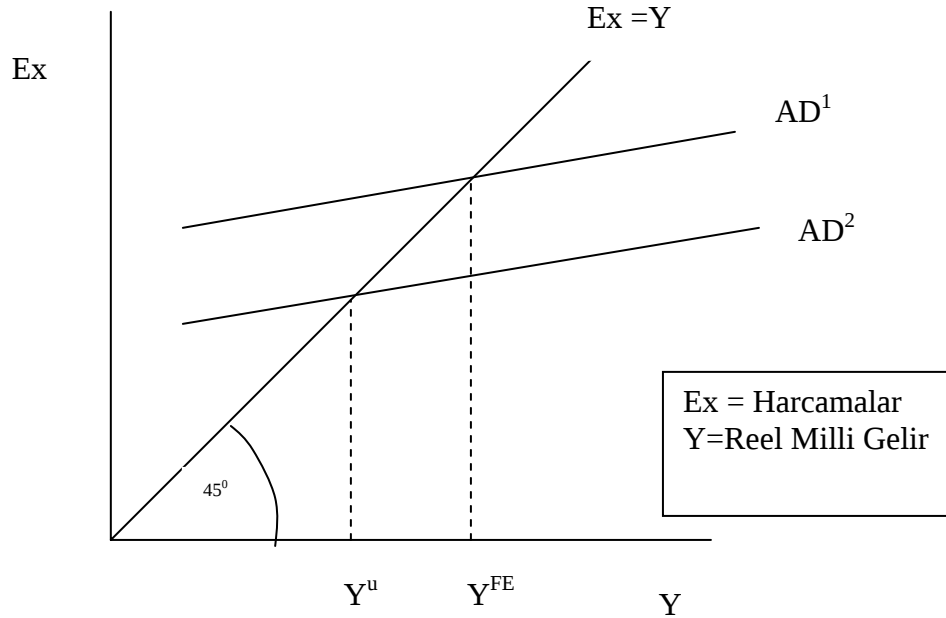
¹⁵ F.H. Hahn, "On Involuntary Unemployment", *The Economic Journal*, Vol. 97, 1987, p.15.

¹⁶ Robert B. Ekelund, Robert F. Hebert, *A History of Economic Theory and Method*, 4. Edition, Auburn, ,The Mc Graw Hill Companies, 1996, p. 469.

¹⁷ Yaman, *a.g.e.*, s. 40.

kalması işsizliğe yol açabilmektedir.¹⁸ Aşağıdaki grafikte yer alan Y^{FE} noktası tam istihdamı göstermektedir. Piyasalardaki güven kaybından ya da hükümetin enflasyonla mücadele kapsamında yatırımları azaltması nedeniyle toplam talep eğrisi AD^1 'den AD^2 'ye hareket eder. Bu hareketin sonucunda $Y^{FE} - Y^U$ miktarında bir gayri iradi işsizlik meydana gelecektir. Keynes'e göre bu tür bir işsizliğin çözümü toplam talebi artırmaktan geçmektedir.¹⁹ Dolayısıyla işsizlikle etkin bir şekilde mücadele etmek ancak toplam talebin manipülasyonu yoluyla mümkün olacaktır. İşçiler mevcut nominal ücret düzeyinde, talep artışından kaynaklanan fiyat artışlarını kabul edecekler ve böylece gerçek ücretlerin düşmesi sağlanarak istihdam artırılacaktır. Fakat Keynes, talebin artırılması için özel sektörün yapacağı yatırımların yeterli olmayacağını belirtmiştir. Keynes'e göre zorunlu kamu harcamaları ve vergilendirme (mali politika) işsizliğin ve eksik üretimin azaltılması için gereklidir.²⁰

Şekil 2: Keynesyen İşsizlik

Kaynak: Graham Dawson, **Inflation and Unemployment**, p.44.

¹⁸ James A. Trevithick, **Enflasyon: Ekonomideki Krizle İlgili Bir Çalışma**, Çev. Ercüment Seber, İstanbul, Yelken Matbaası, 1982, s.45.

¹⁹ Graham Dawson, **Inflation and Unemployment**, Hants, Edward Elgar Publishing, 1992, p.43.

²⁰ Ekelund, Hebert, **a.g.e.**, pp. 469-474.

3- Marksist Model

Karl Marx, sosyal ve ekonomik sorunların altında yatan neden olarak gördüğü kapitalist üretim ilişkilerinin, aynı zamanda işsizliğin de başlıca nedeni olduğunu iddia etmektedir. Marx'a göre iki çeşit sermaye bulunmaktadır. Birincisi, ham maddeleri, aletleri ve makineleri ve diğer 'üretim araçlarını' kapsayan sabit sermayedir. İkincisi ise 'emeğin gücü tarafından temsil edilen sermaye kısmı' olarak tarif ettiği değişken sermayedir. Marx, kapitalist sistemin işsizliğe sebep olma şeklini şu şekilde açıklamaktadır: Üretimde yaşanan bir artış, emeğe olan talebi artırmaktadır. Bu talebe tepki olarak ücretler yükselir. Fakat daha sonra imalatçılar sermayelerini ücretlerden (değişken) makinelere (sabit) kaydırarak Marx'ın 'tek kullanımlık yedek sanayi ordusu' adını verdiği bir kısım işçileri işten çıkarırlar. Marx, kapitalist sistemin, bu rezerv orduyu yarattığını ve aslında sadece ekonomik gelişme dönemlerinde iş bulabilecek bu emek gücü olmaksızın varolamayacağını belirtmektedir. İşsizlik, 'her zaman sömürölmeye hazır bir insan kitlesinden' oluşmaktadır.²¹

Teknolojik yenilikler ve sermaye-emek ikamesi ile birlikte oluşan dinamik değişimin işçi sınıfı üzerinde şiddetli bir etkisi vardır ve bu etki işsizliktir. Marksist düşünceye göre iki çeşit işsizlik mevcuttur. İlk sırada yer alan teknolojik işsizliğin sebebi emeğin yerini makinelerin almasıdır. İkinci sıradaki işsizlik türü ise artan yoğunlaşma ve merkezileşmeden kaynaklanan devrevi işsizliktir.²²

Emeğin yerini makinelerin almasından kaynaklanan işsizlik türünde sermayenin kendi arasındaki rekabet, sermayeyi makine kullanmaya zorlamaktadır. Aksi takdirde piyasadaki yüksek rekabete dayanması imkânsızdır. Makinelerin kullanılmasıyla birlikte bazı işçilerin işine son verilir. İşsizlerin sayısı artış gösterir.

²¹ Garraty, **a.g.e.** , pp.104-105.

²² Ekelund, Hebert, **a.g.e.** , pp. 242-243.

Dolayısıyla mevcut çalışanların sermaye karşısındaki pazarlık güçleri çok azalır. İşsizler, yedek sanayi ordusunun varlığı nedeniyle ücretlerdeki düşüşe razı olurlar.²³

Sanayi döngüsünün safhaları içerisinde kimi zaman çok kimi zaman az hissedilse de, Marx'a göre işsizlik, kapitalizmin içine derin bir şekilde yerleşmiş olan 'daimi' bir karakterdir. Marx'a göre işsizliğin temel ve yaygın nedeni eksik tüketimdir. Asimetrik yatırım, üretken yatırımı talepten daha yoğun bir şekilde etkiler. Bunun iki sonucu olabilir. Bunlardan birincisi, uzun vadeli işsizlik politikaları oluştururken yatırımların büyümesine dayanmanın yanlışlığıdır. Diğeri ise bu asimetrinin devrevi dalgalanmaların temelinde yatmasıdır.²⁴

Kapitalist sistemin doğal bir sonucu olarak görülen işsizlik sorunu, toplumda en fazla gençleri, kadınları ve yabancı işçileri etkiler. Gençlerin tecrübesizlikleri ve kadınlara karşı oluşan toplumsal yargılar, bu gruptaki insanların işe alınmada güçlüklerle karşılaşmasına, işten çıkarma durumunda ise bu gruplara öncelik verilmesine yol açmaktadır. Yabancı işçilerin durumu ise bu iki gruptan daha kötüdür. Çünkü bu işçiler kendi ülkelerinde çalışmadıkları için çoğunlukla yasal korumadan yeterince faydalanamazlar. Yedek sanayi ordusu genellikle kapitalist ülkelerin sınırları ile sınırlı olmadığından, yabancı işçiler yedekler ordusuna katılmaya hazır bir grup olarak kabul edilmektedirler.²⁵

D- İşsizlik Çeşitleri

İşsizliğin tanımı yapılırken, işsizliğin geniş anlamıyla şu anda çalışmayan fakat aktif biçimde iş arayan bireyleri içermekte olduğu belirtilmişti. İşsizliğin tanımı yapılırken dahi birden fazla tanıma sahip olduğu göz önüne alınırsa, tek bir çeşit

²³ Mehmet Selik, **100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi**, 2.bs. , İstanbul, Gerçek Yayınevi ,1974, s.343.

²⁴ Mario Sebastiani, **“Observations on Marx’sand Kalecki’s Approaches to the Theory of Effective Demand”** , **Marx and Modern Economic Analysis Volume II**, Ed. by. G. A. Caravale, Rome, Edward Edgar Publishing, 1991, p.272.

²⁵ Pierre Salam, Jacques Valie, **Ekonomi Politik El Kitabı**, Çev. Bülent Özen, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1974, s.92-104 .

işsizliğin olmaması şaşırtıcı olmayacaktır. İşsizlik, bireysel tercihler, ekonominin yapısı, üretimin yapısı ve doğadaki değişimler ile bağlantılı olarak değişik sınıflandırmalara tabi tutulabilir. İnsanlık tarihi boyunca yeni adlara bürünerek ortaya çıkan işsizlik olgusunun, gelecekte de farklı şekillerde ortaya çıkması muhtemeldir.

Dünya’da yeni üretim tekniklerinin ve üretim ilişkilerinin ortaya çıkması, yeni istihdam biçimleri yaratmakta, bu da beraberinde yeni işsizlik çeşitleri getirmektedir. Bunun yanında bireylerin çalışıp çalışmama yönündeki tercihleri de işsizlik üzerinde belirleyici olabilmektedir.

1- İradi İşsizlik

Adından da anlaşılabilceği gibi iradi işsizlik, “kişilerin piyasadaki ücrete razı olmadıkları için” işsiz kalmaları durumudur.²⁶ Bu çeşit işsizliğin başlıca sebepleri şunlardır:

- a) Bu kişiler tembelliklerinden ötürü kendilerine önerilen işi beğenmezler,
- b) İş şartlarındaki küçük bir değişikliğe razı olmazlar,
- c) İstismar edileceklerini düşünerek komplekse kapılırlar. Bu gibi küçük sebeplerden dolayı hemen işi bırakırlar veya istekleri olmadığı sürece işe başlamazlar,
- d) Aile fertlerinden çalışabilecek düzeyde olup da yalnızca bir kişi çalışıyorsa, bu ailede bu gelire razı oluyorsa diğer fertler çalışmak istemezler. Babanın çalıştığı durumda eş ve yetişkin çocuklar çalışmıyorlarsa eş ve çocukların durumu iradi işsizliğe girer,
- e) Bazı kimseler (nadir olarak rastlansa bile) istirahat etmeyi maddi refaha tercih ederler ve çalışmak istemezler.²⁷

²⁶ (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 15 Nisan 2005.

²⁷ (Çevrimiçi) <http://mypage.kangurum.net/EKONOMI/hdogan@kangurum.net/issizlik>, 3 Şubat 2005.

Yukarıdaki sebeplerden de anlaşılacağı gibi iradi işsizlik, bireylerin işgücüne dâhil olup, kişisel tercihleri (ücret dışında) doğrultusunda işsiz kalmayı kabul ettikleri bir durumdur. İradi işsizliğe en geniş olarak işgücü piyasasına kısa veya uzun sürelerle dâhil olmuş ve daha sonra eşlerinin aileyi tek başına geçindirebilmeleri nedeniyle, ev hanımlığına geri dönmüş kadınlar arasında rastlanmaktadır.

Sayılan sebepler dışında, bir ülkede yaşanan iktisadi krizler veya büyümeler de iradi işsizlik kapsamına girenlerin, diğer işsizlik türlerine kaymalarını sağlamakta ya da işsiz sınıftan çıkarak bir iş sahibi olabilmesine olanak tanımaktadır. Mesela, yukarıda verilen ev hanımı örneğinden hareket edildiğinde; özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonominin büyüme safhasında, aile reisi, evin geçimini tek başına sağlayabilmekte ve kadın iradi işsiz durumuna düşebilmektedir. Buna karşılık kriz safhasında aile reisinin işsiz kalması veya gelirinin geçinmeye yetmediği durumlarda kadın ve çocuklar aileyi geçindirmek veya aileye destek olabilmek için iş arayabilir. Burada iktisadi büyümenin yanı sıra kadının emek piyasasındaki ve o toplumdaki sosyal konumu da hiç kuşkusuz belirleyici olacaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi iradi işsizlik, kişilerin tercihlerini etkilemesinden ötürü, iktisadi durumdan etkilenmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki cömert işsizlik yardımları ve sosyal yardımlar da yukarıdaki sebepleri tetiklemekte ve iradi işsizlik oluşturmaktadır.

Toplam işsizlik içerisinde kaç kişinin iradi işsiz olduğunu tahmin etmek zordur. Böyle bir tahmin için en iyi başlangıç noktasının, işlerinden ayrılanların sayısını tespit etmek olduğu söylenmektedir. Çünkü işten çıkarılmanın aksine, işten ayrılma iradi bir harekettir. İşgücüne yeni girenler için ise iradi işsizlikten söz edilemez. Bu insanlar iradi olarak işsizliği tercih etselerdi iş gücüne katılmazlardı.²⁸

²⁸ Alan J. Auerbach, Laurence J. Kotlikoff, **Macroeconomics: An Integral Approach**, Second Edition, Cambridge, MIT Press, s.275.

2-Gayri İradi İşsizlik

Gayri iradi işsizlik, iradi işsizliğin tam tersine kişilerin piyasadaki mevcut ücret seviyesine razı oldukları halde bir iş bulamamalarıdır.²⁹ Bu çeşit bir işsizlik iradi işsizliğe göre iktisadi ve sosyal yönlerden daha büyük problemler yaratabilmektedir. Gayri iradi işsizlik genellikle sanayileşmiş ülkelerde iş gücüne olan talebin yetersizliğinden ileri gelmektedir³⁰. Bu talep yetersizliğinin sebebi, mallara olan talebin azalması olabileceği gibi otomasyona geçilmesi de olabilmektedir.

a- Friksiyonel (Geçici) İşsizlik

Friksiyonel işsizlik, kişilerin daha iyi iş bulabilmek veya mesleki açıdan ilerlemek için halen çalışmakta oldukları iş yerlerinden ayrılarak yeni işlerine başlayacakları güne kadar geçirmiş oldukları işsizlik dönemidir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bu işsizlik türü “geçici” bir işsizliktir. Burada, ekonomik yapıdan kaynaklanan bir işsizlik söz konusu değildir. Friksiyonel işsizlik genel olarak küçük ölçekli ve yalnızca yeni işsiz insanların, iş fırsatları hakkında bilgi edinmelerine kadar kısa dönemli olarak süren bir işsizlik türüdür³¹. Bu çeşit işsizliğin başlıca sebebi, işverenler ve işçiler arasındaki iletişim eksikliğidir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi emek piyasasındaki arz ve talep dengeleri her zaman denge noktasını bulmayabilir. İşverenler ve işçiler arasındaki iletişim eksikliği EE eğrisini daima talep eğrisinin solunda tutmaktadır³². İki eğri arasındaki boşluk friksiyonel işsizliği göstermektedir.

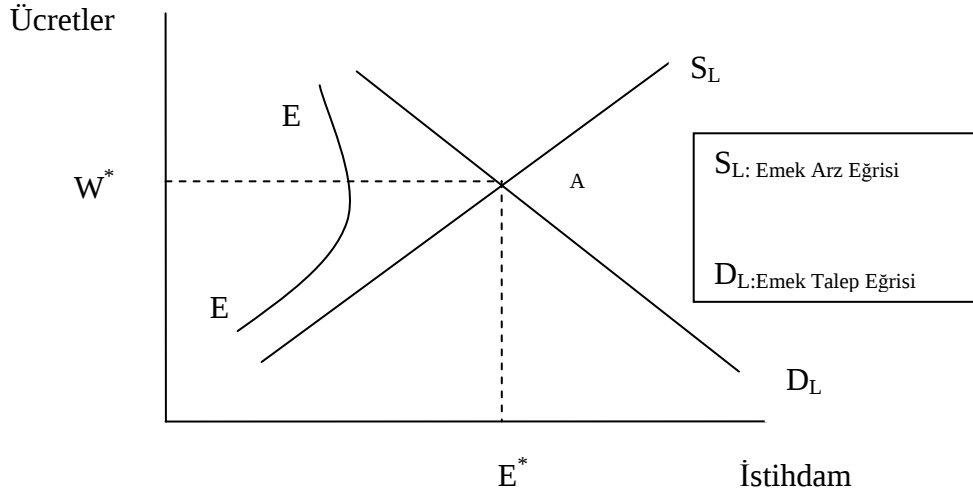
²⁹ A. e. , p.272.

³⁰ Birsen Ersel, *Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası*, İstanbul, Dilek Ofset Matbaacılık, 1999, s.17.

³¹ Dawson, a.g.e. , p.40.

³² A. e. , p. 41.

Şekil 3: Friksiyonel (Geçici) İşsizlik

Kaynak: Graham Dowson, **Understanding Unemployment**, p. 41.

Birçok ülkede bu eksiği gidermek amacıyla iş ve işçi bulma büroları ve özel istihdam büroları hizmet vermektedir. Bu kurumların etkili çalışmaları friksiyonel işsizliği mümkün olan en düşük seviyeye indirecektir. Friksiyonel işsizliğin nedenlerinden biri de işgücü mobilitesinin düşük seviyede olması, yani çalışanların iş aramak için yaşadıkları bölgenin dışına çıkamaması veya kendi bölgesi dışında buldukları işlerde çalışmaya razı olmaması durumudur. Diğer bir deyişle, işçinin istihdam kaynaklarına uzak olması da friksiyonel işsizliğe neden olabilmektedir.³³

Friksiyonel işsizlik, bireyler bir işten diğerine geçtikçe veya işgücüne katıldıktan sonra iş bulduklarından çok uzun sürmemelidir. Bu yüzden friksiyonel işsizlik, işsiz kalma süresinin arttığı ekonomik gerileme dönemlerindeki işsizlik artışını açıklayamayacaktır. Fakat bu düşünce, emek piyasasının istikrarının zamanla değiştiğini göz ardı etmektedir. Verimli sektörler veya bölgeler arasında büyük bir faaliyet kayması yaşandığında, daha çok işçinin friksiyonel işsizlik yaşaması

³³ Ersel, a.g.e,s.21.

beklenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerde yaşanan işsizliğin bununla açıklanabileceği belirtilmektedir.³⁴

b-Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel işsizlik, her ülkede yaşanan iktisadi dalgalanmaların sonucunda oluşan bir işsizlik türüdür. Diğer bir deyişle bu tür işsizlik, kapitalist üretim sisteminin bir sonucudur.³⁵ Sanayi devriminin başından bu yana bütün ülkeler, birbirini takip eden uzun veya kısa süreli iktisadi dalgalanmalar yaşamışlar ve ekonominin daraldığı dönemlerde işsizlik artmış, büyüme dönemlerinde ise azalmıştır. Bu tür işsizliğin boyutu daralmaların ve büyümelerin boyutuyla doğru orantılıdır. Piyasa sisteminin olumsuz yanını ifade etmek için kullanılan “Kumarhane Ekonomisi” kavramı bir anlamda konjonktürel işsizliğin altında yatan nedenleri de aydınlatmaktadır. Çok sayıda ekonomik birimin aldığı bağımsız kararlar, bazı ekonomik birimleri emek piyasasının dışına çıkmaya zorlamaktadır. Ekonomisini daha temkinli adımlarla planlayan devletler ise bu tür işsizlikten nispeten daha az etkilenmektedirler. Fakat piyasa ekonomisinin hâkim olduğu her ülkede konjonktürel işsizlik refah dönemlerinde bile görülmektedir.

c- Mevsimlik İşsizlik

Adından da anlaşılabilceği gibi mevsimlik işsizlik, mevsimlere ve doğa koşullarına bağlı olarak yaşanan işsizlik türüdür. Sürdürülebilmeleri yalnızca belirli mevsimlerde mümkün olan endüstrilerde (kış ve yaz turizmi, tarım ve tarıma bağlı sanayi vb.) istihdam edilen kişiler, bu mevsimler dışında işsiz durumuna düşmektedirler. Bazı endüstrilerde ise talebin belli mevsimlerde yoğunlaşmasından kaynaklanan bir işsizlik oluşabilmektedir. Sınâî üretimin yapısından kaynaklanan bu tür işsizlik genellikle sanayileşmiş ülkelerde görülmektedir.³⁶

³⁴ Auerbach, Kotlikoff, **a.g.e.** , p.276.

³⁵ Ersel,**a.g.e.** ,s.20.

³⁶ Sabahaddin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1997, s.179.

Mevsimlik işsizlikte mevsimler dışında kanunla koyulan sınırlamalar da etkili olmaktadır. Örneğin balık avına sadece belirli dönemlerde izin verilmesi bu sektörde çalışanları mevsimlik işsizliğe itmektedir. Daha çok tarım ve ona bağlı sektörleri etkileyen bu tür işsizlikte, çiftçiler sadece toprakla uğraşmayıp hayvancılık da yaparak bütün bir yıl boyunca sürececek bir iş sahibi olabilmektedirler. Tarıma dayalı sanayilerde çalışanların ise bu süre de ancak geçici işlerde çalışabilecekleri açıktır.

d- Teknolojik İşsizlik

Şirketlerin üretim teknolojilerinde yeniliğe gitmeleri iki sebebe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, ürün kalitesini artırmaya yönelik yenilemeler, ikincisi ise sabit emek maliyetlerini azaltmaya yönelik yenilemelerdir.³⁷ Her iki durumda da şirketler işçi çıkarmak zorunda kalabilirler. Bu anlamda teknolojik işsizlik, insan emeğinin yerine makinenin koyulmasıyla oluşan işsizlik türüdür.³⁸ Bir iş kolunda o işi kısmen veya tamamen makinelerin yapmaya başlamasıyla daha önceden o işi yapan kişiler işsiz kalmaktadırlar. Bu kişilerin aynı işkolunda veya diğer işkollarında istihdamı, yeterli niteliklere sahip olmadıklarından mümkün olamamaktadır. Bu kişilerin kısa bir sürede eğitilip uygun bir işe yerleştirilmemeleri durumunda, uzun süreli bir işsizlikle karşı karşıya kalmaları muhtemeldir.

Bu tür işsizliğin tehlikesine en çok maruz kalabilecek kesim ise eğitilmelerinin daha güç olması nedeniyle yaşlı işçilerdir. Teknoloji kısa dönemde yarattığı işsizliğe rağmen uzun dönemde yeni iş kolları yaratarak istihdamı artırmaktadır.³⁹ İşverenler üretim teknolojilerini değiştirdiklerinde, mevcut işçileri çıkartıp yerlerine yeni teknolojiye hâkim (özellikle genç işsizler arasından) personel istihdam edebileceği gibi, mevcut çalışanlarını eğitme yoluna da gidebilir. Teknolojik işsizliğin azaltılmasında eğitimin rolü yadsınamaz olmakla birlikte, bu

³⁷ Jan Boone, "Technological Progress, Downsizing and Unemployment", **The Economic Journal**, Vol.110, 2000, p. 581.

³⁸ (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 15 Nisan 2005.

³⁹ (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 15 Nisan 2005.

eğitimin masraflarını kimin karşılayacağı sorun yaratmaktadır. Bu masrafların yüksekliği özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri işçi çıkarmaya yönlendirebilir. Buna karşılık büyük ölçekli işletmeler ise masrafları karşılamakta daha az zorluk çekmektedirler. Bu soruna için önerilebilecek bir çözüm de devletin eğitim masraflarına katkıda bulunmasıdır. Bu katkının kaynağı işsizlik fonları olabileceği gibi özel sektöre tanınacak vergi muafiyetlerinin de olması mümkündür.

e- Yapısal İşsizlik

Birçok yazar tarafından teknolojik işsizlikle aynı anlamda kullanılan yapısal işsizlik, ulusal ekonominin yapısında ve toplam talebin bünyesinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır.⁴⁰ Bu tür yapı değişiklikleri, yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla meydana gelebileceği gibi “az gelişmiş ülkelerde emek sunumu ile anamal ve üretim araçları arasındaki uyumsuzluktan doğan (kronik) sürekli işsizlik şeklinde de gerçekleşebilir.”⁴¹ Özellikle, belirli zamanlarda yüksek popülariteye sahip olan bazı sektörlerde yaşanan krizler, bu sektörlerde çalışanları veya bu sektöre yönelik eğitim gören kişileri yapısal işsiz durumuna sokmaktadır. Türkiye’de ekonomik krizler öncesinde ve sonrasında finans sektörünün istihdam yapısı buna güzel bir örnek olarak verilebilir.

E- Doğal İşsizlik ve Tam İstihdam

Yapısal işsizlik ile friksiyonel işsizliğin toplamı olan doğal işsizliğin bu isimle anılmasının nedeni bu iki çeşit işsizliğin de azaltılabilir olmasına rağmen tamamen ortadan kaldırılamamasıdır.⁴² Diğer bir deyişle doğal işsizlik oranı, friksiyonel işsizliği ve gerçek ücretlerin piyasadaki denge ücretinin üstünde olması durumundaki işsizliği yansıtmaktadır. Bu noktada beklenen enflasyon gerçek

⁴⁰ (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 15 Nisan 2005.

⁴¹ Ersel, **a.g.e.**, s.20.

⁴² Recep Seymen, **İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset**, İstanbul, Der Yayınları,2004, s.80-81.

enflasyona eşit durumdadır.⁴³ İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi gösteren Phillips Eğrisi uzun vadede dikey olabilmektedir. Hükümet politikaları enflasyonu azaltabilmekte, fakat uzun vadede işsizlik oranını düşürmek için çok az şey yapabilmektedir. Doğal işsizlik oranı hükümetin müdahalesi olmaksızın gerçekleşen işsizlik oranıdır.⁴⁴ Bu oran uzun vadeli dengede sürecektir olan istatistiksel veya ölçülmüş işsizliktir.⁴⁵

Tanımlardan da anlaşılabileceği gibi doğal işsizlik, ekonominin normal döngüsünde devam etmesi durumunda karşılaşılan işsizliktir. Bir ülkede işsizlik oranının doğal işsizlik oranında olması o ülkenin ekonomisinin sağlıklı olduğu yolunda bir göstergedir. Doğal işsizlik oranı ülkeler arasında farklılıklar gösterebilir. Yukarıda belirtildiği gibi doğal işsizliği oluşturan bileşenlerden biri friksiyonel işsizliktir. Friksiyonel işsizlik, her ülkede yer almakla beraber, ülkelerin emek piyasalarının yapısına ve etkin çalışan bir iş kurumuna sahip olup olmamalarına göre ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Doğal işsizlik oranının bir diğer bileşeni olan yapısal işsizlik de ülkelerin ekonomik yapılarına göre farklılık göstereceğinden doğal işsizlik oranı her ülke için farklı olacaktır.

Tam istihdam kavramı ise doğal işsizlikle yakından ilişkilidir. Tam istihdamı, isminden ötürü herkesin çalıştığı ve işsizliğin bulunmadığı bir durum olarak tanımlamak yanlıştır. Tam istihdam düzeyi, doğal işsizlik oranında işsizliğin bulunduğu ve devrevi işsizliğin bulunmadığı bir durumu ifade etmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla tam istihdamı hedefleyen ülkelerin başlıca amacı, devrevi işsizliği ortadan kaldırmaktır. Doğal işsizlik ise azaltılabilesine rağmen ortadan kaldırılamamaktadır.

⁴³ Auerbach, Kotlikoff, **a.g.e.**, p. 236-237.

⁴⁴ Michael Veseth, **Introductory Macroeconomics**, 2. Edition, Orlando Academic Press, 1984, p.74.

⁴⁵ Martin Bronfenbrenner, Werner Sichel, Wayland Gardner, **Macroeconomics**, 2. Edition, Boston, Houghton Mifflin Company, 1987, p.289.

⁴⁶ Seymen, **a.g.e.**, s.81.

F- Gizli İşsizlik

Emek piyasasında herhangi bir işkolunda istihdam edilmelerine rağmen, çalıştıkları sektörlerde marjinal verimlilikleri sıfır olduğu için işsiz olarak kabul edilen kişilerdir. Gizli işsizliğin diğer bir adı da eksik istihdamdır. Birçok sektörde verimlilik ölçümlerinin yapılmaması, gizli işsizliğin tespitini ve çözümünü zorlaştırmaktadır. Marjinal verimlilikleri çok düşük olan bu işçiler bazı durumlarda üretimi olumsuz yönde etkileyebilirler. Gizli işsizliğin çok yaygın olduğu bir ekonomide sağlıklı bir büyümeden ve refah artışından söz etmek zordur. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, hızlı nüfus artışı ve sermaye organizasyonunda yaşanan yetersizlikler, tarım ve kamu sektöründe gizli işsizliğe yol açmaktadır. Nüfus yoğunluğunun çok yüksek olduğu ülkelerde gizli işsizlik, çoğu zaman hükümetler tarafından zorunlu bir yol olarak tercih edilebilir. İşsizliğin doğurabileceği sosyal tehlikeler ve hükümetlerin yeniden seçilme kaygısı, ekonomik sakıncalarına rağmen, gizli işsizliği tolere edilebilir bir seçenek olarak hükümetlerin karşısına çıkarmaktadır.⁴⁷

Eksik istihdamı iki grup altında incelemek mümkündür. Birinci grup, görülebilir eksik istihdamdır. Bu eksik istihdam türünde şu anda istihdam edilen fakat daha uzun saatler çalışmak isteyen kimseler bulunmaktadır. İkinci grupta ise, birçok değişik şekilde tarif edilen fakat genellikle gelirleri belli bir seviyeden aşağı insanları içeren görülemeyen eksik istihdam bulunmaktadır. Bu iki kavram analitik olarak birbirinden farklıdır. Görülebilir eksik istihdam, emek piyasasındaki kusurlardan kaynaklandığı ve bu kusurları yansıttığı için açık işsizlik ile yakından ilişkilidir. Görülemeyen işsizlik ise temelde yoksulluğun belirgin bir ölçütüdür.⁴⁸

Eksik istihdam kayıt dışı çalışmayla birlikte görüldüğü için çoğunlukla azgelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olarak görülmektedir.

⁴⁷ Hilary Metcalf, **“Hidden Unemployment and the Labour Market”, Understanding Unemployment**, Ed. Eithne McLaughlin, New York, Routledge, 1992 ,p. 160-163.

⁴⁸ Lyn Squire, **„Employment Policy in Developing Countries**, Oxford, Oxford University Press, 1981, p.69.

Gelişmiş ülkelerin genellikle yüksek verim düzeyine sahip olmaları, bu ülkelerde eksik istihdamın az olduğunu düşündürmektedir. Gelişmekte olan ülkelere nazaran gelişmiş ülkelerde eksik istihdam azdır. Fakat gelişmiş ülkelerde, özellikle gençler arasında, eksik istihdamdan söz etmek mümkündür. Özellikle geçici süreli işler ve kısmi zamanlı çalışma, gençlerin tam zamanlı istihdamını engelleyici çalışma şekilleridir. Gençlerin bu şekilde çalışmasına neden olan etkenler ise genellikle eğitim durumları, tecrübe ve emek piyasasının yapısıdır.⁴⁹

⁴⁹ S. Antonio Ruiz-Quintanilla, Rita Claes, “Determinants of Underemployment of Young Adults: A Multi-Country Study”, **Industrial and Labor Relations Review**, Vol. 49, No: 3, April 1996, pp. 424-437.

II- İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPIYA ETKİLERİ

A- İşsizliğin Ekonomik Etkileri

İşsizlik, insanların emeklerini, istedikleri halde, piyasada sunamamalarından kaynaklanan bir olgudur. Emegini sunamayan bu insanlar doğal olarak üretime hiç bir katkıda bulunamamaktadır. Bunun sonucunda hem milli gelirde hem de bireysel gelirlerde düşüş yaşanmaktadır. İşsizlik, gelir kaybına neden olurken, işsizliğin kendisi de ekonomideki makro değişkenlerden etkilenmektedir. Özellikle fiyat düzeyinde yaşanan değişiklikler işsizlik üzerinde etkili olmaktadır. İşsizliğin ekonomik yapı üzerindeki üzerindeki etkileri, yarattığı sıkıntılarla sosyal yapı üzerinde de etkili olmaktadır.

1- İşsizlik-GSMH İlişkisi

İşsizliğin tanımı yapılırken, bu tanımlardan birinin de işsizliğin üretim faktörlerinden insan emeğinin kullanılamaması olduğu belirtilmişti. Üretim faktörlerinden birinin ya da birkaçının kullanılamaması durumunda görülebilecek etkilerden biri de, üretimde yaşanacak düşüştür. İşsizlik ve Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) arasındaki bu ilişkinin incelenmesi sonucunda Okun Yasası ortaya çıkmıştır. Makroiktisatın başlıca konularından biri olan Okun Yasası, 1962 yılında Amerika Birleşik Devletleri için Arthur Okun tarafından formüle edilmiştir. Okun Yasasına göre II. Dünya Savaşı sonrası dönemde %4 oranındaki işsizliğin üzerinde ortalama olarak gerçekleşen her bir yüzdelik artış, reel GSMH’de yaşanan yaklaşık %3’lük bir düşüş ile ilişkilendirilmektedir. Arthur Okun’un yaptığı bu çalışmadan sonra piyasa ekonomilerindeki işsizlik ve üretim ilişkisi geniş bir şekilde incelenmiş ve bu ilişki geniş ölçüde doğrulanmıştır.⁵⁰

⁵⁰ Alexei Izyumov, John Vahaly, “ The Unemployment-Output Tradeoff in Transition Economies: Does Okun’s Law Apply?”, **Economics of Planning**, Vol. 35 ,2002, p.317.

Okun Yasasında etkisi incelenen işsizlik türü devrevi (**cyclical**) işsizliktir. Okun Yasası, işlerini kaybeden bireyler dâhil olmak üzere, tüm gelir kayıplarını hesaplamaktadır. İşsizlikten kaynaklanan gelir dağılımı bozuklukları işsizlik yardımı ve benzeri mekanizmalarla düzeltilebilirken, toplumun işsizlikten dolayı uğradığı kaybın önüne geçilememektedir. Bireylerin gelir kayıplarına karşılık elde ettikleri boş zamanın verdiği faydanın, işsizliğin maliyetini azaltabileceği iddia edilmektedir. Fakat buradaki boş zamanın büyük kısmı istenmeyen boş zamandır. Ayrıca toplumun işsizlikten kaynaklanan kaybı bireyinkinden daha fazladır. Çünkü bireyler, kendi elde ettikleri gelirin yanında, ödedikleri vergilerle toplumsal harcamaları finanse ederler. İşsizlerin gelir kaybının en azından bir kısmının boş zamandan kaynaklanan fayda ile telafi edileceği düşünülürse, toplumun kaybının daha fazla olacağı görülecektir.⁵¹

İşsizlikle üretim arasında ilişkinin Okun Yasası dâhilinde gerçekleştiği piyasa ekonomilerinde Okun Yasasından faydalanarak işsizlik oranını tahmin etmek mümkün olabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi,

“Okun Yasası, işsizlik seviyesinin belirlenmesine istihdam seviyesinde ulaşacağı ‘potansiyel çıktı’ ile ekonominin fiilen istihdam ettiği işgücünün yarattığı ‘reel çıktı’ arasındaki açıklıktan yararlanarak yaklaşmaktadır. Uygulamalı çalışmaları gösterdiğine göre potansiyel çıktı ile reel çıktı arasındaki açıklığın boyutundaki değişimler ile işsizlik arasında sabit bir ilişki vardır.”⁵²

İşsizlik ve üretim arasındaki ilişkinin genel bir kabul görmesine rağmen ilişkinin eğiminin derecesi hakkında bazı anlaşmazlıklar vardır. Yapılan ampirik çalışmalar, Okun modelindeki katsayının, ülkeler ve örnekler arasında değişiklikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden Okun Yasasını katı bir kanundan çok,

⁵¹ Rudiger Dornbush, Stanley Fisher, **Macroeconomics**, 5. Edition, New York, Mc-Graw Hill Company, 1990, p. 517.

⁵² Yaman, **a.g.e.**, s.65.

bir yol gösterici olarak görmek gerekmektedir.⁵³ İşsizlik ve üretim artışı arasındaki ilişkinin zayıflamasına yol açan başlıca etkenler, işsizlik oranı ile nüfus büyüme oranı, işgücüne katılma oranı ve işçi başına düşen ortalama çalışma süresi arasındaki tarihi ilişkinin derecesindeki kırılmalardır. Fakat Okun Yasasının hem uzun hem de kısa vadede zayıflamasına yol açan en büyük etken verimlilikteki değişikliklerdir. Verimlilikteki değişiklikleri tahmin etmek zordur. Bu yüzden verimlilikteki trendin değişmesi, standart Okun Yasasının hesaplanmasında kullanılan geleneksel potansiyel GSMH ölçülerini de değiştirdiğinden, Okun Yasasının güvenilirliğini azalmaktadır.⁵⁴

Ayrıca piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşayan ülkelerde işsizliğin üretimdeki değişikliklere verdiği zayıf tepki bilinmektedir. Bu tepkinin başlıca sebepleri, tam istihdam paradigmasının sağladığı atalet ve kitlesel işsizlikten kaynaklanan siyasi korku, devlet tarafından yönetilen veya yeni özelleştirilen işletmelerde gevşek bütçe kısıtlamalarının devam ettirilmesi, emek kıtlığına alışmış olan firmaların emek stoklaması ve emeğin düşük coğrafi hareketliliğidir. Bununla beraber ülkelerin piyasa ekonomilerine geçmeleriyle birlikte Okun Yasasının geçerli olabileceği görülmektedir.⁵⁵

2- İşsizlik-Enflasyon İlişkisi

1958 yılında Arthur W. Phillips, 1861 yılından 1957 yılına kadar olan her yıl için Birleşik Krallık'taki enflasyon oranının işsizlik oranı ile karşılaştırıldığı bir grafik oluşturmuştur. Phillips'in elde ettiği sonuca göre, işsizlik düşük olduğunda enflasyon yüksek, işsizlik yüksek olduğunda ise enflasyon düşük hatta sıklıkla negatif olmaktadır. 1960 yılında Paul Samuelson ve Robert Solow, Phillips'in yapmış olduğu çalışmayı 1900 ve 1960 yılları arası için Amerika Birleşik Devletleri verileriyle uygulamışlardır. Elde edilen sonuçlar enflasyon ile işsizlik arasındaki

⁵³ Farzad Farsio, Stacey Quade, "An Empirical Analysis of the Relationship between GDP and Unemployment", **Humanomics**, Vol.19, Iss. ¾, 2003, p.6.

⁵⁴ David Altig, Terry Fitzgerald, and Peter Rupert, "Okun's Law Updated", **Economic Commentary**, 1997, p.2-3.

⁵⁵ Izyumov, Vahaly, **a.g.e.**, pp.323-329.

negatif ilişkiyi doğrular nitelikte bulunmuştur. Samuelson ve Solow, elde edilen bu grafiği, Phillips'e atfen Phillips Eğrisi olarak isimlendirmişlerdir. Phillips Eğrisi ve dolayısıyla işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, hızlı bir şekilde makroiktisatın temel tartışma konularından biri haline gelmiştir.⁵⁶

Enflasyon, genel fiyat düzeyindeki uzun süreli ve anlamlı bir artışı ifade etmektedir.⁵⁷ Enflasyonun da işsizlik gibi çeşitli olumsuz sonuçları bulunmaktadır. İşsizliğin aksine enflasyon nedeniyle doğrudan bir üretim kaybı yaşanmamaktadır. Enflasyonun toplum için en olumsuz tarafı, özellikle beklenmedik bir enflasyon yükselmesi karşısında servet dağılımında yaşanan dengesizliktir.⁵⁸ Enflasyon ve işsizlik arasında, yukarıda bahsedildiği gibi negatif bir ilişkinin söz konusu olduğu durumlarda, hükümetler tercih konusunda bir çıkmaz içine girmektedirler.

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi ücret enflasyonu ile işsizlik oranı arasında doğrusal olmayan bir negatif ilişki gözükmemektedir. Phillips'e göre bunun sebebi şudur: Ekonominin tam istihdama yakın olduğu dönemde eğri dik ve işçilerin nominal ücretlerdeki kesintilere karşı direnişinin sonucu olarak işsizlik yüksek olduğu zaman oldukça düzdür.⁵⁹ “Bu ekseriya Keynes'in yüksek işsizlik oranları söz konusu olduğunda bile parasal ücretlerin hatırı sayılır bir oranda düşmeyeceğine ilişkin görüşünün ampirik bir kanıtı olarak kabul edilmiştir”.⁶⁰

⁵⁶ Olivier Blanchard, **Macroeconomics**, 3. Edition, Boston, Prentice Hall, 2003, p.161.

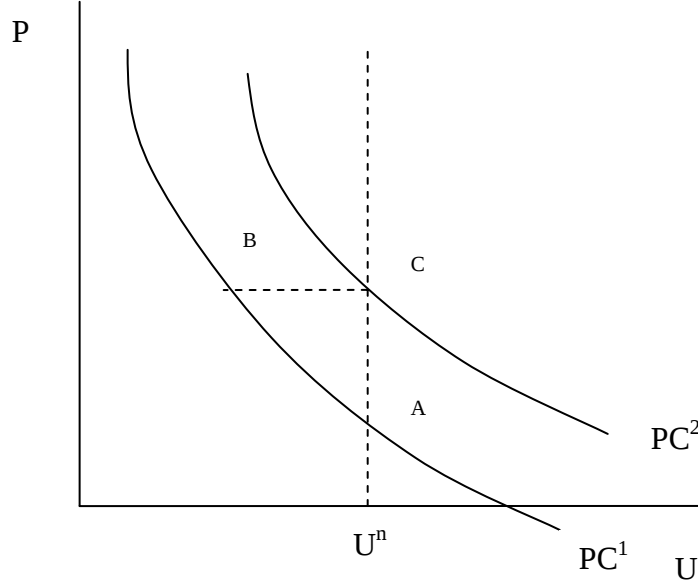
⁵⁷ Bronfenbrenner, Sichel, Gardner, **a.g.e.** , p.115.

⁵⁸ Dornbush, Fisher, **a.g.e.** , p. 517-518.

⁵⁹ Dawson, **a.g.e.** , p.20.

⁶⁰ Trevithick, **a.g.e.**, s.67.

Şekil 4: İşsizlik-Enflasyon İlişkisi (Phillips Eğrisi)

Kaynak: Andrew Dunnett, **Understanding the Economy**, p.107

Enflasyon ve işsizlik arasındaki bu ilişkiler bu iki kavram arasındaki ilişkinin denge noktasının nerede olacağı sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda karşımıza **NAIRU** kavramı çıkmaktadır. **NAIRU**, makul bir enflasyon oranına yol açacak bir işsizlik oranı (veya işsizlik oranları aralığı) olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki, eğer işsizlik oranı **NAIRU**'dan daha düşük ise enflasyon yükselme eğilimi gösterecek, eğer işsizlik oranı **NAIRU**'dan daha yüksek ise enflasyon düşme eğilimi gösterecektir. Son yıllarda dikkatle izlenen **NAIRU** oranı iktisatçılar arasındaki popülaritesini kaybetmiştir.⁶¹

NAIRU'nun ya da başka bir deyişle enflasyon ile işsizlik arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu hakkındaki görüşlere yapılan bu muhalefet aslında yeni değildir. Son 30 yıldan beri Phillips Eğrisinin enflasyonun davranışını açıklamada yararlı olup olmadığı tartışılmaktadır. 1970'lerin sonunda Phillips Eğrisi, petrol krizinden kaynaklanan enflasyon dinamiklerini yeterince açıklayamadığı için ağır bir şekilde

⁶¹ (Çevrimiçi) ,http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3883/is_n2_v82/ai_19908071/pg_9, 3 Mart 2005.

eleştirilmiştir. Diğer bir eleştiri noktası ise iktisadi değişiklik durumlarındaki potansiyel düzensizliği nedeniyle uygun bir politika aracı olamaması olmuştur.⁶²

Phillips Eğrisinin güvenilirliğine karşı çıkan iktisatçılardan biri de Milton Friedman olmuştur. Friedman'a göre işsizlik oranı doğal işsizlik oranına doğru bir yükselme eğilimi içinde olduğu sürece yükselen işsizlik oranları ve artan enflasyon oranları birlikte ortaya çıkacaktır. Ayrıca, yapısal ve friksiyonel işsizlik oranlarında yaşanacak artışlar, toplam talebin bir göstergesi olarak toplam işsizlik oranının doğruluğunu saptırabilmektedir.⁶³

1990'ların ilk yarısında Amerika Birleşik Devletleri için yapılan hesaplamalar enflasyon ile işsizlik arasındaki negatif ilişkinin mevcut olmadığı yönündeki iddiaların, gerçek olmadığını ortaya koydu. 1990'ların ikinci yarısında ortaya çıkan sonuçlar ise, eleştirilerin tekrara yoğunlaşmasına yol açtı. Son olarak, 2002 yılı için yapılan hesaplamalar, enflasyon ve işsizlik arasında anlamlı bir negatif ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.⁶⁴

B- İşsizliğin Sosyal Yapıya Etkileri

Toplumsal sorunların ardında ekonomik nedenlerin aranması sık karşılaşılan bir durumdur. İşsizlik de yarattığı ekonomik sorunlarla toplumsal yapıya etkide bulunmaktadır. İşsizliğin yarattığı sorunların temelinde sadece ekonomik güdülerin aranması hatalı bir olgudur. Çalışmanın kendisi bizzat kişiliğin oluşması için gereklidir. Bireylerin üzerindeki mental etkinin yanında, işsizliğin aile kurumu üzerindeki etkisi de toplum için önemlidir. İşsizliğin etkili olduğu bir diğer toplumsal olgu da göçtür. İnsanlar işsiz kalmaları durumunda bulundukları bölgeden ya da ülkeden göç etmeyi düşünebilmektedirler. Sendikalar da işsizlikten etkilenen diğer

⁶² (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3937/is_2003_Annual/ai_112945016/pg_3, 8 Mart 2005.

⁶³ Trevithick, **a.g.e.**, s.81.

⁶⁴ (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3937/is_2003_Annual/ai_112945016/pg_3, 17 Mart 2005.

bir kurumdur. İşsiz insanların sendikaya bakışı ve sendikaların işsizlikle mücadelesi küreselleşme sürecinde farklı anlamlar kazanmaktadır.

1- İşsizlik ve Psiko-Sosyal Etkileri

a- Bireylere Etkileri

İşsizliğin toplum üzerindeki ekonomik maliyeti, işsizlik yardımları ve diğer sosyal yardım harcamalarından doğan yük, boşa harcanmış üretim potansiyeli ve düşük vergi gelirleridir. Yüksek işsizlik oranının politik ve sosyal maliyetleri, ırklar ve cinsiyetler arası eşitsizlikler, siyasi pasiflik ve teknolojik korumacılığı içerebilir. Bireyler üzerinde ise çeşitli sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlara neden olabilir.⁶⁵ Ayrıca işsizlik nedeniyle yükselebilecek suç oranları ve işsizlerin çocuklarının yeterli eğitim alamaması gibi sorunlar hem toplumların hem de bireylerin geleceğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁶⁶

Psikolojik durum çok boyutlu bir kavramdır. Bu yüzden, işsizliğin mental sağlık üzerindeki etkisi, kendine güven ve kendine saygının kaybı da dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde kendini gösterebilir.⁶⁷ İşsiz bireylerde çalışanlara göre daha yüksek seviyelerde beklenebilecek psikolojik rahatsızlıkların başlıcaları endişe, depresyon, somatik rahatsızlıklar, diğer insanlara yönelik düşmanca tutumlar ve paranoyadır.⁶⁸ Bu rahatsızlıklardan birkaçının birlikte görülmesi ya da birinin tek başına görülmesi muhtemeldir.

⁶⁵ Thoroddur Bjarnason, Thordis J. Sigurdardottir, “Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries”, **Social Science & Medicine**, Vol.56, 2003 , p. 973.

⁶⁶ S. Blount, “Unemployment and Economic Voting”, **Electoral Studies**, Vol.21 , 2002,p. 93.

⁶⁷ Arthur H. Goldsmith, Jonathan R. Veum, William Darity, JR. “Unemployment, Joblessness , Psychological Well-Being and Self-Esteem: Theory and Evidence”, **Journal of Socio-Economics**, Vol 26, No: 2, 1997,pp. 133-158.

⁶⁸ William Darity, JR., Arthur H. Goldsmith , “Unemployment, Social Psychology, and Unemployment Hysteresis”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 16,1993, No:1 p. 58.

İş kaybına bağlı stres genel olarak iki alanda gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi finansal baskıdır. Finansal baskı yaygın mental bozuklukların hem başlangıcıyla hem de devamıyla güçlü bir şekilde ilişkilendirilmektedir.⁶⁹ İş kaybıyla gelen gelir kaybı, genelde bireyler ve aileleri tarafından karşılanması gerekli büyük finansal yükümlülükler getirir. Bu yükümlülüklerin karşılanamaması durumunda bireyler, ailelerine veya çevrelerine karşı zor duruma düşebilirler. Bu konuda yapılan çalışmalar finansal baskının, işsizler arasındaki psikolojik stresin önemli işaretlerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. İkinci alan ise bireyin benlik duygusu ve dünya üzerindeki yeridir. İşsizlik, benlik kavramını iki yönde etkileyebilir. Birincisi, bireyin mesleği, kişisel kimliğinin önemli bir bileşeni ise, işsizlik doğrudan bireyin kimliğini tehdit edecektir. Buradaki tehdit kavramını bazı durumlarda kimliğin tamamıyla ortadan kalkması olarak da algılamak mümkündür. Fakat çoğu zaman bu kayıp kısmi olarak gerçekleşmektedir. İkincisi, işsizlik bireyin kendine değer verme duygusuna zarar verebilir. Bu iki alan birbiriyle ne tamamıyla ayrışık ne de tamamıyla çatışmaktadır. İkisi de insan varlığı için önemlidir.⁷⁰

Çeşitli grupların iş kaybından görece olarak ne kadar zarar gördükleri bu gruplardan hangisine bağlı olduklarına göre değişir. Mesela, işsizlikle finansal sorun ilişkilendirildiğinde, bundan en ciddi etkilenecek grup düşük sosyo-ekonomik pozisyondaki insanlar olacaktır.⁷¹ Burada karşımıza yoksulluk kavramı çıkmaktadır. İşsizlik sonradan kötü sağlık koşullarının başlıca sebeplerinden biri haline gelen yoksulluğu yaratır. Yoksul insanlar en ucuz yiyecekleri almak zorundadırlar. Ucuz yiyeceklere ulaşmak ise her zaman kolay olmaz. Bu güçlük, zaten kötü olan beslenmeyi daha da olumsuz yönde etkileyerek sağlık koşullarını daha olumsuz bir duruma sokabilir.⁷²

⁶⁹Scott Weich, Glyn Lewis, "Poverty, Unemployment, and Common Mental Disorders: Population based Cohort Study", **British Medical Journal**, July 11, 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0999/is_n7151_v317/ai_20958582/pg_3, 21 Nisan 2005.

⁷⁰J. Blake Turner, "Economic Context and the Health Effects of Unemployment", **Journal of Health and Social Behavior**, September 1995, (Çevrimiçi) <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=7735728&sid=3&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 28 Mart 2005.

⁷¹A.e.

⁷²Stephen J. Watkins, "Unemployment and Health", **World Health**, Geneva, November 1992,

Diğer taraftan, yapılan çalışmalar iş kaybından daha çok sosyo-ekonomik seviyeleri yüksek bireylerin zarar gördüğünü göstermektedir. İlk olarak, profesyoneller, üst düzey yöneticiler ve beyaz yakalı işçiler, kol gücüne dayalı işçilere veya diğer düşük statülü işlerde çalışanlara göre, finansal bir neden olmasa bile işlerine devam etmek istediklerini belirtmektedirler. İkinci olarak, profesyonellerde iş kaybına bağlı olarak benlik kavramı daha fazla zarar görülür. Çünkü bu insanlar kariyerlerine daha büyük bir duygusal yatırım yapmaktadırlar.⁷³ Bu insanların vasıfsız insanlara göre daha fazla eğitim aldıkları ve genellikle bu yüzden iş hayatına daha geç atıldıkları bilinmektedir. Eğitim hayatları boyunca birçok profesyonelin hayali, bulacakları yüksek statülü işlerle, geçtikleri zorlu eğitim sürecinin mükâfatını almaktır. Eğitimin ardından iş bulunamaması ya da çalışmaya başladıktan sonra işsiz kalma gibi durumlarda, bu insanlar o güne kadar elde etmiş oldukları birikimlerin değersiz olduğuna inanmaya başlayabilirler. Gelecek yaşamlarındaki sosyal statülerini dahi çalıştıkları işe endeksleyen bu insanlar için işsizlik, tam anlamıyla hayattan bir kopuş olabilmektedir. Profesyoneller arasında yükselen işsizliğin bir “Beyaz Yakalı Marjinalleşmesi” yaratması muhtemeldir.

Örneğin, şizofreninin üçüncü dünyada ki sosyal sınıf dağılımı yukarıdan aşağıya dönmüştür. Hindistan’da yapılan çeşitli araştırmalar, şizofreninin yüksek kast üyeleri arasında daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun açıklaması ise üçüncü dünya ülkelerindeki köylü topluluklarındaki en düşük statülü grupların, ücretli emek gücü olmak yerine kendine yetecek ölçüde tarımla uğraşmalarıdır. Aksine, yüksek kastlar sıklıkla ücretli istihdam için eğitilmişlerdir. Hindistan’daki eğitimliler arasındaki yüksek işsizlik oranı bu insanları ciddi bir stres altına sokmaktadır. Bu da neden şizofreninin yüksek kastlarda ve işsizler arasında yaygın olduğunu açıklamaktadır.⁷⁴

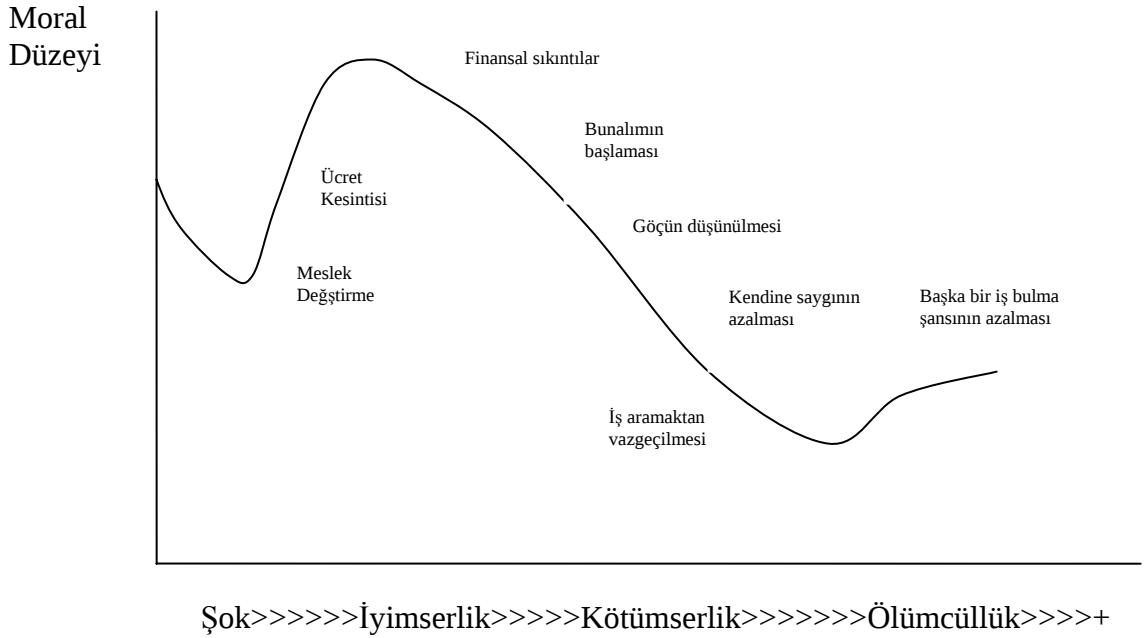
p. 18.

⁷³ Turner, **a.g.e.**

⁷⁴ Richard Warner, “Hard Times and Schizophrenia”, **Psychology Today**, June 1986,(Çevrimiçi)
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1175/is_v20/ai_4260806/pg_2, 21 Nisan 2005.

İşsizliğin sosyo-ekonomik etkileri, bireyin mesleki özelliklerinin yanı sıra kariyerinin hangi basamağında olduğu ile de ilişkilidir. Kariyerlerinin ortasında veya sonlarında olan insanların çalışma hayatları bitebilir ve ekonomik bir etki olarak emekli aylığı hakkı azalabilir. Bu safhada mental ve fiziksel problemler de artar. Öte yandan çalışma yaşamının başındaki insanların, bu sorunları atlattığı beklenebilir. Fakat yapılan bir araştırmaya göre genç erkeklerde 33 yaşına kadar uzayan işsizliğin uzun dönemli etkileri olduğu belirtilmektedir.⁷⁵

Şekil 5: İşsizliğin Mental Sağlığı Etkileme Süreci

Kaynak: Graham Dawson, **Inflation and Unemployment**, p.93

Bireylerin işsizlikten psikolojik olarak etkilenme derecesinin işsizliğin süresiyle doğru orantılı olarak artması beklenebilir. İşsizlik sürecinin henüz başındaki bir kişi için sorun olduğundan küçük gözükebilir. Özellikle maddi açıdan bir süre kendini ve ailesini idame ettirecek kadar birikime sahip kişilerin, işsizliğin

⁷⁵ M.E.J. Wadsworth, S.M. Montgomery, M.J. Bartley, "The Persisting Effect of Unemployment on Health and Socialwell-being in Men Early in Working Life", **Social Science & Medicine**, Vol. 48, 1999, p. 1491.

başladığı tarihlerde yaşadıkları, psikolojik bir sorundan çok bir çeşit şok ya da neler olup bittiğini anlama çabası olarak düşünülebilir.

Şekil 5'te de görüldüğü gibi ilk şokun atlatılması ile birlikte işsiz kişinin moral düzeyinin yükselmeye başladığı görülmektedir. Kişilerin bu dönemde, geleceğe yönelik planlar yapmaları ve bu planların işleyeceğine dair umutları olduğu söylenebilir. Bu dönem boyunca işsiz kişi tüm iş arama yollarını kullanarak yeni bir iş arar ve bu arayışın sonucunda bir iş bulabileceğine inancı yüksektir. Takip eden sürede, işsiz kişi önceden kazandığı ücretten daha düşük bir ücreti kabul etmesinin iş bulmasına yardımcı olacağını düşünmektedir. İktisadi açıdan bakıldığında bu beklenti rasyonel gözükmemektedir. Fakat piyasanın koşulları her zaman daha düşük ücretlerde istihdam yaratamayabilir

Umutların kaybolmaya başlamasına maddi sıkıntıların eşlik etmesi, bir işsizinin psikolojik olarak çöküşünü hızlandırabilir. İşte, işsiz kişinin moralinin ve psikolojisinin bozulmaya başladığı nokta burada başlamaktadır. Çünkü bu noktada artık umutlar kaybolmaya başlamaktadır. Artık işsiz kişi vasıflarının dışında bir iş aramanın yanı sıra iş bulabileceğini düşündüğü başka bölgelere ya da ülkelere göç etmeyi de düşünmektedir. Bu düşüncelerden hiç birini hayata geçiremeyen kişilerin kendine saygısı azalabilir ve iş aramayı bırakabilirler.

Bu noktada işsiz kişi artık kendisini tamamiyle çaresiz hissetmeye başlar. “Çaresiz” insan şu andaki durumunun ve büyük olasılıkla gelecekteki durumunun kendisi tarafından alınan kararlardan ya da atılan adımlardan büyük ölçüde etkilenmeyeceğine inanmaktadır.⁷⁶ Psikolojik çöküntünün son noktası ise iş bulma şansının azaldığı ve işsiz kişinin kendi içine kapanmayı başladığı ölümcül dönemdir. Bu dönemde gerekli önlemlerin alınmaması ileri dereceye varan mental hastalıklara hatta intiharlara yol açabilir.

⁷⁶ Goldsmith, Veum, Darity, **a.g.e.** , p. 138.

Yukarıda belirtilen psikolojik rahatsızlıkların ise zamanla fiziksel rahatsızlıklara dönüşmesi muhtemeldir. Psikolojik sonuçların görülmesini takiben bireylerde iştah kaybı, uyku sorunları, cinsel isteksizlik, kilo alma, kan basıncının yükselmesi ve kolesterol gibi fiziksel sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunlara bağlı olarak insanların yaşam sürelerinin kısalması beklenebilir.

İşsizlik ve ölüm oranı arasındaki başka bir bağıntı da; iş yerindeki sosyal ilişkilerin kaybı, finansal baskıdan ötürü hobilerin ve sosyal hayatın terki ve işsiz damgası nedeniyle sosyal etkileşimden çekilme yoluyla sosyal destek ağlarının sekteye uğramasıdır. Araştırmalar sosyal ağların gücünün azaldığında ölüm oranının arttığını ortaya koymaktadır.⁷⁷

Yapılan çalışmalar, işsizlik ile ölüm oranı arasında bir bağıntı bulsa bile bu işsizliğin kötü sağlığın ve dolayısıyla yüksek ölüm oranının nedeni olduğunu göstermeyebilir. Burada dikkate alınması gereken ilk nokta tümevarımın felsefi sorunudur. Bir A olayının B olayı tarafından kaç defa takip edildiğinin bir önemi yoktur, A olayının gelecek seferde B olayı tarafından takip edilmeden gerçekleşmesi daima mümkündür. Bu çerçevede işsizliğin ve fiziksel sağlık göstergelerinin her ikisinin de hareketlerinden nedensel olarak sorumlu olabilecek bilinmeyen bazı faktörler olabilir. İkinci nokta ise nedensel bağlantının ters yönde gerçekleşebileceğidir. İşsizliğin yükselmesi sırasında neden diğerlerinin değil de belli kişilerin işlerini kaybettikleri çalışan insanların sağlık durumları arasındaki farklılıklarla açıklanabilmektedir. Bir kişinin kötü sağlık durumu onun yeni vasıflar kazanarak işsizliğe daha açık olan vasıfsızlar sınıfından çıkmasını engelleyebilir.⁷⁸

Bireylerin işsizlik sonucu maruz kalabilecekleri psikolojik rahatsızlıkların çapı, işsiz kalan bireyin kendi fizyolojik özelliklerinin yanı sıra bireyin yaşı, işsiz kalmadan önceki yaşantısı, yaşadığı bölge, ekonominin genel durumu, bireyin

⁷⁷ Watkins, **a.g.e.** , p. 18.

⁷⁸ Dawson, **a.g.e.** , pp.94-95.

toplumda bulunduğu mevki ve aile durumu gibi çeşitli faktörlere bağlı olabilir.⁷⁹ Emek gücüne dâhil olduktan sonra işsiz kalan insanlar ile emek piyasasına henüz girdiği halde iş bulamayan insanların psikolojik durumları da farklılık gösterebilmektedir.

İş kaybının sağlığa etkisi, toplumun istihdam edilebilme fırsatlarının uygun olduğu durumlarda azaltılabilir. Çünkü çalışanlar ciddi bir finansal sorun yaşamadan önce yeniden gelir elde edebileceklerine inanmaktadırlar. Bu konuda yapılan az sayıda çalışma böyle bir etkiyi kanıtlayamamıştır. Aksine, yapılan iki çalışma uygun istihdam koşullarında işsizliğin duygusal sorunlarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bireylerin, uygun istihdam ortamına rağmen iş bulamamalarını kendi yetersizliklerine atfetmeleri, bu sonuçlar üzerinde etkili olabilmektedir. Yine de, yeniden istihdam şansının daha yüksek olduğu bir ortamda işini kaybetmek daha iyidir.⁸⁰ Aksi bir durumda işsiz kişinin, beklentileri daha çabuk bir şekilde hayal kırıklığına ve psikolojik rahatsızlığa dönüşebilir.

İşsiz bireylerin hangi yaş grubunda yer aldıkları, işsizliğin bu insanlar üzerindeki psikolojik etkisini belirleyebilir. İşsizliğe maruz kalan insanlarda genellikle aynı tip psikolojik rahatsızlıklar görülmesine rağmen bu rahatsızlıkların farklı yaş gruplarında görülme sıklığı ve sebepleri değişebilir. E. H. Erikson'a göre liseden mezun olmuş bir insanın ergenlikten yetişkinliğe geçmesi için mesleki bir kimlik kazanması gerekir. Bunu başaramazsa, kişinin kendine verdiği değerin azalması muhtemeldir.⁸¹ Bu yüzden gençlerin çalışmaya bakışı ekonomik amaçlardan daha çok bir kimlik arayışı içerir. İşsizliğin süresi uzadıkça gençlerin kendilerine olan saygıları azalmaya başlar. Genç erkeklerde kendine saygı duygusunun kaybı genç bayanlara göre daha az olmaktadır. Çünkü genç bayanlarda hem işsizlikten kaynaklanan hem de işgücü piyasasının dışında kalmaktan kaynaklanan bir kendine saygı duygusu kaybı vardır.⁸²

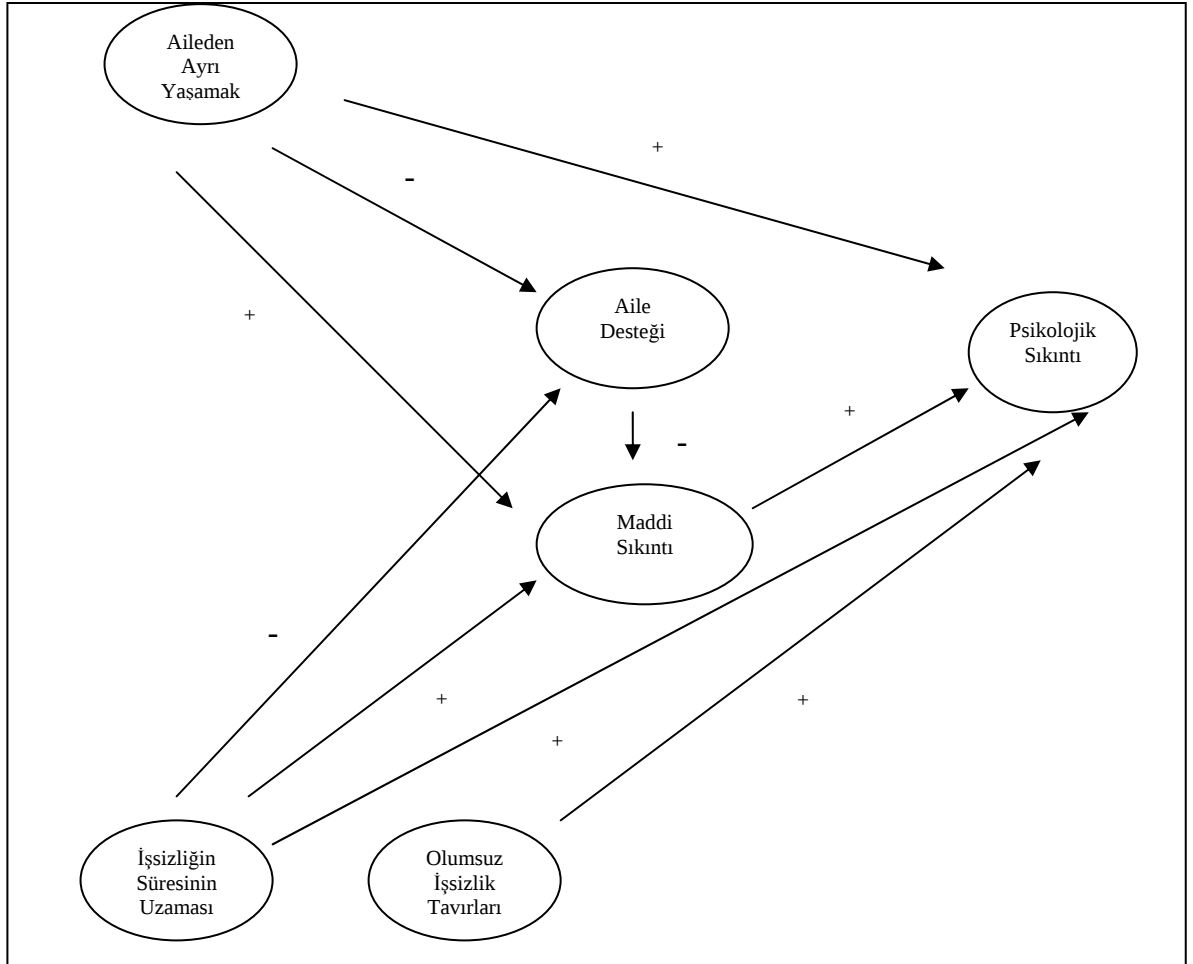
⁷⁹ Wadsworth, Montgomery, Bartley, **a.g.e.**, p. 1491.

⁸⁰ Turner, **A.g.e.**

⁸¹ Goldsmith., Veum, Darity, **a.g.e.**, p.137.

⁸² **A.e.** , pp. 135-150.

Şekil 6: Genç İşsizlere Yönelik Aile Desteğinin Etkileri

Kaynak: Thoroddur Bjarnason, Thordis J. Sigurdardottir, "Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries", **Social Science & Medicine**, Vol.56, 2003 , p. 975

Yukarıdaki şekilden de anlaşılabileceği gibi gençlerin aile desteğinden yoksun kalışı uğrayacakları psikolojik zararı artırmaktadır. Olumlu aile desteği ve olumsuz aile baskısı arasındaki fark, genç işsizler arasında özellikle önemli bulunmuştur. Bu yüzden aile desteği genç işsizler arasında psikolojik acıyı azaltırken, ailelerin tavsiyeleri, belki de iş bulmaya yönelik olumsuz bir baskı olarak görüldüğünden, psikolojik acıyı artırır.⁸³

⁸³ Bjarnason, Sigurdardottir, **a.g.e.**, p. 974.

Gençlerin işsizlikten kaynaklanan sorunları yalnızca işsiz kalmalarıyla ortaya çıkan bir durum değildir. Ekonominin yükselme dönemi ile karşılaştırıldığında daralma dönemi boyunca işsiz olmayan genç erkek ve bayanlarda daha fazla somatik ve psikolojik belirtiler görüldüğü rapor edilmektedir.⁸⁴ Ekonominin daralma dönemlerinde işçi çıkarmak zorunda kalan işverenler, tecrübe düzeylerine, vasıflarına ve aile durumlarına bakarak genelde gençlere öncelik vermektedirler. Bu yüzden bu dönemlerde gençlerin olumsuz beklentileri fazla olmaktadır.

b- Aileye Olan Etkileri

Orta yaş ve orta yaş üstü insanların işsizlikten psikolojik olarak ne kadar etkilenecekleri işsiz kalmadan önceki yaşantılarıyla doğrudan ilişkilidir. İnsanların işsizlik nedeniyle sosyal yaşantılarındaki değişiklikler, zamanla psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Bu sosyal değişikliklerden belki de en önemlisi, aile içinde meydana gelen değişimlerdir. Aile, sosyal ve bireysel oluşumun aracısı olduğu için işsizlik gerçekte işsiz olanlardan daha fazla kişinin etkilenmesine neden olur.⁸⁵ Özellikle, ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda işsizlik nedeniyle aile içi rollerin parçalanmaya başlaması, başta aile reisi olmak üzere tüm hanehalkı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Ailenin gelirinin tek kişi tarafından kazanıldığı durumlarda beklenmedik bir iş kaybının etkisi özellikle zordur. Bu ailelerin tek gelir kaynakları yok olmakla kalmamakta, evdeki eşin durumu çabuk bir şekilde bir iş arayıcısı ve sonunda bir ücret kazanan durumuna gelmektedir. İşini kaybeden kişinin erkek olduğu durumda, yeni işe giren karısının önceden onun ödemekte olduğu faturaları ödemeye başlamasıyla, koca kendine olan saygısını kaybedebilir. Bu duygu kocanın iş arama etkinliğini keskin bir biçimde azaltabilir. Çünkü koca ciddi bir kendine güven kaybı

⁸⁴ Mehmed Novo, Anne Hammarström, Urban Janlert, "Do High Levels of Unemployment Influence The Health of Those Who Are Not Unemployed? A Gendered Comparison of Young Men and Women During Boom and Recession" , **Social Science & Medicine**, Vol. 53, 2001, p.293.

⁸⁵ Sara Ström, "Unemployment and Families: A Review of Research", **Social Service Review**, Vol. 77, September 2003,p.422.

yaşamaktadır.⁸⁶ Bu bağlamda iş arayanların potansiyel işverene karşı bir misillemeye bulunması pek mümkün değildir. Bu insanlar kızgınlıklarını bu olayla doğrudan bir bağlantısı olmayan çocukları, eşleri veya arkadaşları gibi üçüncü şahıslara yöneltirler.⁸⁷ Aile üzerinde babaya yüklenen bu yük zaman geçtikçe azalmaktadır. Hem sendikalar hem de sosyal refah sistemleri gelir kaybıyla mücadele etmek için kaynaklar sağlamaktadırlar. Bu yüzden, babanın işsizliğinin aile içi ilişkilerde yarattığı baskı ve değişim bugünlerde 1900'lerin ilk yarısına göre daha azdır.⁸⁸

Ailede geliri sağlayan kişinin işsiz kalmasının olumsuz etkileri, bazı durumlarda aile üzerindeki finansal baskıdan çok ailenin işsizlik öncesi sosyal statüsü ile yakından ilişkili olabilmektedir. Toplum içerisinde mesleği sayesinde yüksek statüye sahip bir insanın işini kaybetmesi, ailesinin sosyal hayattaki ilişkilerini sarsabilir. Ailenin o güne kadar içinde yaşadığı sosyal ortamın birden değişmesi aile üyeleri üzerinde önemli kimlik problemleri ve psikolojik problemler yaratabilir. Bu problemlerin sonucunda aile içi şiddet ve en sonunda eşlerin ayrılma noktasına gelinebilir. Örneğin, Amerikan toplumunda babanın iş sahibi olmadığı bir ailede ayrılma ihtimali, babanın iş sahibi olduğu bir aileye göre iki kat daha fazladır.⁸⁹ Ebeveynler arasında yaşanacak şiddet ya da boşanmanın ise kurbanları çoğunlukla çocuklar olmaktadır.

Çocukların anne ve babalarının işsizliklerinden etkilenmeleri iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki çocukların psikolojik durumu ve eğitim hayatlarıdır. Anne ve babanın işsiz olduğu durumlarda yapılan çeşitli araştırmalar

⁸⁶ **USA Today**, "Family Relations Hurt By Joblessness", Society for the Advancement of Education, April 2003, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_2695_131/ai_99849658, 21 Nisan 2005.

⁸⁷ Margo Frey, "Avoid Psychological Risks Inherent In Job Search", **The Milwaukee Journal Sentinel**, May 2003, (Çevrimiçi), http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qn4196/is_200305/ai_n10871069, 21 Nisan 2005.

⁸⁸ Larry Paul Andres Ortiz, Michael P. Farrell, "Father's Unemployment and Adolescent's Self-Concept", **Adolescence**, Winter 1993, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n112_v28/ai_14777827/pg_3, 21 Nisan 2005.

⁸⁹ Donald J. Hernandez, "Jobs, Poverty, and Family Breakup: the Impacts of Unemployment and Poverty Are Contributing Substantially to Dissolution of American families", **USA Today (Society for the Advancement of Education)**, November 1993, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2582_v122/ai_14716406/pg_2, 21 Nisan 2005.

çocuklarda daha yüksek oranda kendi kendine zarar verme, okulu erken bırakma ve erişkinlikte işsizlik kalma oranı olduğunu ortaya koymuştur. İkinci etkilenme şekli ise çocukların fiziksel sağlıklarıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar ebeveynleri işsiz olan çocukların doğum ağırlıklarının, diğer çocuklara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Çocuklarda ebeveyn işsizliği ile ilişkilendirilen diğer fiziksel sorunlar ise daha yüksek risk oranda salgın hastalığa kapılma riski yüksek kaza oranı ve yaşlılarına göre büyüme güçlüğü göstermeleri şeklinde sıralanmaktadır.⁹⁰

Gerek doğuştan mental bir hastalığa sahip insanlar gerekse işsiz kaldığı için mental hastalığa yakalanan insanlar, iş ararken çeşitli zorluklarla karşı karşıya gelirler. Birçok durumda, bireyler, fiziksel etkilerden değil de mental hastalığın başkaları üzerinde yarattığı etkilerden ötürü işsiz kalmaktadırlar. Yaşadıkları tecrübeler sonucu birçok mental hastalığı olan insan, psikiyatrik özürlerini açıklamaktan çekinmektedirler. Daha sonra ortaya çıkan bu tip özürlerin işverenin bu işçilere olan bakışını olması gerektiğinden daha olumsuz olarak değiştirmesi mümkündür. Birçok durumda bu insanlar için en yararlı iyileşme aracı istihdamdır. Çünkü istihdam ciddi mental hastalıkların iyileşmesinde çok önemli bir araçtır. Bu sadece sağladığı ekonomik katkıdan değil aynı zamanda kendine olan saygıya yaptığı katkıdan dolayıdır.⁹¹

c- Çözüm Önerileri

İşsizliğin yukarıda bahsedilen tüm potansiyel fiziksel ve ruhsal sağlık zararlarını engellemek için önlemler 4 seviyede önerilmektedir:

1) Ekonomik gerilemenin engellenerek ekonominin yoluna konması (Bu bir ekonomik politika meselesidir.)

⁹⁰ Ström, a.g.e. , p. 416-422.

⁹¹USA Today , “Stigma Creates Employment Barriers”, Society for the Advancement of Education, February1998,(Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2633_v126/ai_20305748, 15 Nisan 2005.

2) Ekonominin, insanların durgunluk zamanlarında dahi tatmin edici gelirler elde edebileceği ve anlamlı hayat rolleri üstlenebileceği şekilde yapılandırılması. Bu, iş paylaşım ve meslek yaratma projeleriyle yapılabilir. Toplum, kendisine yarar sağlayabileceklerin ve buna istekli olanların engellenmesinden yarar sağlamaz.

3) İşsizleri desteklemek (Destek merkezleri, işsizlik yardımları ve gıda kooperatifleri gibi)

4) Sağlık zararlarını telafi etmek için yüksek düzeyde sağlık hizmetleri sağlayarak.⁹²

Yukarıda belirtilen işsizlerin desteklenmesi kapsamında etkin bir işsizlik sigortasının oluşturulması tüm ülkeler için kaçınılmazdır. Bu yolla en azından işsiz bireyler ve aileleri üzerindeki finansal baskı azaltılmış olacaktır. Kapsamlı işsizlik sigortası sistemlerinin gelişmiş ülkelerde uygulanması geniş mali olanaklarında yardımıyla kolay gözüktürken, gelişmekte olan ülkelerde gerek milli gelir düzeyinin gerek verimliliğin düşük olması gibi çeşitli nedenlerle işsizlik sigortası etkin şekilde uygulanamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çözüm, genellikle çalışmayanların kayıt dışı çalışarak ya da çalışanların gelirlerini çeşitli yollarla paylaşarak işsizlikle mücadele etmesi şeklinde gerçekleşmektedir.⁹³ Bu sayılan önlemlerin yanı sıra, birçok ülkede işsizliğe karşı en etkili korunma yöntemi olan sosyal ağların varlığının devam ettirilmesi ve aile kurumunun yaşatılması işsizliğin sağlık üzerine yapabileceği olumsuz etkiler için önemli bir koruma sağlayacaktır.

⁹² Watkins, **a.g.e.**, p 19.

⁹³ Abdurrahman Ayhan, **Türkiye’de İşsizlik Sigortası Sistemi ve Uygulaması**, Muğla, Muğla Üniversitesi İİBF Tartışma Tebliği, 2004, s.3.

2- Göç ve İşsizlik

Son yıllarda iktisatçılar, coğrafi bölgeler arasındaki göçü, bireylerin şu andaki maliyetlere, gelecekteki daha yüksek kazanç veya diğer faydalar için katlandıkları insan yatırımının bir şekli olarak analiz etmektedirler.⁹⁴ Göç veya göç hareketi, belirli coğrafi bölgeler ve/veya yasal düzenlemelerle oluşturulmuş idari alanlar arasındaki ikametgâh değişiklikleri olarak tanımlanmaktadır.⁹⁵ İşçilerin hareketi (**mobility**) terimi ise göçten biraz daha farklıdır. İşçilerin hareketi, emeğin bir bölgeden diğerine herhangi bir hareketidir. Emeğin özel hareketinin yaşam alanındaki bir değişimle aynı zamanda olması ise göçtür(**migration**). Bu yüzden göç terimi daimi bir özellik ile ilişkilendirilir.⁹⁶

Ulusal ekonominin ağırlıkla tarıma dayandığı ülkelerde, kırsal kesimden şehirlere yönelik bir göç hareketi beklenebilir. Bu hareketi oluşturan etmenler, kırsal kesimin itme (push) ve şehirlerin çekme (pull) kuvvetleridir. Kırsal kesimin itme kuvvetini genellikle fazla nüfus ve tarımdaki düşük verim oluştururken, şehirlerin çekme kuvveti ise şehirlerdeki iş imkânlarının çoğalmasından ileri gelmektedir.⁹⁷

Yukarıda anlatılan göç teorilerinden anlaşılacağı üzere, yaşanan iç ve dış göçlerin arkasında yatan nedenler çeşitlidir. Fakat bu teorilerin birçoğu, coğrafi hareketliliğin emek piyasası koşullarından belirgin biçimde etkilendiğini belirtmektedir.⁹⁸ Buna karşılık işsizlik oranlarının tek başına göç üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını iddia eden bilim adamları da mevcuttur.⁹⁹

⁹⁴ G. S Fields, “ Labor Force Migration, Unemployment and Job Turnover”, **The Review of Economics and Statistics**, vol. 58, No:4, November 1976, pp.407.

⁹⁵ Turgay Ünalın, , “Türkiye’de İçgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de İçgöç Konferansı, Bolu-Gerede,6-8 Haziran 1997**, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,1998, s.91.

⁹⁶ A. Tassinopoulos, H. Werner,, “To Move or Not to Move- Migration of Labour in the European Union”, **IAB Labour Market Research Topics**, Vol.35, 1999, p. 2.

⁹⁷ Erol Tümerterkin, **Türkiye’de İç Göçler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1968, s.55.

⁹⁸ R. L Boyd, “ A ‘Migration of Despair’: Unemployment, the Search for Work, and Migration to Farms During the Great Depression” , **Social Science Quarterly**, Vol. 83, No: 2, June 2002, p. 554.

⁹⁹ Fields, **a.g.e.**, p.407.

İşsizlik, göçü üç şekilde etkileyebilir. Bunlardan birincisi, işçinin kişisel durumuyla ilgilidir. İşsiz bir insan, iş sahibi bir insana göre göç etmeye daha meyillidir. İkincisi, işçinin yaşadığı bölgede yüksek bir işsizlik oranı mevcut ve bölgeler arası işsizlik farkı yüksek ise göç olasılığı daha yüksektir. Üçüncüsü, ülke genelinde yüksek oranlı işsizlik mevcut ise göç olasılığı daha azdır.¹⁰⁰

Hanehalklarının veya bireylerin göç kararı almalarında işsizlikten veya emek piyasasındaki koşullardan (düşük ücretler gibi) farklı nedenlerin de rol oynaması nedeniyle, işsizlik ile göç ilişkisini hanehalkları ve bireyler açısından tamamıyla açıklamak mümkün olmayabilmektedir. Diğer taraftan göçün, işsizlik üzerindeki etkisinin, hem göç alan ülke veya bölge hem de göç veren ülke veya bölge açısından ölçülmesi ve açıklanması daha kolay olabilmektedir.

a- Göç Alan Ülke Açısından

Göç alan ülke açısından bakıldığında, göçün bu ülke vatandaşlarının istihdamı üzerindeki etkisi 3 şekilde gerçekleşebilir. Birincisi, göçmenler emek piyasasında yerli işçilerin yerini alarak yerli nüfus arasında işsizliğin artmasına sebep olabilmektedirler. İkincisi, bir mesleğe ya da vasa sahip olmayan göçmenlerin işsizlik yardımına hak kazanmaları, hükümetlerin bütçeleri üzerinde bir yük oluşturur. Böyle bir olayın vergiler ve iktisadi durum üzerinde yaratacağı olumsuz etki kaçınılmaz bir şekilde yerli nüfusu da etkileyecektir. Üçüncüsü, sendikaların yaşanan göç nedeniyle ücretleri indirmeyi kabul etmesiyle birlikte vasıfsız işçilerin istihdamı, vasıflı işçilerin de ücretleri artacaktır. İlk iki maddenin olumsuz özelliğine karşılık son maddenin olumlu bir özellik taşıması nedeniyle göçün yerli nüfus üzerindeki etkisi belirsizdir.¹⁰¹ Ayrıca göçmen emeğinin yerli nüfusun emeğine

¹⁰⁰ A. C. Pissarides, J. Wadsworth, "Unemployment and the Inter-Regional Mobility of Labour" , **The Economic Journal**, Vol. 99, No: 397, September 1989, pp. 739.

¹⁰¹ Clemens Fuest, Marcel Thum, "Immigration and Skill Formation in Unionised Labour Markets", **European Journal of Political Economy**, Vol. 17, 2001, p.559.

tamamlayıcı olduğu durumlarda göç alan ÷lkede yerli nüfusun istihdamında bir artış yaşanacaktır.¹⁰²

Göçün yerli nüfus üzerindeki etkisini incelerken göç alan ÷lkedeki emek piyasasının yapısı yanında, göçmenlerin özellikleri de dikkate alınmalıdır. Emek piyasalarının homojen olduğu basit, tek sektörlü, katı ücret modelinde, artan göç, emek arzını artıracak ve bu da işsizliğı yükseltecektir. Daha karmaşık modellerde ise herhangi bir emek piyasasında, göçün etkileri belirsizdir. Mesela genel denge modeli, göçmenlerin, ekonominin genişleyen ve emek yoğun sektörlerinde istihdam edilmesi durumunda, küçük veya negatif etkisi olmaksızın istihdama dâhil edilebileceğini söylemektedir.¹⁰³ Ücretlerin esnekliğı, göç alan ÷lkelerin çoğunda işsizliğin derecesi hakkında belirleyici olabilmektedir. Ücretlerin emek arzındaki değişikliklere karşı daha hassas olduğu ÷lkelerde göçmenler, düşük ücretleri ve kısıtlanmış sosyal hakları kabul ederek, bir çeşit ‘Sosyal Damping’ e neden olurlar. Güçlü sendikacılık geleneğine ve refah devleti anlayışına sahip ÷lkelerde ise esnek olmayan ücretler nedeniyle göçmenlerin işsizlikle karşı karşıya kalmaları daha muhtemeldir.

Göç alan ÷lkelerdeki göçmen işsizliklerinin yerli nüfus üzerindeki etkilerinin incelenmesinde dikkate alınması gereken konulardan biri de bu ÷lkelerde işsizlik yardımının mevcudiyetidir. Yerli nüfusla aynı sosyal haklara sahip olan göçmen işsizler, hükümet bütçesi üzerinde ek yük getirirler. Bu yük, çoğu zaman yerli nüfusun göçmenlere olan bakış açısını ve politik tercihlerini doğrudan ya da dolaylı olarak belirlemektedir. Bu konuda farklı işsizlik teorilerinin farklı görüşleri bulunmaktadır. Göçmenler arasında işsizliğin nedeninin, Asgari Ücret ya da mevcut çalışanların korunması olduğu durumlarda, göçmen işsizlerin, vergilerle finanse edilen gelir transferlerinden yararlanmalarının, ulusal seçmenlere insancıl düşünceler dışında bir yararı olmadığı belirtilmektedir. Göçmenlerin, bulundukları refah devletinin gelir transferlerine göre çalışmamayı seçmeleri de muhtemeldir. Etkin ücret teorisinin işsizlik görüşünde ise göçmen işsizlere yapılacak yardımların ulusal

¹⁰² I. N Gang., F. L. Rivera-Batiz, “Immigrants and Unemployment in the European Community”, **IZA Discussion Paper** No:70,1999, pp. 1-2.

¹⁰³ A.e.

seçmenlere faydalı olacağı belirtilmektedir. Karl Marx'ın 'İşsizler Yedek Ordusu' düşüncesi ile benzerlikler taşıyan bu teoride işçiyi disipline eden (**worker-diciplining**) etkin denge noktasında işsizlik kaçınılmaz olduğundan, yerli işgücü kendisinin yerine başkasının işsiz kalmasını tercih edebilir. Göçmenler kendi ülkelerindeki kötü koşullar nedeniyle bu durumu kabullenebilirler.¹⁰⁴

Göçmenlerin ülkeye yasa dışı şekillerde girmesi durumunda bunun yerli nüfus üzerinde etkisini ölçmek daha zordur. Etkin ücret teorisine göre, yasa dışı yollardan ülkeye giren göçmenler, başlangıçta yerli nüfus için birincil sektörde işlerin artmasını sağlar. Fakat yeterli seviyede göçmenin gelmesi durumunda, göçmenler yavaş yavaş birincil sektörde istihdam edilmeye başlanabilir. Yerli nüfusun yasa dışı göçe karşı harekete geçtiği nokta da burası olacaktır.¹⁰⁵

İşsizliğin tüm nüfus arasında yaygın olduğu dönemlerde yerli nüfus çoğunlukla işsizliğin sebebini göçmenlerin varlığı ile ilişkilendirebilmektedir. Yerli nüfus, hükümeti bu konuda önlem almaya zorlayabilir. Bu konudaki en bilinen örneklerden biri, 1929 Büyük Bunalım yıllarında A.B.D.'de yaşanan olaylardır. Umutsuz göçmen işçilerin Batı eyaletlerine yönelik yoğun göçü, bu bölgedeki beyaz nüfus tarafından mevcut işler ve işsizlik yardımları açısından, bu insanların potansiyel rakip olarak görülmesini sağlamıştır. Bu yüzden Latin kökenli bu insanlar, birçoğunun A.B.D. vatandaşı olmalarına rağmen, kitleler halinde Meksika'ya gönderilmişlerdir.¹⁰⁶ İşsizliğin çoğunlukla yerli nüfus arasında yoğunlaştığı bölgelerde ise yerli nüfusun göçmenlere karşı tavrı daha düşmanca olabilir. Böyle bir duruma genellikle vasıf düzeyi yüksek ve girişimci göçmenlerin akımı sonrasında rastlanabilir. Bu tip göçmenlerin zamanla bir ülkenin ekonomik hayatını yönlendirecek güce ulaşmaları mümkündür. Bu göçmenlerin aynı etnik kimliğe sahip olmaları ve nüfuslarının fazlalaşması, gerek göç alan ülkenin kendi içinde gerekse göç veren ve göç alan ülke arasındaki ilişkilerde sürtüşmelere yol açabilir.

¹⁰⁴ Gil S . Epstein, Arye L . Hillman , "Social Harmony at the Boundaries of the Welfare State: Immigrants and Social Transfers" **Journal of Public Economics**, Vol. 87,2003, p. 1642–1643.

¹⁰⁵ Thomas J. Carter, "Illegal Immigration in an Efficiency Wage Model", **Journal of International Economics**, Vol. 49,1999,p. 385.

¹⁰⁶ Boyd, **a.g.e.** , pp.554–555.

b- Göç Veren Ülke Açısından

Göç veren ülkelerin durumuna baktığımızda ise bu ülkelerin genellikle nüfusun ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu, dış ticaret açığının bulunduğu, sanayinin istihdam olanağının kısıtlı olduğu, yerli sermayenin yetersiz olduğu ve yabancı sermayenin yeterli yatırımları yapmadığı, nitelikli işgücü açığının yaşandığı, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olduklarını görmekteyiz.¹⁰⁷ Bu ülkelerdeki politika yapıcılarının çoğunluğu, işçi göçünün en azından kısa vadede, ülkeleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedirler. Göç, bir yandan bu ülkelerin emek piyasalarına girecek olan birçok genç işçiyi içine alırken, bir yandan da büyük bir işçi döviz akımı yaratmaktadır.¹⁰⁸

Yukarıdaki özellikleri taşıyan gelişmekte olan ülkelere, göçün yararlı tarafları bulunduğunu görmek mümkündür. Böyle bir yarardan söz edebilmek, çoğunlukla bu göçün kendi ülkelerinde işsizlik sorunuyla karşı karşıya olan vasıfsız işçileri kapsamaması durumunda geçerlidir. Vasıflı işçilerin ya da yüksek eğitimli kişilerin göçü (beyin göçü) çoğu zaman göç veren ülkede işsizlik üzerinde olumsuz etki yapabilmektedir. Uluslararası işgücü göçünün bir parçasını oluşturan yüksek vasıflıların göçü, vasıflı insanların yetişmesiyle birlikte tarih içinde görülmeye başlayan bir olgudur.¹⁰⁹ Ülkelerinin gelişmesinde ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasında önemli görevler üstlenebilecek bu tabakanın göçü, göç veren ülkenin geleceğini olumsuz yönde etkilemektedir.

¹⁰⁷ Cahit Talas, **Toplumsal Ekonomi-Çalışma Ekonomisi**, 7. bs., Ankara, İmge Kitapevi 1997, s.198-200.

¹⁰⁸ **ILO Report VI -Towards a fair deal for migrant workers in the global economy**, International Labour Conference, 92nd Session, 2004.

¹⁰⁹ Berrak Kurtuluş, "Beyin Göçü Geçmişte Günümüzde ve Gelecekte", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.46, S.38, 1996, s.171.

c- Göçmenlerin İşsizliği

Göç alan birçok ülkede göçmelerin yerli nüfusa oranla daha yüksek bir işsizlik oranına sahip oldukları bilinmektedir. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi birçok OECD (özellikle Avrupa ülkelerinde) göçmen işçiler arasında işsizlik oranı yerli nüfusa göre daha yüksektir. Yüksek oranların arkasında, bu ülkelerin ekonomik yapıları, istihdam politikaları veya bu ülkelerde göçmenlere karşı ayrımcılığın olup olmaması önemli rol oynamaktadır. Bunların dışında göçmenlerin kendi özellikleri de çok önemlidir. Yabancılar ve yerliler arasındaki işsizlik oranlarındaki dengesizlikten, tüm yabancılar aynı derecede etkilenmez. Bunun sebebi iktisadi eğilimler ve yabancıların yaptıkları mesleklerin doğası olabilir. Bunlar ayrıca yabancı nüfusun demografik yapısına ve farklı göç dalgalarının çeşitli ev sahibi ülkelere ne kadar önce vardığına bağlıdır. Yaş, cinsiyet, milliyet, vasıf derecesi, profesyonel tecrübe ve ülkede bulunma süresi gibi değişkenler işsizliğe maruz kalma derecesini açıklamada önemli rol oynamaktadırlar. Ev sahibi ülkenin dilini bilmek, emek piyasasına ve topluma katılıma önemli derecede katkıda bulunur.¹¹⁰

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Göçmenlerin İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları

	Katılma Oranı				İşsizlik Oranı			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	Yerli	Yab.	Yerli	Yab.	Yerli	Yab.	Yerli	Yab.
Avusturya	78,7	84,6	63,2	63,1	4,0	9,3	4,0	8,2
Belçika	72,8	71,2	56,2	42,7	5,1	14,3	6,6	17,8
Çek Cum.	78,5	84,1	62,8	61,6	6,3	9,1	9,1	13,2
Fransa	75,2	76,1	63,4	48,4	6,7	16,6	9,6	21,0
Almanya	78,9	77,6	65,2	51,5	7,7	13,7	7,7	12,1
Yunanistan	75,8	89,4	49,1	57,8	6,6	6,9	15,2	16,1
Macaristan(2001)	67,5	77,3	52,4	53,1	6,3	2,2	5,0	7,7
İrlanda	78,8	77,3	56,7	56,4	4,3	4,9	3,6	5,5
Lüksemburg	73,0	81,8	48,4	59,1	1,3	2,4	1,9	4,2
Hollanda	85,3	68,9	68,1	52,1	2,0	4,4	2,6	5,0
İspanya	78,3	88,3	51,2	63,8	7,4	11,4	15,7	17,0
İsveç	80,5	71,0	76,9	60,4	4,9	12,1	4,3	9,3

¹¹⁰ OECD (2003), "Trends in International Migration Continuous Reporting System on Migration", **Annual Report 2002**, Paris, 2002, p.70.

İsviçre	88,8	89,6	74,1	71,2	1,7	4,6	2,6	6,2
Birleşik Krallık	82,7	76,4	68,7	56,3	5,3	8,4	4,1	7,5
Avustralya(2001)	81,7	77,8	67,6	59,3	7,8	8,6	6,2	8,1
Kanada(2001)	73,9	68,7	62,3	54,6	7,8	6,8	7,0	8,1
Birleşik Devletler	82,0	86,5	72,2	62,6	6,0	5,6	4,7	6,3

Kaynak: OECD: **Trends in International Migration Report**, SOPEMI 2003, Paris, 2004, p. 5

Yukarıda da belirtildiği gibi göçmenlere yönelik ayrımcılığın mevcut olduğu ülkelerde yerli işverenler göçmen işçilere iş vermeyebilirler. Bu ayrımcılığın sebebi ırksal, dinsel faktörler veya göçmenlerin geldiği ülke ile bulunduğu ülke arasındaki siyasi gerginlikler olabilir. Göçmenlere yönelik ayrımcılığın engellenmesinde yasal düzenlemeler tek başına yeterli olmayabilir. Yasal düzenlemelerin yanında eğitim faaliyetleri yürütmek ve halkın bu konudaki bilincini artırabilmek için sistematik bir çaba içerisinde bulunmak gereklidir. Yine de göçmenlere yapılan ayrımcılığa karşı atılan her adım yasal düzenlemelere dayanacağından bu yasaları uygulayacak kişilerin özel olarak eğitilmesi faydalı olacaktır.¹¹¹

Göçmenler arasında yoğun işsizliğin yaşanması göç alan ülkede ekonomik ve sosyal problemlere neden olabilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi işsizlik yardımının bulunduğu ülkelerde göçmen işsizler bütçeye ek yük oluşturabilmektedirler. Bunun yanı sıra yerli işgücünde yaşanabilecek olan bireyler için gelir kaybı, devlet için vergi kaybı ve tüm ekonomi açısından eksik üretim gibi bazı sorunlar göçmen işsizler için de geçerlidir. Fakat çoğu zaman sosyal problemler bu ekonomik problemleri gölgede bırakmaktadır. Göçmenler arasındaki işsizliğin sosyal maliyetleri, bunun yerel etnik topluluklar arasında yoğunlaşması durumunda tüm nüfus için daha yüksek olabilir. Yüksek etnik işsizlik, yerli nüfusla sürtüşmeleri artırabilir. Birçok OECD ülkesinde görece olarak yüksek oranda yabancı nüfus, ortalamanın üstünde bir işsizlik oranı, daha geniş orandaki yalnız ebeveynli aileler ve ulusal ortalamaya göre daha düşük bir eğitime katılım ile dezavantajlı bölgelerde yaşamaktadırlar. Diğer taraftan bu durum bu problemlerin ulusal seviyedeki politika

¹¹¹ Katja Vuori, **Protecting (Im)migrants and Ethnic Minorities from Discrimination in Employment: Finnish and Swedish Experiences**, ILO Migration Branch, 1996, p.35.

araçlarıyla çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu sorunların çözilememesi, yaşayanların içinden çıkmasının zor olduğu, değişmesi zor, yoğun yoksulluk alanları ortaya çıkarabilmektedir.¹¹² Bu yoksulluk alanlarının gerekli ekonomik ve sosyal önlemler alınmadığı takdirde bireysel ve örgütlü suçlara zemin hazırlaması mümkündür.

Göçmenlerin yaşadığı işsizlik sorunu göç ettikleri ülke ile sınırlı olmayabilir. Göçmenler, kendi ülkelerine döndüklerinde de bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerden yaşanan geriye dönüşlerde göçmenler beraberlerinde o ülkeden teknoloji ve sermaye getirmektedirler. Getirilen bu teknoloji genellikle göçmenlerin kendi ülkelerinde bulunmayan yenilikleri içermektedir. Ayrıca getirilen sermaye de özellikle az gelişmiş ülkeler için önemli yararlar sağlamaktadır. Bununla birlikte ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklar bu olumlu özellikleri engelleyebilir. Vasıfsız işçilerde ise toplu halde geriye dönüşler çözümü imkânsız işsizlik problemleri yaratabilir. Körfez savaşı nedeniyle ülkelerine dönen Güney Asyalı işçiler, ülkelerinde bu çeşit sorunlara yol açmışlardır.¹¹³

3- Suç ve İşsizlik

Dünya'nın birçok azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinde, suç oranlarında yaşanan artışlar, bu ülkelerde yaşanan yüksek işsizlik oranları ile ilişkilendirilmektedir. İnsanların özellikle mala karşı işlenmiş suçlarda, birinci derecede etkili gördükleri olgu işsizlik olmaktadır. Özellikle, bu suçlara maruz kalan insanlar, hükümetleri işsizlik sorununa çözüm bulamamakla suçlamaktadırlar.

Kriminolojideki çeşitli yaklaşımlar, artan işsizliğin mala yönelik suçları artıracağını varsaymaktadır. Neoklasik ekonomik tercih teorileri, suçu ve çalışmayı, rasyonel ve fayda maksimizasyonu yapan bireyler için alternatif gelir yaratan kaynaklar olarak kabul etmektedir.¹¹⁴ Yasal işlerden beklenen faydanın azalması,

¹¹² Jonathan Coppel, Jean- Christophe Dumont, Ignazio Visco, "Trends In Immigration and Economic Consequences" , **OECD Economics Department Working Papers**, Paris, 2001, p.19.

¹¹³ Berton Woodward, "Güneydoğu Asya'daki Gelişmeler", **AnaYıllık 1991**, 1991, s.449.

¹¹⁴ Gary Kleck, Ted Chiricos, "Unemployment and Property Crime: A Target-Specific Assessment of

yasa dışı işlerin fırsat maliyetini azalttığı için genellikle işsizliğin suçla ilişkili olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşılık birçok önde gelen kriminolog, işsizlik ve suç arasındaki ilişki hakkında derin şüphelere sahiptir.¹¹⁵ İktisadi durum ve suç arasındaki ilişkiyi açıklayan iki temel yaklaşım bulunmaktadır.

a- GÜDÜSEL YAKLAŞIM

Güdüsel yaklaşım, suç ve kötü iktisadi durum arasında, güdünün farklı iki kaynağı olabilmesine rağmen pozitif bir ilişki beklemektedir. Bu güdünün kaynaklarından biri, insanların hayat standartlarını korumak ya da ilerletmek istedikleri halde iş bulamamaları ya da mevcut işlerini koruyamamaktan kaynaklanan engellenmedir. Bu yüzden, iktisadi durum kötüleştikçe engellenme hissine kapılan nüfusun oranı artacaktır. Nüfustaki yükselen engellenme seviyesi, suç oranının artmasına yol açacaktır.¹¹⁶

Güdünün ikinci kaynağı, bireylerin suç oluşturan davranışın maliyetini ve faydasını, yasal davranışa göre ölçtükleri bir rasyonel seçim sürecinin sonucudur.¹¹⁷ İşsizlik görünürde suç düzeyini, bireylerin servet elde etmek için kullanacağı alternatif araçlarla ilişkili görece maliyetlerin ve faydaların algılanışlarını değiştirerek etkiler. Burada iki mekanizma işliyor gözükmektedir. Birincisi, işsizlik, doğal olarak, gelir elde etmek için hırsızlıkla meşgul olma kararından kaynaklanan dolaylı fırsat maliyetlerini azaltır (İşsizlik, yasal kariyer basamaklarının heba olacağı hakkındaki korkuları büyük ölçüde azaltır) . İkincisi, işsizlik, devletin suçla savaşta kullanacağı gelirleri azalttığı için suçla ilgili doğrudan maliyetleri azaltabilir(Ceza alma ihtimali). Sonuçta, işsizlik anlamlı şekilde mala yönelik suç düzeyini artırır.

Opportunity and Motivation as Mediating Factors”, **Criminology**, Vol. 40, No:3, 2002,p. 652.

¹¹⁵ Cezary A. Kapuscinski, John Braithwaite, Bruce Chapman, “Unemployment and Crime: Toward Resolving the Paradox”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 14, No. 3, 1998, p. 216.

¹¹⁶ Chester L. Britt, “Crime and Unemployment among Youths in the United States, 1958-1990: a Time Series Analysis”, **The American Journal of Economics and Sociology**, January 1994, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0254/is_n1_v53/ai_15163036/pg_1, 26, Mayıs 2005.

¹¹⁷ A.e.

Çünkü suç görece olarak para kazanmanın diğer yollarından daha çekici olur.¹¹⁸ David Cantor ve Kennet C. Land, artan toplam işsizliğin, işsiz duruma düşmüş belirli kişilerin suç güduları üzerinde doğrudan ve toplumdaki diğer insanların suç güdüsü üzerinde bağlamsal bir etkinin her ikisinin de gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Bu ikisinin birleşmesi, diğer parametreler eşit kabul edildiğinde suç oranlarında artış yaratmaktadır.¹¹⁹

b- Fırsat Yaklaşımı

Fırsat yaklaşımı, güdusel yaklaşımın aksine, kötü ekonomik koşullarda suçun düştüğünü varsaymaktadır. Bu yaklaşıma göre mala yönelik suç oranları, ekonomik refah koşullarından, bu koşullar ‘uygun hedeflerin’ sayısını ve değerini artıracığından ve bunların korunmasındaki ihtiyatı azaltacağından, artış yönünde bir seyir gösterir. Eğer ekonomik refah mala yönelik suçu özendiriyorsa, ekonomik durgunluk (işsizliği artırır) bunu kolay bir şekilde caydırabilir. Kısaca, fırsat yaklaşımının işsizlik-suç ilişkisine uygulanması, işsizliğin ekonomik malların dolaşımının azalmasındaki ve korunmasının artışıdaki rolü vurgulanmaktadır.¹²⁰

Cantor ve Land’e göre işsizler kendilerini genellikle evdeki rutin aktivitelere verdikleri için, işsizliğin ilk etkisi suçu azaltmak olmaktadır.¹²¹ Mala yönelik suçların çoğu insanların evlerinde olmadığı zamanlarda yaşandığından, işsiz insanların evlerinde veya evlerinin yakınlarında bulunması, bu insanların mallarına karşı ek bir koruma sağlar. Benzer şekilde, kişisel şiddet suçlarının çoğu ev dışında gerçekleşmektedir. İşsiz insanlar zamanlarının çoğunu evlerinde veya evlerinin

¹¹⁸ Mitchell B. Chamlin, John K. Cochran, “Unemployment, Economic Theory, and Property Crime: A Note on Measurement”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 16, No: 4, 2000, pp. 445-446.

¹¹⁹ David Cantor, Kenneth C. Land, “Unemployment and Crime Rate Fluctuations: A Comment on Greenberg”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 17, No. 4, December 2001, p.331.

¹²⁰ Kleck, Chiricos, **a.g.e.**, p. 653.

¹²¹ Raymond Paternoster, Shawn D. Bushway, “Theoretical and Empirical Work on the Relationship Between Unemployment and Crime”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 17, No: 4, December 2001, p. 392.

yakınlarında geçirdikleri için potansiyel saldırganlarla karşılaşma ihtimalleri düşüktür ve bu yüzden bu tür suçlara maruz kalma riskleri de düşüktür.¹²²

İşsizlik ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen makro düzeydeki bir tartışmaya araştırma bulgularından elde edilen sonuçların çeşitli, karmaşık ve/veya kaçamaklı olduğunu belirterek başlamak neredeyse zorunlu hale gelmiştir.¹²³

Birçok ülkeden gelen yetişkin suçları hakkındaki bireysel düzeydeki veriler, tutarlı bir şekilde işsizlik ve suç arasında güçlü bir ilişki göstermektedir. Zaman serisi analizlerinde ise sıklıkla yüksek işsizlik dönemlerinin yüksek suç oranı dönemleri olduğu bulunamamaktadır.¹²⁴ Ulusal düzeyde yapılmış zaman serisi analizlerinin ekonomik döngü (işsizlik) ve suç arasındaki beklenen ilişkiyi göstermekteki başarısızlığın nedeni, bu araştırmaların çoğunun ekonomik döngüdeki dalgalanmaları incelememesidir. Bu araştırmaların birçoğu işsizlik ve suç düzeylerini incelemektedirler.¹²⁵

İşsizlik ve suç arasındaki ilişkinin kanıtları doğru bir şekilde özetlendiğinde; bireyler düzeyinde ve yüksek işsizliğe karşı düşük işsizliğin olduğu bölgelerin şehir içi analizlerinde çok güçlü ve tutarlı bir ilişki; şehirlerarası düzey analizlerinde daha az tutarlı ama hala çok güçlü bir desteğe sahip bir ilişki; Eyaletler arası ve uluslar arası düzey analizlerinde, karışık fakat yeterli derecede destekleyici sonuçlara sahip bir ilişki; zaman serisi düzeyinde yapılan analizlerde ise karışık fakat gerçek anlamda destekleyici olmayan bir ilişki saptanmıştır.¹²⁶

Doğrudan işsizlik ve suç ilişkisi içerisinde değerlendirilmese de, alkol kullanımı sonucunda yaşanabilecek kazalar veya işlenebilecek suçlar işsizlik ile

¹²² Chester L. Britt, "Crime and Unemployment among Youths in the United States, 1958-1990: a Time Series Analysis", *The American Journal of Economics and Sociology*, January 1994, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0254/is_n1_v53/ai_15163036/pg_1, 26, Mayıs 2005.

¹²³ Chamlin, Cochran, **a.g.e.**, p. 443.

¹²⁴ Kapuscinski, Braithwaite, Chapman, **a.g.e.**, pp. 216-217.

¹²⁵ Paternoster, Bushway, **a.g.e.**, p. 398.

¹²⁶ Kapuscinski, Braithwaite, Chapman, **a.g.e.**, p. 218.

ilişkilendirilebilir. İşsiz insanların girebilecekleri bir bunalımın sonunda alkolik olma ihtimalleri mevcuttur. Alkolün yanlış kullanımı, verimliliği düşürebilir ve kullanıcının istihdam fırsatlarını kısıtlayabilir. Fakat bunun tersi bir nedensellikte geçerli olabilir. İşsizliğin insanları alkole yönlendirdiği iddiası, bu insanların alkol almak için daha fazla boş vakte sahip oldukları iddiasına dayanmaktadır. Tam aksine, işsiz insanların maddi sıkıntı yüzünden alkol tüketimini azaltması da mümkündür. İşsizlik ile alkol kullanımı arasındaki bu muhtemel ilişki hükümetleri politika oluştururken alkolün dolaylı maliyetlerini de göz önünde bulundurmaya zorlamaktadır. Bu dolaylı maliyetler suç, sağlık problemleri ve alkollü araç kullanmaktan kaynaklanan can kayıplarıdır.

4-Sendikalar ve İşsizlik

İşsizliğin sosyal hayat içerisinde etkili olduğu alanlardan birisi de çalışma yaşamıdır. Çalışma yaşamının geniş anlamıyla işçi ve işveren arasındaki tüm ilişkileri kapsadığı ve sendikaların da bu alanda çalışanların haklarını savunan taraf olduğu düşünülürse, işsizliğin sendikalar ve sendikalaşma üzerindeki etkisi toplumun tümü için bir önem taşıyacaktır.

“Sendikalar, esas olarak üyelerinin durumlarını geliştirmeye çalışan işçi kuruluşlarıdır. Sendikalar, çalışanların tercihlerinin ve taleplerinin kolektif bir sesidir.”¹²⁷ Dünyanın birçok ülkesinde sendikaların farklı kuruluş amaçları mevcuttur. Fakat tarihsel olarak kapitalist toplumlardaki sendikanın gücü, sosyal refah sorunlarına ve piyasa hatalarına atıfta bulunarak, işçi ihtiyaçlarının geniş bir kesimi üzerine inşa edilmiştir.¹²⁸ Çalışanların taleplerini yerine getirmek için işverenlerle görüşmelerde bulunan sendikalar, bu talepleriyle emek piyasasına da yön verebilmektedirler. Ücretler ve işsizlik arasındaki ilişkinin incelendiği bölümde sendikaların ücretler vasıtasıyla istihdama ve işsizliğe etkisi incelendiğinden bu

¹²⁷ Yusuf Balcı, **Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999, s.1.

¹²⁸ K. S. Wever, Unions Adding Value: Addressing Market and Social Failures in the Advanced Industrialized Countries, **International Labour Review**, Vol. 136, No.4, 1997, p. 449.

kısımda ücretler incelenmeyecek sadece sendikalar ve işsizlik arasındaki ücret dışı ilişki incelenecektir.

Günümüzde işçiler ve işverenler, yeni ve büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bunların başlıcaları, dünya çapındaki rekabet, eksik kapasitede üretim, gelirin düzenli bir şekilde dağılması için gerekli karların azalması ve artan işsizliktir.¹²⁹ Teknolojinin üretim alanında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte hem ihtiyaç duyulan işçi sayısı azalmış hem de çalışan işçilerin profili değişmiştir. İşgücünün yapısındaki değişime bakıldığında, ilk grupta yeni teknolojiyi kullanabilen, verimliliği yüksek ve buna bağlı olarak çalışma koşulları görece iyi olan nitelikli işçiler görülmektedir. Bunun karşısında ise teknolojik yeniliklerden yeterince yararlanamayan, çoğu zaman bunların kullanımı hakkında bilgi sahibi olmayan, verimliliği düşük, dolayısıyla çalışma koşulları giderek kötüleşen niteliksiz işçiler görülmektedir.¹³⁰

Teknolojinin de yardımıyla gerçekleşen bu yeni üretim yöntemleri yeni istihdam şekillerini ortaya çıkarmaktadır. Klasik anlamdaki sendikalı işçinin yanında geçici çalışma ve kısmen çalışma gibi esnek çalışma şekilleriyle istihdam edilen işçiler bulunmaktadır. Bu iki grubun karşısında ise daha iyi koşullarda çalışan bir üçüncü işçi grubunun varlığından söz edilmektedir.¹³¹ Sermaye ile işgücü arasındaki bu yeni ilişkilerin yeni teknolojilerden kaynaklanmadığını ileri süren başka bir düşünce de, bu gelişmelerin hemen gerçekleşmediği ve bunların son otuz yılın bir ürünü olduğu belirtilmektedir. Bu durumun bizi değişiklikleri yapmaya zorlamadığını ifade edilmektedir.¹³²

Neoklasik iktisat teorisine göre ücretlerde meydana gelecek değişikliklerin piyasada emek arz ve talebinin bir dengeye ulaştıracağı ve bu noktada işsizliğin

¹²⁹ Klaus Peter Kisker, "Towards The 21st Century: Unemployment and New Dimensions in Industrial Relations", **Küreselleşme, Rekabetgücü ve Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm, TEİD, V. Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi**, 1998, s. 17.

¹³⁰ Meryem Koray, **Endüstri İlişkileri**, İzmir, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, 1992, s.53–54.

¹³¹ Meryem Koray, **a.g.e.** , s.54.

¹³² Klaus Peter Kisker, **a.g.e.** , s. 24.

ortadan kalkacağı belirtilmişti. Neoklasiklere göre bu noktada oluşabilecek bir işsizlik ancak iradi işsizlik olacaktır. Gerçekte ise dünyanın birçok yerinde bu noktada işsizlik bulunmaktadır. Ücrete bağlı olmayan bu işsizliğin sebebini açıklama da en sık kullanılan yaklaşımlardan biri ‘İçerdekiler-Dışardakiler’ (Insider-Outsider) yaklaşımıdır. Buna göre emek piyasasında hâlihazırda çalışan insanları içerdekiler, işsizleri ise dışardakiler olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, çalışanların ve sendikaların emek piyasasında avantajlı bir konuma sahip olduğunu belirtmektedir. ‘İçerdekiler-Dışardakiler’ yaklaşımına göre bir firmanın mevcut çalışanlarını (içerdekiler), işsiz işçiler (dışardakiler) ile değiştirmesinin bir maliyeti vardır. Buradaki işgücü devri ile sağlanan rant ücret görüşmeleri sürecindeki çalışanlar (içerdekiler) tarafından kullanılabilir. Ücretlerin belirlenmesinden sonra dışardaki işsizler daha düşük ücretlere razı olsalar bile iş bulamazlar. Çünkü mevcut çalışanlar (içerdekiler) firma için bunu maliyetli hale getirirler. Bu maliyetler, işten çıkarma-işe yerleştirme maliyeti, içerdekilerin yeni gelenlerle işbirliğinden kaçınmasından kaynaklanan maliyetler veya işgücü devrinden dolayı gerçekleşen maliyetler olabilir.¹³³

Sendikalar temelde bir toplumda defansif rol oynarlar ve bu yüzden ilk olarak mevcut hakların ve faydaların erozyonuna karşı organize olurlar. Bu esasen, devrimci değişiklikler için pazarlık yerine mevcut ücret yapılarını korumakta olan toplu pazarlıktaki muhafazakâr rolü açıklamaktadır.¹³⁴ Bu bağlamda, ‘İçerdekiler-Dışardakiler’ yaklaşımı içerisinde sendikaların yeri genellikle temsilcisi konumunda oldukları çalışanlardır (insider). Bu yaklaşım, sendikaların çeşitli aktivitelerine ve bunların gayri iradi işsizliği nasıl artırabileceğine dair çeşitli fikirler öne sürmektedir. Sendikaların işsiz işçilerin(dışardakiler) yerine üyeleri olan çalışanların (içerdekiler) yanında olacağı düşünüldüğünde, bir sendikanın içerdekilerin istihdamını etkilemeksizin ücretlerini artırmasının çeşitli yolları mevcuttur. Birinci olarak sendikalar işe alma ve işten çıkarma maliyetlerini artırabilirler (mesela, kıdem

¹³³ A. Lindbeck, D.J. Snower, “Wage Setting, Unemployment and Insider-Outsider Relations”, **American Economic Review**, Vol.76, No:2, pp. 235–236.

¹³⁴ J.Rubery, “Wages and the Labour Market”, **British Journal of Industrial Relations**, Vol. 35:3, September 1997, pp. 337-366.

tazminatı, işe alma-işten çıkarma prosedürleri gibi). İkinci olarak işbirliği ve rahatsız etme aktivitelerinin çeşitlerini ve etkinliğini artırabilir. Üçüncü olarak içerdekilerin pazarlık gücünü artırabilir ve böylece içerdekilerin mevcut ranttan daha fazla pay almalarını sağlayabilir. Dördüncü olarak, sendikalar içerdekilere grev tehditleri ve çalışma kuralları gibi yeni rant sağlayan araçlar sağlayabilirler. Bu anlamda ‘İçerdekiler-Dışardakiler’ yaklaşımı, sendikaların gücünü ve işverenlerin neden sendikasız işçiler yerine sendikayla görüştiklerini açıklamaktadır.¹³⁵

İşverenlerin işgücünü değiştirebilecekleri veya ikame edebilecekleri, özellikle sendikasızlaşmış emek tarafından oluşturulan bir emek havuzu fazlalığı sendikaların gücünü büyük ölçüde zayıflatır. Bu etki özellikle iş üzerindeki rekabetin sendika dayanışmasına ek baskılar yapmakta olduğu sürekli işsizlik dönemlerinde gözlenir.¹³⁶ İşsizlik dönemlerinde sendika üyeliklerinin, gerek çalışan sayısının azalması gerekse mevcut çalışanların sendikaya üye olmaktan çekinmesi nedeniyle azalması beklenebilir. İşsizliğin özellikle bazı sektörlerde yoğunlaşması ise bu sektörlerde faaliyet gösteren sendikalar için gelecekte dahi onarılamayacak yıkımlara yol açabilir. Sendikaların işsizlikten kaynaklanabilecek bu güç kaybına karşılık uyguladıkları strateji işsizlerin sendika üyeliklerinin devam ettirilmesidir.

Sendikaların işsiz insanları üye olarak kabul etmesi sendika yoğunluğunun ölçülmesinde tartışmalara neden olmaktadır. İşsizlerin sendika üyeliklerin devam ettirmesinin çeşitli nedenleri olabilir. G. S. Bain ve R. Price’a göre işsiz işçiler sendika üyeliklerini sosyal ve politik bir takım sebeplerin yanı sıra ‘dostça yardımları’ alma hakkını korumak, açılan işler hakkında bilgi almak ve bazı kapalı alanlara girmek için sürdürürler. P. Lewis ve L. Murphy ise yaptıkları çalışmada üyelik koruma oranı ve takip eden istihdam arasında güçlü bir korelasyon buldular. K. Walsh ise uzun dönem işsizlerin üyeliklerini sürdürmeye daha meyilli olduklarını ifade etmektedir. İnsanların işlerini kaybetmeleri üzerine sendika üyeliklerini bırakmalarının sebepleri, sendika hizmetlerine olan talep eksikliği, sendikaların özel

¹³⁵ A. Lindbeck, D.J. Snower, **a.g.e.** , pp. 238–239.

¹³⁶ G. Avci, C. McDonald, “Chipping Away at the Fortress: Unions, Immigration and the Transnational Labour Market”, **International Migration**, Vol. 38 (2), 2000, pp. 191–192.

ürünlerin arzını yapamaması veya sendikaların sendikada kalan işsiz üyelerine kaynaklarını sunmada gönülsüz olmasıdır. Buna karşılık Belçika, Danimarka, Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerde işsizler arasında sendika üyeliği son derece yüksektir. Bu yüksek oraların sebebi bu ülkelerde uygulanan işsizlik yardımı programlarının sendikalar tarafından kontrol edilmesidir.¹³⁷ Kitlese bir işsizlik döneminde yüksek sendika üyelik oranlarının sebebi sendika üyeliğinin kendisi değil, bir işsizlik fonuna üye olma ile bir sendikaya üye olma arasındaki ilişkidir. Sendikalar tarafından yönetilen işsizlik sigortası sistemi özellikle Danimarka'daki çok yüksek sendika üyeliğinin temel nedenidir. Ayrıca Danimarka ve diğer İskandinav ülkelerinde, diğer AB ülkelerinde yaşanan keskin üyelik düşüşlerinin yaşanmamasının nedeni de bununla açıklanmaktadır.¹³⁸

Sanayileşmiş ülkelerde ve özellikle Avrupa Birliği'nde sendikalar artık işverenin veya devletin rakibi veya düşmanı olarak görülmemektedir. Avrupa Birliği'nin 1992'deki Sosyal Politika Anlaşması, sendikaları ve işveren örgütlerini Avrupa kurumlarına özel danışmanlar haline getirmiştir. Amsterdam Antlaşması(1997) ise sendikaları ve işveren örgütlerini ortak karar yapıcı (sosyal partner) yapmıştır. Sosyal partnerler bir anlaşmaya vardıklarında bunu Avrupa kurumlarına Avrupa yasasına dönüştürölmek üzere sunabilmektedirler.¹³⁹ Sendikaların bu yeni konumu onlara üyelerinin çıkarlarının yanı sıra işsizlere yardım etmek için yeni fırsatlar sunmaktadır. Gerek hükümetler düzeyinde, gerek üretim düzeyinde sendikalar artık işsizlerin sorunlarını çözmek için politikalar geliştirebilirler. Bu gelişmeler ücret sendikacılığına sıkışmış olan bazı gelişmekte olan ülkelerdeki sendikalar için yeni misyonlar oluşturabilir. İşsizliğin toplumda oluşturduğu sorunlara karşı, kendilerini birçok platformda toplumsal yarar güden

¹³⁷ R. Bean, K. Holden, "Determinants of Trade Union Membership in OECD Countries: A Survey", **International Journal of Manpower**, Vol. 15, No. 6, 1994, pp. 4-35.

¹³⁸ C. Gill, , H.Knudesn, J. Lind, , "Are There Cracks in the Danish Model of Industrial Relations?", **Industrial Relations Journal**, Vol. 29:1, pp. 30-41.

¹³⁹ EU Directorate-General for Education and Culture, "European Employment and Social Policy: A Policy for People", (Çevrimiçi) http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf 2000, 18 Mayıs 2005.

örgütler olarak gören sendikaların, bu duruma duyarsız kalması beklenemez. Aksi takdirde sendikalaşmanın yüksek olduğu ekonominin büyüme dönemlerinde, daha önceki dönemlerde işsizlik tecrübesi yaşamış insanların, sendikaya olumlu yaklaşmayacağı açıktır.

III-TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN YAPISI

A-Türkiye’nin Ekonomik ve Demografik Yapısı

İşsizlik incelemelerinde dikkate alınması gerekli en önemli konulardan ikisi bir ülkenin ekonomik ve demografik yapısıdır. Ülkelerin geçmişteki ve mevcut ekonomi politikaları gerek işsizliğin artmasında veya azalmasında doğrudan etkilidir. İşsizlik sorununun çözümü saptanan uygun ekonomi politikalarının başarıyla uygulanmasıyla gerçekleşecektir. Ülkelerin nüfus yapısı da işsizliğin yapısı üzerinde etkilidir. Bu gün Türkiye’de ve dünyada işsizliğin çoğunlukla genç nüfus arasında yaygın olması, nüfus artış trendlerinin gelecekteki işsizlik yapısı ve oranları üzerinde etkili olacağı açıktır. Bu bölümde bugünkü işsizlik yapısına ışık tutabilmek açısından, Türkiye’nin ekonomik ve demografik özellikleri tarihi bir bakış açısıyla incelenmektedir.

1- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 tarihinde, uzun savaşlardan çıkmış, 200 yıldan beri sürekli toprak kaybetmekte olan bir İmparatorluğun bağımsızlığını emperyalist güçlere karşı verdiği zorlu savaşlarla kazanmış bir mirasçısıydı.

“ Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet Türkiye’si yalnız harap ve yıkık bir yurt, geri bir tarım ve ilkel bir sanayi yapısı miras almıyordu, bunlarla birlikte giden bir sınıfsal yapı ile özellikle İttihat ve Terakkinin Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları içinde uygulamaya çalıştığı İktisadi Politika özlemlerini de devir alıyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyıl içindeki yarı sömürge ilişkilerine, yabancıların ekonomik imtiyazlarına ve bunun etrafında oluşan azınlık tüccarlarının

faaliyetlerine doğan tepkilerle oluşan «Milli Tüccar» yaratma eğilimleri, Cumhuriyet Türkiye'sinin yeni yöneticilerinde de hâkimdi.”¹⁴⁰

Osmanlı döneminde yabancılara verilen kapitülasyonlar ve bunların ülke ekonomisine verdiği zarar, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Milli Ekonomi hedefini ön plana çıkarmıştır.

“ Bağımsızlık Savaşı kazanıldıktan sonra, ülkenin ekonomik görünümü son derece yoksuldu. Her ne kadar, «kapitülasyonlar» Lozan'da kaldırılmışsa da, barış antlaşmasının hükümlerine göre, yeni Cumhuriyet, gümrük duvarlarını, 1928 yılına kadar yükseltmeyecekti. Buna ek olarak Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçlarının, yeni devletin topraklarıyla orantılı olan bir kesimini ödemeyi de kabullenmişti.”¹⁴¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi 1928 yılına kadar kendi kurallarını kendisinin koyabildiği bir yapı kuramamış ve bunun sonucunda tam bağımsız bir ekonomi politikası oluşturamamıştır.

Bu çerçevede değerlendirdiğimizde, 1923 ile 1929 arasındaki dönemin iktisadi politikalar bakımından liberal izler taşıdığını görebiliriz.¹⁴² Hükümetin serbest teşebbüsü merkeze yerleştirdiği bu ekonomi dönemi, 1929 yılında doruk noktasına ulaşan Büyük Bunalım ile sona erdi. 1920'ler boyunca çok yavaş bir artış gösteren kişi başına gelir, serbest teşebbüs hakkında şüpheler oluşmasına yol açtı. Kapitülasyonların kalkması hükümetin eline yeni politika alternatifleri verirken, Büyük Bunalım nedeniyle azalan ihracat gelirleri hükümeti yeni bir ekonomi politikasına yöneltti.¹⁴³

¹⁴⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, 1977, s. 33.

¹⁴¹ Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, genişletilmiş 3. bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1979, s. 256.

¹⁴² Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik sürecinde Türkiye-3: I. Dünya Savaşından 1971'e**, Çev.Babür Kuzucu, 1. bs., Gözlem Yayınları, 1976, s.1279.

¹⁴³ Anne O. Krueger, **Foreign Trade Regimes and Economic Development: Turkey**, New York, Columbia University Press, 1974,p.4.

Bu yeni ekonomik politika devleti ekonominin en önemli aktörü konumuna getirmekteydi. “Türkiye’de 1930’lardan başlayıp 1950’lere kadar süren döneme, ‹‹ Devletçi ›› dönem adı verilmiştir. Aslında, Cumhuriyet’in ekonomik siyaseti baştan beri bir ölçüde devletçidir. Çünkü kuruluş sırasında, ekonomik olarak hemen hemen hiçbir kaynak yoktu.”¹⁴⁴ Devletçi ekonomi politikasına göre devletin özel sermayenin gelişmesi için gerekli olan altyapı yatırımları gibi belirli ekonomik faaliyetleri yerine getirmek ve bunun yanında özel sermayenin, yatırım fonlarının eksikliğinden veya yatırımların getirilerinin kısa sürede geri dönüşünün imkansız olmasından ötürü yatırım yapmadığı alanlarda ekonomik aktivitelere müdahale etmek gibi görevleri vardır.¹⁴⁵

“Bu devletçi dönemde devlet, sermaye kesimleri karşısında görece bir özerkliğe kavuştu ve üretici sermayenin (sanayi sermayesi) çıkarları doğrultusunda politikalar ve sanayileşme politikaları uyguladı.”¹⁴⁶ Sanayileşmenin amaçlandığı bu dönemde özel sektör tamamıyla dışlanmamış ve gerekli hallerde desteklenmiştir. “Devletçilik uygulaması ve onu izleyen savaş yılları, toplumsal alanda önemli girişimlere tanıklık etmiştir. Daha önceki dönemde başlayan eğitim ve öğretim alanındaki genişleyici politika yeni boyutlar kazanarak sürdürülmüştür. Buna karşılık işçi hakları ve genel olarak hak ve özgürlükler alanında sınırlayıcı uygulama varlığını sürdürmüştür.”¹⁴⁷

Türkiye ekonomisinin günümüzdeki yapısına kavuşmasında dönüm noktası ise çok partili hayata geçilmesi olmuştur. Bu dönemde uygulanan politikalar liberal olarak nitelendirilse de daha çok müdahaleci bir nitelik taşımaktaydı. Hükümetin bu müdahaleleri özel sektörün eğilimleriyle örtüşmeyince ortaya talep ve maliyet

¹⁴⁴ Kongar, **a.g.e.**, s. 260.

¹⁴⁵ Hüseyin Ramazanoğlu, “**A Political Analysis of the Emergence of Turkish Capitalism, 1839-1950**, Turkey in the World Capitalist System, Ed. by. Hüseyin Ramazanoğlu, Avebury, 1985, s.55.

¹⁴⁶ Çağlar Keyder, **Dünya Düzeni İçinde Türkiye (1923-1929)**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982, s.184.

¹⁴⁷ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 13. bs. , İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003, s.79-80.

enflasyonları çıkmıştır. Bunun sonucunda ise Türk parasının değeri düşürülmüştür.¹⁴⁸ 27 Mayıs 1960 askeri darbesine gelindiğinde ülkenin ekonomisi bu durumdaydı.

1960'tan itibaren Türkiye'de planlı kalkınma dönemine geçildiğini görmekteyiz. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından oluşturulan kalkınma planları hükümetlerin ekonomi politikalarının temelini oluşturmuştur.¹⁴⁹ Planlı dönemin başlıca ekonomik özelliği, dış alım yerine ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme politikası izlemesi olmuştur. 1980'e kadar devam eden bu dönem özellikle 1970'lerin sonundaki ağır borç ve siyasal karmaşa nedeniyle sona ermiştir.¹⁵⁰

Türkiye'nin ekonomik hayatını şekillendiren ve hala ekonominin yönünü belirleyen kararların alındığı 24 Ocak 1980 günü son ekonomik dönemin miladı olarak kabul edilebilir. Dışa açık ve ihracata dayalı büyümeyi hedefleyen bu politikanın temel önermelerinden biri “yerli üretimde, teknolojik ve ekonomik etkinliğin ve köklü yapısal değişikliğin sağlanması için iç pazarın dışalım mallarına açılmasının gerekli ve zorunlu olduğudur.”¹⁵¹ Bu politikaların uygulanmaya başlandığı günden bugüne kadar yöneltilen eleştirilerin başlıcaları; ödemeler dengesindeki bozulmalar, yüksek iç ve dış borçlanma, yerli firmaların yeterli rekabet gücünden yoksun olması piyasadan çekilmesi ve tüm bunların doğal bir sonucu olarak işsizliğin artmasıdır.

1994 ve sonrasında yaşanan ekonomik krizler, uygulanan bu politikalara yapılan eleştirileri artırmıştır. Krizler sonrasında bu krizlerin sebepleri tartışıldığında ekonomik politikaların yanı sıra bu politikaları uygulayanlar da genellikle kusurlu bulunmuştur. Türkiye'nin bu krizleri atlatmak için uyguladığı reformlar ‘dar kapsamlı’ olmakla eleştirilmiş, Türkiye'nin Dünya'ya ve Avrupa Birliği'ne uyum

¹⁴⁸ Kongar, **a.g.e.** , s. 268–271.

¹⁴⁹ Krueger, **a.g.e.** , p.119.

¹⁵⁰ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.** , s.140.

¹⁵¹ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.** , s.199.

sağlamak için daha geniş kapsamlı reformlar uygulamaya mecbur olduğu belirtilmektedir.¹⁵²

Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı ekonomik sıkıntıların başlıca sebepleri arasında ,önceki yıllarda gerçekleştirilen iç ve dış borçlanmaların yatırıma dönüştürülememesi ve kamu borçlanma gereksiniminin sürekli artış göstermesi olduğu belirtilmektedir.. Ayrıca finans sektöründe yaşanan krizler ve mevduatlara yönelik devlet garantisi, kamunun üzerindeki yükü iyice ağırlaştırmıştır. Enflasyon probleminin son yıllarda aşılmasına rağmen halkın alım gücünde önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Tüm bu ekonomik krizlerin ve çarpıklıkların sonucu ise özellikle işgücüne yeni katılanlara yeterli istihdam olanaklarının sağlanamaması yani işsizlik olmuştur.

2- Türkiye'nin Nüfus Yapısı

Türkiye'de işgücünün ve işsizliğin yapısını incelemeden önce Türkiye'nin nüfus yapısını incelemek yararlı olacaktır. Gerek işgücünün ve işsizliğin yapısı gerek işsizlikten kaynaklanan sorunların bir kısmı ile nüfusun yapısı arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. Nüfusun artış hızı, yaş gruplarına, cinsiyete göre dağılımı ve ortalama yaşam süresi gibi değişkenler istihdamın yapısının oluşumunda etkilidirler. Bu değişkenlerin yıllar itibari ile gösterdikleri değişimler, hükümetlerin geleceğe yönelik yapacakları planlarda en fazla dikkate alınması gereken sayılar olacaktır.

“Cumhuriyet'in ilanından sonra başlanılan ülkenin yeniden imarı ve ekonomik yönüyle kendi kendine yeterli duruma gelebilme çalışmaları makine

¹⁵² Ahmet Kılıçbay, Türkiye **Ekonomisinin Genişleyen Ufukları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 2002, s.10.

gücünden daha çok insan gücüne dayanmaktaydı”.¹⁵³ Dolayısıyla nüfusun büyüklüğü ve yapısı hakkında bilgi sahibi olunması, uygulanacak politikaların etkin bir şekilde yürütülmesi açısından önem taşımaktaydı.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 13.648.000 olarak ölçülen Türkiye’nin nüfusu, son nüfus sayımının yapıldığı 2000 yılında 67.803.000 olarak ölçülmüştür.¹⁵⁴ 73 yıl içerisinde yaklaşık beş kat bir artış gösteren nüfusun, Cumhuriyet’in ilk yıllarından 2000 yılındaki nüfus sayımına kadar %1,83 artış gösterdiği görülmektedir. Bu artış hızının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre yüksek olduğu söylenebilir.¹⁵⁵

Artış hızının seyrine bakıldığında, 1990’lara kadar (1935–1945 yılları arası hariç) yüksek bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle, 1960’lara kadar yaşanan hızlı nüfus artışı doğum oranlarındaki artışın yanı sıra önceki dönemlerde çok sayıda can kaybına yol açan salgın ve bulaşıcı hastalıklarla etkili bir şekilde mücadele edilmesi ile ilişkilendirilmektedir. 1935–1945 yılları arasındaki düşük nüfus artışının sebebi ise genç nüfusun 2. Dünya Savaşı nedeniyle tedbir olarak silâh altına alınmasından kaynaklanmaktadır.¹⁵⁶

Cumhuriyet’in kuruluşundan 1960’lara kadar tarımla uğraşanların nüfusun oldukça önemli bir kısmını oluşturması, yüksek nüfus artış hızının önemli bir sorun olarak görülmesini engellemiştir. Bunun altında yatan nedenin, daha kalabalık bir nüfusun daha fazla iş bölümü ve ölçek ekonomisi sağlayacak imkânlar yaratacağına olan inanç olduğu düşünülebilir.¹⁵⁷

¹⁵³ Tuncel Kocaman, İlhan Özalpın, **Sosyal Yapı-I Türkiye’de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler ve Uluslar arası Karşılaştırmalar**, Ankara, DPT Yayınları, 1986, s.10.

¹⁵⁴ (Çevrimiçi) <http://www.die.gov.tr/istTablolar/04nf023t.xls>, 20 Mayıs 2005.

¹⁵⁵ (Çevrimiçi), <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/saglikveilac/raporlar/son/EK-17.pdf>, 10 Mayıs 2005.

¹⁵⁶ Kocaman, Özalpın, **a.g.e.**, s.11.

¹⁵⁷ Carlo M. Cipolla, **The Economic History of World Population**, Revised Edition, Middlesex, Penguin Books, 1964, p.115.

Yıllık nüfus artış hızının yıllık %2,8'e ulaştığı 1955–1985 dönemi Türkiye’de demografik geçişinin ikinci dönemini oluşturmaktadır. 1985–1990 döneminde nüfus artış hızı % 2,12 olarak gerçekleşmiştir. 1990–2000 yılları arası ise, Türkiye’de nüfus yapısının gelişmiş ülkelerin nüfus yapısına benzeme yönünde eğilim gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde yıllık nüfus artışı % 1,83 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde şehirlerdeki nüfu artışı % 2,68 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüksek oranın altında yüksek doğum oranından çok yüksek göç bulunmaktadır. Bu trende bakıldığında Türkiye’de nüfus artış hızının düşme eğilimi içinde olduğu görülecektir. Fakat Türkiye’nin nüfus yapısı üyesi olmayı hedeflediği Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus yapısına göre hala çok gençtir. Türkiye’de nüfusun yaklaşık % 29’unu 15 yaşından küçükler oluşturmaktadır.¹⁵⁸

B- Türkiye’de İstihdamın Yapısı

Türkiye’de son yıllarda işgücü piyasaları hakkında birçok çalışma yapılmakta olmasına rağmen, işgücü piyasalarının yapısı hakkındaki güvenilir bilgiler sınırlıdır. Türkiye’nin mevcut ekonomik yapısında kayıt dışı ekonominin ağırlığı, mevsimlik, geçici işçilerin varlığı gibi unsurları göz önüne aldığımızda işgücü hakkında neden yeterli bilgiye sahip olunamadığı anlaşılabacaktır. Ayrıca istihdam, işsizlik ve ücret gibi kavramların doğrudan yabancılardan aktarılması ve yapılan değerlendirmelerin bunlara dayandırılması çeşitli sakıncalar içermektedir.¹⁵⁹

Türkiye’de işgücünün yapısı incelenirken, bu yapının tek başına değil de, gelişmiş sanayi ülkeleriyle birlikte incelenmesi yararlı olacaktır. Çünkü, kurulduğundan bu yana gelişmiş ülkeler arasında yer almak amacını taşıyan ülkemizde, işgücü yapısının diğer ülkelere göre farklılıklarının, bu amaç üzerinde nasıl etkili olduğu görülebilecektir. İşgücüne dâhil olmuş veya olmak isteyen insanların kişisel özelliklerinin yanı sıra bir bütün olarak nüfus yapısının incelenmesi, geçmişten bugüne kadar değişen yapıda, nüfus yapısındaki değişimin

¹⁵⁸ (Çevrimiçi) <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/300305.xls>, 10 Nisan 2005.

¹⁵⁹ Fikret Şenses, “Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam”, t.y. (Çevrimiçi) http://www.petroil-is.org.tr/2003_CD/07_neoliberal/govde.htm, 20 Nisan 2005.

etkisini görebilmek ve bu trendin sonunda nereye ulaşılacağı hakkında projeksiyonlar yapabilmek açısından önemlidir. İş gücünün burada incelenecek olan özellikleri, çalışanların, sektörler, yaş gruplarına, eğitim durumlarına dağılımıdır.

1- İşgücünün Durumu

Aşağıdaki tabloya bakıldığında, 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun %46,7'sinin işgücüne katıldığını, bunun ise %11,5'inin işsiz olduğu görülmektedir. İşgücüne katılma oranının, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında düşük olduğu görülecektir. İşgücüne katılma oranı Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkelerde %80'ler civarında iken, Slovakya, Polonya gibi Avrupa Birliği'nin daha az gelişmiş ülkelerinde bile Türkiye'nin oldukça üstündedir.¹⁶⁰ Bu oranın düşük olmasının başlıca sebepleri ise Türkiye'nin gelişmiş ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip olması ve kadınların işgücüne daha az katılmalarıdır.¹⁶¹ Gerek istihdamın genel yapısına gerek işsizliğe bakıldığında, kentsel ve kırsal nüfus arasında farklılıklar göze çarpmaktadır.

Tablo 2: İşgücünün Durumu (Ocak 2005)

	TÜRKİYE	KENT	KIR
	TOPLAM		
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50.364	31.168	19.196
İşgücü (000)	23.512	13.733	9.779
İstihdam (000)	20.815	11.841	8.974
İşsiz (000)	2.697	1.892	806
İşgücüne katılma oranı (%)	46,7	44,1	50,9
İstihdam oranı (%)	41,3	38,0	46,7
Eksik istihdam oranı (%)	3,0	2,6	3,6
Genç nüfusta eksik istihdam oranı(%)	4,2	3,2	5,6

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

¹⁶⁰ OECD(2003), **OECD Employment Outlook**, Paris ,p.302.

¹⁶¹ Sedat Murat, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik İstihdam ve Eğitim Özellikleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 46, Sayı. 38, 1996, s. 317-318.

Kentlerde %44,1 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı, kırsal alanda %50,9 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranında da kırsal kesimin daha yüksek bir oranda istihdam sağladığı görülmektedir. Bu yüksek istihdam oranını ücretsiz aile işçileri ile açıklamak mümkündür. Genel olarak veya gençler için bakıldığında ise kırsal kesimde eksik istihdamın daha fazla olduğu görülmektedir. Kırsal kesimde yaşanan bu eksik istihdamı tarım sektöründeki düşük verimlilik ile açıklamak mümkündür.

a-İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı

İşgücünün cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, iş hayatında kadınlar aleyhine bir dengenin söz konusu olduğu görülmektedir. Türk kadının çalışma hayatındaki yeri Cumhuriyet'in kurulmasından bu yana oldukça ilerleme göstermiştir. Günümüzde, çok az sayıdaki bazı işler haricinde, kadınların istihdamı bir sorun olarak algılanmamaktadır.¹⁶² Yine de, Türkiye'de işgücü piyasasında yaşanan en büyük çarpıklıklardan biri, kadın ve erkekler arasında işgücüne katılım ve işsizlik oranları arasındaki farklılıklardır. Ev işleri ve dışarıdaki işler arasındaki ayrım, günlük kullanımda, resmi istatistiklerde ve sosyal bilimlerde benzer şekilde yerleşmiştir. Çoğunlukla 'iş' denildiğinde bir yetişkinin hayatını kazanmak için yaptığı çalışma akla gelirken, ücretsiz ev işleri buna dâhil edilmemektedir. Kültürler arası farklılıklar görülmesine rağmen, ev işleri temel olarak kadınların sorumluluğunda görülmektedir.¹⁶³

Ataerkil aile yapısının kırsal alanda daha etkili olmasına rağmen kadınların işgücüne katılma oranının kırsal alanda daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu yüksek oranın sebebi, tarımsal üretimin yapısından kaynaklanmaktadır. Tarımsal üretimin birçok yerde hala emek yoğun olarak yapıldığı ülkemizde, kadın emeği kırsal alanda vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Kentlerde ise hanehalkında çalışan

¹⁶² Üstün Ergüder, Yılmaz Esmer, Ersin Kalaycıoğlu, **Türk Toplumunun Değerleri**, İstanbul, Tüsiad Yayınları 1991 , s.32.

¹⁶³ Alan Gilbert, Josef Gugler, **Cities, Poverty and Development-Urbanization in the Third World**, 2. Edition, Oxford, Oxford University Press, 1992, p.102

bir ya da daha fazla erkek bireyin bulunması durumunda, kadınlar işgücünün dışına çıkmakta ve çoğunlukla ev hanımı olmayı tercih etmektedirler. Aşağıda yer alan Tablo 5’te kadınların işgücüne dâhil olamama nedeni olarak büyük bir çoğunlukla ev işlerini gösterdiği görülmektedir.

Kentlerde yaşanan bir ilginç olgu ise 1970’lerde ve 1980’lerde dünyada yaşanan ihracata dönük üretimin politikalarının diğer ülkelerin aksine Türkiye’de kadını işgücünün içine yeterince sokamamasıdır. “İşgücünün kadınlaşması” olarak adlandırılan bu süreçte, Türkiye’nin beklenen dönüşümü sağlayamamasının altında ekonomik nedenlerin yanında, işverenlerin cinsiyet ayrımcılığı yapmaları önemli rol oynamaktadır.¹⁶⁴

Tablo 3: İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (Ocak 2005)

	Türkiye	Kent	Kır
Erkek			
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50.364	31.168	19.196
İşgücü (000)	23.512	13.733	9.779
İstihdam (000)	20.815	11.841	8.974
İşsiz (000)	2.697	1.892	806
İşgücüne katılma oranı (%)	46,7	44,1	50,9
İşgücüne katılma oranı (%)	46,7	44,1	50,9
İstihdam oranı (%)	41,3	38,0	46,7
Eksik istihdam oranı (%)	3,0	2,6	3,6
Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)	4,2	3,2	5,6
Kadın			
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50.364	31.168	19.196
İşgücü (000)	23.512	13.733	9.779
İstihdam (000)	20.815	11.841	8.974
İşsiz (000)	2.697	1.892	806
İşgücüne katılma oranı (%)	46,7	44,1	50,9
İstihdam oranı (%)	41,3	38,0	46,7
Eksik istihdam oranı (%)	3,0	2,6	3,6
Genç nüfusta eksik istihdam oranı(%)	4,2	3,2	5,6

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

¹⁶⁴ Ayşe Eyüboğlu, Şemsa Özer, Hülya Tufan-Tanrıöver, “Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri”, **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı**, Editör: Oya Çitci, Ankara, TODAİ Yayınları, 1997,s.208.

Kadınların tercihinde, bireysel tutumların yanı sıra toplumun kadından beklentisi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırma kapsamında deneklerin %88,3'ü, kadınların büyük bir kısmının hayattan beklediği şeyin evi ve çocukları olduğu cevabını vermiştir. Fakat aynı araştırma kapsamında deneklerin %86'sı, evin gelirine hem erkeğin hem de kadının katkıda bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁶⁵ Bu çelişki, aslında toplumun değişen fikir yapısını yansıtması açısından önemlidir. Yine de işverenlerin işe eleman alırken, erkekleri aile geçindirmekle birinci dereceden sorumlu görmeleri kadınlara yönelik bir ayrımcılığa neden olabilmektedir.

Kadın'a yönelik ayrımcılık, kadınların işsiz kalmasında önemli bir rol oynarken bu ayrımcılığın altında genellikle kadınların emek piyasasında sürekli olmayacaklarına olan inanç yatmaktadır. Ülkemizde genç yaşta çalışma hayatına giren kadınların birçoğunun evlenme ya da nişanlanma gibi sebeplerle işlerinden ayrıldıkları bilinmektedir. Özellikle, çocuk sahibi olduktan sonra işten ayrılma eğilimi artmaktadır. Kadının bu kararında çoğu zaman kocası etkili olmaktadır.¹⁶⁶

b- İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı

Türkiye'nin ekonomik gelişimi incelendiğinde, kurulduğu yıllardan günümüze kadar tarımın azalan bir oranda da olsa istihdam içinde önemli bir ağırlığı olduğu bilinmektedir. Fakat özellikle 1950'ler ve 1980'lerde yaşanan iki dönüşüm devresi tarımın, ülke ekonomisindeki ve istihdamdaki ağırlığını görece olarak azaltmıştır. Tarımdaki bu düşüş önce sanayideki, 1980'lerden sonra ise hizmetler sektöründeki artışla birlikte yaşanmıştır. Tarım nüfusundaki bu azalma, çalışanların işteki durumlarını da etkilemiştir. Kendi hesabına çalışan tarım nüfusunun yerini zamanla ücretli, yevmiyeli çalışanlar almıştır.

¹⁶⁵ Ergüder, Esmer, Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s.32.

¹⁶⁶ Eyüboğlu, Özer, Tufan-Tanrıöver, **a.g.e.**, s.213-214.

Tablo 4'te, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan hanehalkı iş gücü anketinin sonuçları bulunmaktadır. En son yapılan Ocak 2005 hanehalkı anketinin sonuçları bulunmasına rağmen, değerlendirmeler bir bütünlük taşıması açısından ve dönemler arası değişikliklerin etkisini azaltmak amacıyla 2004 yılı sonuçları için yapılacaktır. 2004 yılı için bakıldığında, ortalama 21.791.000 kişiden oluşan çalışanların % 42,6'sının ücretlilerden, % 8,3'ünün yevmiyelilerden oluştuğu görülmektedir. Ücretlilerin ve yevmiyelilerin, başkaları adına çalışan ve genellikle emeklerinden başka gelir kaynakları olmayan gruplar olduğu düşünüldüğünde, çalışanların % 50,9'unun işçilerden oluştuğu anlaşılabilmektedir. Bu oranın sanayileşmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu görülecektir. Buna karşılık kendi hesabına çalışanlar %24,7 ile ücretsiz aile işçilerinin %19,7 çalışanların % 44,4'ünün oluşturmaktadır.

Tablo 4: İşgücünün işteki durumuna ve ekonomik faaliyetlerine göre dağılımı

	2004											
	Yıllık		I. Dönem		II. Dönem		III. Dönem		IV. Dönem		2005 Ocak	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
TOPLAM												
İşteki Durum	21.791	100,0	19.902	100,0	22.188	100,0	22.874	100,0	21.870	100,0	20.815	100,0
Ücretli	9.279	42,6	8.745	43,9	9.114	41,1	9.376	41,0	9.600	43,9	9.676	46,5
Yevmiyeli	1.800	8,3	1.356	6,8	1.949	8,8	1.968	8,6	1.815	8,3	1.331	6,4
İşveren	1.020	4,7	903	4,5	1.001	4,5	1.080	4,7	1.081	4,9	1.026	4,9
Kendi hesabına	5.388	24,7	5.389	27,1	5.476	24,7	5.425	23,7	5.275	24,1	5.375	25,8
Ücretsiz aile işçisi	4.303	19,7	3.510	17,6	4.648	20,9	5.026	22,0	4.098	18,7	3.408	16,4
Ekonomik Faaliyetler	21.791	100,0	19.902	100,0	22.187	100,0	22.874	100,0	21.870	100,0	20.815	100,0
Tarım	7.400	34,0	6.412	32,2	7.820	35,2	8.222	35,9	7.201	32,9	6.289	30,2
Sanayi	3.988	18,3	3.844	19,3	3.961	17,9	4.035	17,6	3.978	18,2	4.046	19,4
İnşaat	1.029	4,7	723	3,6	1.073	4,8	1.184	5,2	1.120	5,1	907	4,4
Hizmetler	9.374	43,0	8.924	44,8	9.334	42,1	9.434	41,2	9.571	43,8	9.574	46,0

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

Ücretli kesimin, sanayileşmiş ülkelere oranla daha düşük olması, ekonominin yapısını göstermesi açısından önemlidir. Kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin oransal fazlalığı genellikle gelişmekte olan ülkelere has bir özelliktir.

Bunun sebebi ise özellikle tarımın ve şehirlerdeki marjinal sektörlerin istihdam içindeki ağırlığıdır. Ülkemizdeki istihdamın ekonomik faaliyet alanlarına göre dağılımına bakıldığında, hizmetler sektörü %43 ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada yer alan tarım sektörü %34, sanayi %18,3 ve inşaat sektörü %4,7 takip etmektedir. Hizmetler sektörü ve tarım sektörünün istihdam içindeki %77'ye varan payı, kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin istihdamdaki yüksek payını açıklamaktadır.

c- İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri

Türkiye’de işgücüne dâhil olamama nedenlerine genel olarak bakıldığında ev işleriyle meşgul olmanın başlıca neden olduğu görülmektedir. Kadın-erkek ayrımı olmaksızın yapılan böyle bir hesaplama yanıltıcı olacaktır. Çünkü, yukarıda da belirtildiği gibi ev işleriyle meşgul olduğu için işgücüne dâhil olmayanların tümünü kadınlar oluşturmaktadırlar. Erkeklerde bu sebepten işgücüne dâhil olamama gibi bir şey söz konusu değildir. Kadınlar için bir diğer önemli işgücüne katılamama nedeni de %9,1 ile çalışamaz durumda olma halidir. Erkekler arasında işgücüne dâhil olamamanın başlıca nedenlerini, emeklilik (%35), öğrencilik (%28,3) ve çalışamaz halde bulunmak (%16,5) oluşturmaktadır. Erkek nüfusta dikkati çeken başka bir grup da, iş aramayan fakat işbaşı yapmaya hazır olduğunu beyan eden %9,2’lik kesimdir. İşsiz olarak kabul edilmeyen bu kesim genellikle iş aramaktan vazgeçmiş veya cesareti kırılmış kimseleri içermektedir.

Tablo 5: İşgücüne dâhil olmayanların nedene göre dağılımı, Türkiye(Bin kişi)

	2004											
	YILLIK		I. Dönem		II. Dönem		III. Dönem		IV. Dönem		2005 Ocak	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
TOPLAM												
Toplam	25.616	100,0	26.750	100,0	25.236	100,0	24.678	100,0	25.891	100,0	26.852	100,0
İş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanlar	1.223	4,8	1.769	6,6	1.075	4,3	917	3,7	1.059	4,1	1.711	6,4
Mevsimlik çalışıyor	464	1,8	922	3,4	310	1,2	126	0,5	510	2,0	1.010	3,8
Ev işleriyle meşgul	13.301	51,9	13.053	48,8	13.118	52,0	13.248	53,7	13.670	52,8	13.220	49,2
Öğrenci	3.283	12,8	3.416	12,8	3.469	13,7	3.037	12,3	3.248	12,5	3.340	12,4
Emekli	2.886	11,3	2.813	10,5	2.851	11,3	2.971	12,0	3.086	11,9	2.987	11,1
Çalışamaz halde	2.840	11,1	2.908	10,9	2.836	11,2	2.855	11,6	2.895	11,2	3.008	11,2
Diğer	1.617	6,3	1.867	7,0	1.578	6,3	1.524	6,2	1.423	5,5	1.575	5,9
ERKEK												
Toplam	6.853	100,0	7.412	100,0	6.700	100,0	6.493	100,0	6.942	100,0	7.351	100,0
İş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanlar	633	9,2	970	13,1	524	7,8	413	6,4	583	8,4	934	12,7
Mevsimlik çalışıyor	143	2,1	310	4,2	65	1,0	32	0,5	155	2,2	274	3,7
Ev işleriyle meşgul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Öğrenci	1.936	28,3	2.021	27,3	2.032	30,3	1.791	27,6	1.908	27,5	1.961	26,7
Emekli	2.396	35,0	2.343	31,6	2.362	35,3	2.487	38,3	2.560	36,9	2.455	33,4
Çalışamaz halde	1.132	16,5	1.135	15,3	1.125	16,8	1.150	17,7	1.157	16,7	1.194	16,2
Diğer	613	8,9	633	8,5	590	8,8	620	9,5	579	8,3	533	7,3
KADIN												
Toplam	18.763	100,0	19.338	100,0	18.536	100,0	18.185	100,0	18.949	100,0	19.501	100,0
İş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanlar	591	3,1	800	4,1	550	3,0	504	2,8	476	2,5	777	4,0
Mevsimlik çalışıyor	321	1,7	612	3,2	245	1,3	94	0,5	355	1,9	735	3,8
Ev işleriyle meşgul	13.301	70,9	13.053	67,5	13.118	70,8	13.248	72,9	13.670	72,1	13.220	67,8
Öğrenci	1.347	7,2	1.396	7,2	1.437	7,8	1.246	6,9	1.340	7,1	1.379	7,1
Emekli	490	2,6	470	2,4	489	2,6	483	2,7	526	2,8	532	2,7
Çalışamaz halde	1.708	9,1	1.773	9,2	1.710	9,2	1.705	9,4	1.738	9,2	1.814	9,3
Diğer	1.005	5,4	1.234	6,4	987	5,3	904	5,0	844	4,5	1.042	5,3

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

d- İşgücünün Eğitim Durumu

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi ülkemizde de istihdam alanında yaşanan en büyük sıkıntılardan biri yeterli sayıda vasıflı elemanın bulunamamasıdır. Bu eksiğin altında yatan temel neden ise eğitim sisteminin gerekli vasıfları kazandırmaktan uzak olmasıdır. Okuryazarlık sorununun temelde çözülmesine karşılık, eğitim kurumlarından mezun olanların bir meslek sahibi olamamaları istihdam açısından sorun yaratmaktadır. Aşağıdaki tabloda eğitim durumu ve işgücü durumu hakkında veriler bulunmaktadır.

Tablo 6: Eğitim durumuna göre işgücü durumu, Türkiye(Bin kişi)

	2004											
	YILLIK		I. Dönem		II. Dönem		III. Dönem		IV. Dönem		2005 Ocak	
	İKO (%)	İO (%)	İKO (%)	İO (%)	İKO (%)	İO (%)	İKO (%)	İO (%)	İKO (%)	İO (%)	İKO (%)	İO (%)
Toplam	48,7	10,3	45,9	12,4	49,2	9,3	50,6	9,5	48,4	10,0	46,7	11,5
Okur-yazar olmayanlar	24,4	3,7	22,3	4,6	25,1	3,2	26,8	3,2	23,9	3,6	21,1	5,1
Lise altı eğitilmişler	48,2	9,1	45,1	11,8	49,1	8,3	50,5	7,7	47,8	8,6	45,6	10,9
Lise ve dengi meslek	56,6	15,1	55,2	17,3	57,2	13,8	57,7	14,6	56,0	15,0	56,1	15,3
Yüksekokul ve fakülte	80,0	12,4	80,3	12,3	79,1	10,6	79,7	14,6	80,8	12,2	80,1	10,8
Erkek	72,3	10,5	69,8	12,8	72,8	9,6	73,8	9,5	72,1	10,0	70,6	11,7
Okur-yazar olmayanlar	46,8	8,0	47,1	9,6	47,9	6,9	46,5	6,5	44,8	8,3	41,5	11,8
Lise altı eğitilmişler	72,3	10,0	69,1	12,8	73,0	9,2	74,2	8,4	72,1	9,5	70,0	11,9
Lise ve dengi meslek	73,3	12,6	71,7	15,0	73,7	11,7	74,6	11,9	72,7	12,2	72,4	12,7
Yüksekokul ve fakülte	85,3	10,1	85,9	9,7	84,8	9,1	84,5	12,2	85,6	9,3	85,7	8,2
Kadın	25,4	9,7	22,5	11,2	26,0	8,3	27,7	9,5	25,1	10,0	23,2	10,8
Okur-yazar olmayanlar	19,3	1,3	16,6	1,4	19,9	1,1	22,4	1,7	19,1	1,0	16,7	1,5
Lise altı eğitilmişler	22,8	6,1	19,5	7,9	23,8	5,4	25,5	5,6	22,1	5,8	19,9	7,2
Lise ve dengi meslek	30,6	24,2	29,4	26,2	31,1	21,9	31,1	24,6	29,9	25,3	30,4	25,0
Yüksekokul ve fakülte	71,3	17,0	70,9	17,6	69,4	13,8	71,5	19,4	72,8	18,1	70,8	15,8

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

Not: İKO = İşgücüne katılma oranı, İO = İşsizlik oranı

İşsizlikle ilgili veriler Türkiye’de işsizlik kısmında değerlendirilecek olduğundan bu kısımda eğitim ve işgücüne katılma oranı incelenmiştir. Tablo 6’ya bakıldığında en dikkat çekici olgunun lise mezunu kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılma oranı arasındaki fark olduğu görülecektir. Lise mezunu erkeklerde %73,3 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı, lise mezunu bayanlarda %30,6 olarak gerçekleşmiştir. Aralarında bu derece büyük bir fark bulunmasa da yüksek öğrenim görmüş kadın ve erkekler arasında da dikkate değer bir fark bulunmaktadır. Okuryazar olmayan kadın ve erkeklerin işgücüne katılma oranı arasındaki fark da yüksektir. Fakat bu yükseklik lise ve yüksekokul mezunları arasındaki fark kadar dikkat çekmemektedir. Çünkü lise ve yüksekokul mezunları için yapılan eğitim yatırımlarının nedenlerinden biri bu insanlardan mezun olduktan sonra istihdama katılarak ülke ekonomisine katkıda bulunmalarının beklenmesidir. Ülkemizde özellikle lise altı ve lise eğitiminde mesleki eğitime ağırlık verilemeyişi bu grupların istihdama katılımını zorlaştırmaktadır. Buna karşılık okuryazar olmayanların genellikle vasıfsız da oldukları düşünülürse, işgücüne katılmamaları veya katılamamaları daha doğal gözükmetedir.

2-Türkiye’de İşsizlik

Türkiye’de son günlerde enflasyonun düşmesi ve iç ve dış borçlardaki geri ödeme sorununun kritik noktayı aşması nedeniyle, tüm dikkatler işsizlik sorunu üzerine çevrilmiş durumdadır. İşsizlikle mücadelede bugüne kadar istenilen başarının elde edilememesi istihdam konusunu sürekli gündemde tutmaktadır.¹⁶⁷ Türkiye ekonomisinin uzun yıllardır gösterdiği dalgalı seyrin nedeni olarak birçok unsur ileri sürülürken bunun en önemli sonucunun yeterli istihdamın sağlanamaması yani işsizlik olduğu bilinmektedir.¹⁶⁸ Beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlarla birçok ülkede çözülmesi en önemli konu haline gelen işsizlik olgusu, ülkemiz için de acil çözüm gereken konuların başında gelmektedir.

Ülkemizde işsizliğin neden olduğu sorunlar, sorunun çözümünü hükümetlerin politik geleceği açısından önemli kılmaktadır. Ne var ki , sonuçlarıyla geniş kitleleri etkilemesi beklenen Türkiye’nin işsizlik sorunu, her tartışma ortamında, yapılan her analizde, boş bir kalıp halinde tekrarlanan bir kavram haline gelmiştir. İşsizlik sorununa ilişkin cevaplar genellikle ekonomi biliminin dışında aranmaktadır.¹⁶⁹ Ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesi veya enflasyon sorunun çözülmesi işsizlik sorununu her zaman ortadan kaldıramamaktadır. İşsizliğin varlığı çoğu zaman sayılan bu iki sorundan daha büyük bir sorun olarak görülmüştür. Çünkü işsiz insanlar için yüksek hızda büyümenin ya da düşük enflasyonun kısa vadede hiçbir değeri yoktur. Geliri olmayan bir insan için büyüme ve enflasyon sadece iki ekonomik kavramdan ibarettir.

¹⁶⁷ Berrin Ceylan Ataman, “İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Projesine Uyumu”, **İşveren Dergisi** , 2003 (Çevrimiçi) http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48, 20 Şubat 2005.

¹⁶⁸ Aslı Işık, Ömer Leventoğlu, “Toplumsal Darboğaz: İşsizlik”, **Ekonom**, Mart 2001, (Çevrimiçi) <http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 2 Şubat 2005.

¹⁶⁹ Nusret Ekin, **Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1971,s.296.

Türkiye’de işsizliğin günümüzdeki yapısını incelemeyden önce işsizliğin geçmişteki seyri ve özellikle son 15 yıldaki durumu üzerinde durmak işsizlik sorununun bugün ki yapısını anlamak açısından önemlidir. Çünkü işsizliğin gelişimi alınan güncel kararlardan çok önceki dönemlerde alınmış kararların bir sonucudur.

a-1980 Öncesi Dönemde İşsizlik

Modern anlamda işsizlik olgusunun sanayi devriminin bir sonucu olduğu daha önce belirtilmişti. Nüfusunun büyük bir kısmını tarım sektöründe istihdam eden ülkelerin yaşadıkları işsizlik sorununun sebepleri ve sonuçları, ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde yaşanan işsizlik sorununun sebep ve sonuçlarından farklı olacaktır. Kurulduğundan günümüze kadar tarım sektörünün istihdam içinde önemli bir yer tuttuğu ülkemizde de özellikle 1980 öncesi yaşanan işsizlik, bugün yaşadığımız işsizlikten farklı izler taşımaktadır.

Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllara bakıldığında, bugün bilinen anlamıyla bir işsizlikten söz edilmesi mümkün değildir. Sanayi işletmelerine sadece nitelikli işgücü değil, vasıfsız işçi temininde dahi zorluklarla karşılaşılıyordu.¹⁷⁰ Bu dönemde kırsal kesimde yaşanan yoksulluğa karşı insanların yeni kurulan işletmelerde çalışmak istememelerinin mantığı ekonomik nedenlerden çok o dönemdeki mevcut toplumsal yapı ile açıklanabilir. Kırsal toplumun kapalı yapısı, bu dönemde insanların şehirlerdeki fırsatları değerlendirmesini engellemiştir. Bu dönemin bir diğer özelliği de kapalı ekonomik yapı nedeniyle işsizlik oranlarının uluslararası ekonomik hareketlere karşı tepkisiz kalmasıdır. Mesela, Büyük Bunalım yılları boyunca işsizlik oranları ılımlı bir düzeyde kalmıştır.¹⁷¹

1955 yılına bakıldığında ise işgücünün tarım sektöründe yer alanların toplam istihdam içindeki oranı %80,8’dir. Aynı tarihte sanayinin istihdamdaki payı %6,2,

¹⁷⁰ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.** , s. 81.

¹⁷¹ Bulutay, **a.g.e.** , p.239.

hizmetler sektörünün payı ise % 12,3'tür.¹⁷² Tarım sektörü için bu oran, 2004 yılına gelindiğinde %34 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin işgücü yapısındaki büyük dönüşümü görmek için bu sayıları karşılaştırmak yeterlidir. Özellikle kırsal alandan kentlere yönelik iç göçün hızlanması (o dönemdeki dış göçün işsizlik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu düşünüldüğünden dış göç ayrı tutulmuştur) , bir süre sonra kentlerde kırsal alanla bağlantıları kesilmiş ve Marksist literatürde 'mülksüzleştirilmiş' olarak tabir edilen ve emeğinden başka hiçbir geçim kaynağı olmayan kitleler yaratılmıştır. İşgücünün yapısındaki bu değişime hızlı nüfus artışının eşlik etmesi sonucunda kentler, o güne kadar yaşamamış oldukları kitlesel işsizlik olgusuna tanık olmaya başlamışlardır.

Kentlerde yaşanan bu işsizliğin, kırsal alanda görülmediğini söylemek yanlış olacaktır. İşsizlik hakkındaki istatistiksel veriler incelendiğinde, çoğunlukla kırsal kesimde ve tarım sektöründe yaşanan işsizliğin diğer sektörlerle göre düşük olduğu görülecektir. Bu sektörde görülen düşük işsizliğin başlıca sebepleri 'görülebilir ve görülemez eksik istihdamın' büyük bir yoğunluğa ulaşması ve bu sektörde verilerin yeterli derecede düzenlenememesidir.¹⁷³ Nüfusun çok büyük bir kısmının kırsal alanda yaşadığı bu dönemde, aile işletmelerinden oluşan küçük tarımsal birimlerin kırsal alanda baskın ekonomik yapı olması, özellikle iç ve dış göçlerin başlamasından önce kırsal kesimde gizli işsizliği artırmıştır.¹⁷⁴ Tarım sektöründe açık işsizlik genellikle ücretli tarım işçileri arasında görülmekte, bunlar ise tarımsal işgücünün küçük bir kısmını oluşturmaktadırlar. Yukarıda da belirtildiği gibi tarım sektörünün büyük bir kısmını 'ücretsiz aile işçileri' oluşturmaktadır.

Özellikle 1960'lardan sonra kentlere yönelen göç dalgası, kentlerdeki yapılaşmanın yanı sıra yeni göç eden birçok vasıfsız işçiye, inşaat sektöründe istihdam olanağı sağlamıştır. Fakat gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi bu

¹⁷² Kepenek, Yentürk, **a.g.e.** , s.125.

¹⁷³ Nusret Ekin, **Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları 2000 , s. 243.

¹⁷⁴ Nusret Ekin, **Gelişen Ülkelerde ve Türkiye'de İşsizlik**, İstanbul, 1971, İstanbul Üniversitesi Yayınları Yayınları, s.310.

genişleme dalgasının durmasıyla birlikte özellikle vasıfsız işçiler işsiz durumuna düşmekte ve bu işsizlik uzun süreli olabilmektedir.¹⁷⁵

Türkiye’de 1950’lerden sonra yaşanan dönüşüm, toplumun kapalı yapısını kırmada bir parça başarılı olsa da, ekonominin ve istihdamın yapısında beklenen dönüşüm sağlanamamıştır. Tarımsal yapının ağırlığının devam etmesi, sanayi ve hizmetler kesiminin nüfusun görece az bir kısmını istihdam etmesi ve yurtdışına yönelik gelişen işçi göçü nedeniyle bu dönemde yaşanan işsizlik, bugün kentlerde yaşanan işsizlikten farklı olmuştur. Vasıfsız işçilerin cadde köşelerinde, işçi pazarlarında iş beklediği amele pazarları bu dönemin önemli özelliklerindendir.

b–1980 Sonrası Dönemde İşsizlik

Türkiye’deki işsizlik incelenirken, işsizliği iki ana dönem çerçevesinde incelemenin en önemli nedenlerinden biri işsizlik yapılarının çoğunlukla bulunduğu dönemin ekonomi politikalarının bir sonucu olmalarıdır. Bu bağlamda, ülkemizde 1980 sonrası yaşanan dışa dönük, ihracata dayalı ekonomi politikalarının, kendi işsizlik yapısını oluşturduğu düşünülebilir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, 1980 yılının bu şekilde bir dönüm noktası olarak kabul edilmesinin nedeni bu yıldan itibaren ekonominin yapısının tamamıyla değişmesi ve eski yapının ortadan kalkması değildir. Bunun sebebi, ekonomi politikaları açısından yeni bir yolun tercih edildiği yıl olmasıdır.

Günümüzde tarımsal istihdamın nüfusun önemli bir kesimini kapsamasına rağmen, 1999 yılında tarımın toplam istihdamdaki payının %43,4¹⁷⁶ olduğu düşünüldüğünde son on yıldaki değişimin boyutu açıkça görülecektir. Yeni ekonomik yapının oluşturduğu işsizliğin yanında, tarımsal istihdamın fazla olması, gizli işsizliğin hala önemli bir sorun olmasına neden olmaktadır.

¹⁷⁵ A.e., s.119.

¹⁷⁶ DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Nisan 1999, Ankara;2000.

Tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payının azalmasının genellikle ekonomik kalkınma süreci ile birlikte yaşanması, özellikle gençler, kadınlar ve yaşlılar arasında işsizliğin artışı anlamına gelebilmektedir. Bu insanlar daha önceden ailelerine ait işletmelerde geleneksel bir koruma altındayken, ücretli emek piyasasında zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Tarımsal alanda kendi hesabına çalışan ya da ücretsiz aile işçisi olarak gözüken bu insanlar için tarım dışı sektörlerde iş bulmak kolay olmamaktadır.¹⁷⁷

Özellikle 1990'ların başından itibaren Türkiye'de yaşanan işsizliğin temel nedenlerinden biri emek arz ve talebi arasındaki uyumsuzluktur. Emek arz ve talebi arasındaki bu uyumsuzluğun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden bir tanesi işgücüne yeni katılan insanların ya da işlerini yeni kaybetmiş insanların iş aradıkları süre boyunca geçici (friksiyonel) işsiz olmalarıdır. Endüstriyel, mesleki, demografik, doğal ve kurumsal yapılarda meydana gelen değişiklikler yapısal işsizliğin belli endüstrilerde, mesleklerde ya da bölgelerde gelişmesine yol açabilir. Endüstriyel yapıdan kaynaklanan işsizliklerin genel nedenleri bir endüstride üretilen ürünlere yönelik talebin azalması ve teknolojik ilerleme nedeniyle o endüstride istihdam daralmasının yaşanmasıdır. Demografik yapının yaş dengesinin gençlerden ya da yaşlılardan yana değişmesi de yapısal işsizliğe neden olabilmektedir.¹⁷⁸

İşsizliğin birçok sebebi bulunmakla birlikte Türkiye'de günümüzde görülen işsizliğin başlıca sebepleri şu şekildedir:"

- Ekonomik büyümede istikrarın ve sürekliliğin sağlanamaması,
- İhracata dönük bir kalkınma modelinin benimsenememesi,
- Sosyal politikaların, rekabet gücünü ve istihdamı artırır şekilde düzenlenememesi,

¹⁷⁷ Bulutay, **a.g.e.**, p.237.

¹⁷⁸ Berrin Ceylan Ataman, "İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Projesine Uyum", **İşveren Dergisi**, 2003 (Çevrimiçi) http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48, 20 Şubat 2005.

- Çalışma mevzuatının ve toplu iş sözleşmelerinin esnek hükümler içermemesi,
- Toplu iş sözleşmesi sisteminin, ekonominin ve işletmelerin imkan ve ihtiyaçlarını dikkate almaması,
- Vergi yükünün, büyük ölçüde kayıtlı işletmeler üzerinde olması ve üretimi, yatırımı ve istihdamı cezalandırıcı niteliğinin ağır basması,
- SSK işveren payı, işçi çıkarılması ve belirli şartlarda işçinin kendi isteği ile işten ayrılması sırasında ödenen kıdem ve ihbar tazminatları, zorunlu istihdam uygulamaları gibi işverenlerin istihdama bağlı yasal yükümlülüklerinin ağırlığı,
- Bilgi ve teknoloji üretiminin zayıflığı,
- İşgücü piyasasında yeterli ve sağlıklı verilerin elde edilememesi,
- Hızlı nüfus artışı olarak sıralanmıştır.”¹⁷⁹

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizler istihdamdaki daralmanın başlıca sebeplerinden biri olarak görülürken, krizler her zaman istihdamda daralma yaratmamıştır. Mesela, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin sonuçlarına bakıldığında bu etkinin daha çok reel ücretlerde yaşanan düşüş olduğu göze çarpmaktadır. Buna karşılık son 5 yılda yaşanan ekonomik krizlerde, reel ücretlerdeki düşüş ve istihdamda daralma aynı anda yaşanmıştır.¹⁸⁰

c-Türkiye’deki İşsizlerin Sektörel Dağılımı

Aşağıdaki tabloya bakıldığında daha önce çalıştığı sektörlere göre işsizlerin dağılımında ilk sırada, istihdamın sektörel dağılımında da ilk sırada olani hizmetler sektörü yer almaktadır. Tabloda yer alan toplam işsizler kategorisine bakarak verileri değerlendirmek hatalı olacaktır. Daha önce de karşılaşıldığı gibi kadınların

¹⁷⁹ Ekrem Sarısu, “İşsizlik Tehlikesi”, **Finansal Forum**, 4 Haziran 2001, (Çevrimiçi) <http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/04-06-2001.htm>, 8 Ocak 2005.

¹⁸⁰ Murat Koyuncu, Fikret Şenses, “**Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri:Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri**”, ERC Working Papers in Economics 04/13, October 2004, s.36.

işgücündeki özel durumu burada da mevcuttur. İşsiz kadınların %40,5'ini ilk kez iş arayanlar oluşturmaktadır. Buna karşılık bu oran işsiz erkekler için %19,2'dir. İşsiz erkeklerin işsiz kadınlardan ayrıldığı en önemli sektör inşaat sektörüdür. Yoğun olarak erkeklerin çalıştığı inşaat sektöründe böyle bir farkın ortaya çıkması doğaldır. Buna karşılık hem kadın hem de erkek işsizler arasında tarım sektörü için birbirine yakın oranlar bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi tarım sektörünün kendine has yapısı bu sektördeki açık işsizlik oranını düşük göstermektedir. Sanayi ve hizmetler sektöründeki birbirine yakın oranlar yaşanan işsizliğin kadın ve erkek işgücünü benzer şekilde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 7: Daha önce çalıştığı ekonomik faaliyete göre işsizler, Türkiye(Bin kişi)

	2004											
	YILLIK		I. Dönem		II. Dönem		III. Dönem		IV. Dönem		2005 Ocak	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
TOPLAM												
Toplam	2.498	100,0	2.830	100,0	2.269	100,0	2.390	100,0	2.428	100,0	2.697	100,0
Tarım	182	7,3	248	8,8	134	5,9	143	6,0	172	7,1	216	8,0
Sanayi	484	19,4	530	18,7	470	20,7	468	19,6	459	18,9	526	19,5
İnşaat	359	14,4	506	17,9	321	14,1	268	11,2	335	13,8	467	17,3
Hizmetler	862	34,5	935	33,0	817	36,0	810	33,9	851	35,0	962	35,7
İlk kez iş arayanlar	612	24,5	610	21,6	527	23,2	702	29,4	610	25,1	525	19,5
ERKEK												
Toplam	1.878	100,0	2.200	100,0	1.731	100,0	1.730	100,0	1.796	100,0	2.062	100,0
Tarım	146	7,8	216	9,8	100	5,8	100	5,8	141	7,9	184	8,9
Sanayi	373	19,9	426	19,4	366	21,1	348	20,1	348	19,4	396	19,2
İnşaat	352	18,7	497	22,6	312	18,0	266	15,4	330	18,4	462	22,4
Hizmetler	646	34,4	707	32,1	630	36,4	610	35,3	618	34,4	719	34,9
İlk kez iş arayanlar	361	19,2	353	16,0	323	18,7	406	23,5	358	19,9	301	14,6
KADIN												
Toplam	620	100,0	630	100,0	538	100,0	660	100,0	632	100,0	635	100,0
Tarım	36	5,8	32	5,1	33	6,1	44	6,7	31	4,9	32	5,0
Sanayi	111	17,9	104	16,5	104	19,3	119	18,0	111	17,6	130	20,5
İnşaat	6	1,0	9	1,4	9	1,7	3	0,5	4	0,6	5	0,8
Hizmetler	216	34,8	227	36,0	187	34,8	200	30,3	233	36,9	243	38,3
İlk kez iş arayanlar	251	40,5	257	40,8	205	38,1	295	44,7	252	39,9	225	35,4

Kaynak: DİE, **Hanehalkı İşgücü Anketi**, Ocak-2005, www.die.gov.tr.

d-Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

Yukarıda yer alan ve istihdam eğitim ilişkisini gösteren tabloda yer alan işsizlik bilgilerine göre 2004 yılı için işsizliğin en yoğun olarak yaşandığı grup %15,1 ile lise ve dengi meslek okullarından mezun olanlardır. Bu grubu, %12,4 ile

yüksekokul ve fakülte mezunları takip etmektedir. Bu tabloda da karşılaşılan durum kadınlar ve erkekler arasında yaşanan farktır. Okuryazar olmayan kadınlar arasındaki işsizlik oranı sadece %1,3 iken bu oran erkeklerde %8'dir. Bu farklılık Türkiye'nin sosyal yapısı göz önüne alındığında çok şaşırtıcı değildir. Aile reisi olarak kabul edilen erkeklerden aileyi geçindirecek kadar bir gelir elde etmeleri beklenirken, kadınların daha düşük ücretli işlerde, aileye katkıda bulunmak amacıyla çalışmaya razı olmaları, işsizlik oranını kadınlar için azaltabilmektedir.

Kadınlar arasında işsizliğin erkeklere göre daha yaygın gruplardan bir diğeri de lise ve dengi meslek okullarından mezun olanlardır. Aynı şekilde yüksekokul fakülte mezunu kadınlar arasında da işsizlik oranı erkeklere göre daha yüksektir. Eğitim düzeyi aynı olan gruplar arasında bu denli yüksek bir farkın bulunması, toplumun sosyal yapısının yanı sıra, kadınlara yönelik ayrımcılığa bağlanabilir. Ekonomideki birçok sektörün erkek egemen bir yapıda olması ve genellikle kadınların çalıştığı hizmetler sektöründe rekabetin fazla olması lise ve üstü eğitim almış kadınların iş bulmalarını zorlaştırabilmektedir.

Erkek nüfus arasında işsizliğin en yüksek olduğu grubu, %12,6 ile lise ve dengi meslek okullarından mezun olanlar oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde işsizliğin bu kadar yüksek olmasının nedeni yukarıda belirtilen nedenlerin yanında özellikle kentlerde yoğunlaşmış ve klasik lise mezunu olan birçok gencin kol gücüne dayalı işlerde çalışmayı kabul etmemesinden kaynaklandığı da ileri sürülmektedir.¹⁸¹

¹⁸¹ Doruk Aktoprak, "Sanal İşsizlik?- Gerçek İşsizlik?", t.y. , (Çevrimiçi)
<http://www.vicebusiness.com /makale3.php>, 22 Ocak 2005.

C-Türkiye’de İşsizliğin Sosyal Etkileri

1- Türkiye’de İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları

a- Bireylere Etkileri

Türkiye’de son yıllarda, çeşitli medya organlarında işsiz kalmış insanların, özellikle evli ve çocuk sahibi erkeklerin, çeşitli platformlarda yaptıkları bireysel eylemlerle ve intihar denemeleriyle sık sık gündeme gelmektedir. İşsizliğin ülkemizde yeni bir olgu olmamasına rağmen bu tür eylemlerin son yıllarda yaygın bir nitelik kazandığı gözlemlenmektedir. Bu eylemlerin altında yatan temel nedenin, işsizlik ve bunun sonucundaki maddi sıkıntılar olduğu belirtilmesine rağmen, bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Ülkemizde bu konuda yapılan alan araştırmaları, sadece belli bölgeleri kapsadığından, bu verilere dayanılarak nüfusun tümü için bir genelleme yapmak mümkün olmamaktadır. Nüfusun önemli bir kısmının hastanelerin psikiyatri servislerinden yararlanmaması, bu konuda bir veri tabanı oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

İşsizliğin bireylerin üzerinde oluşturduğu etkinin yanında, bireyin yakın çevresi ve özellikle de ailesi üzerinde psiko-sosyal etkileri bulunmaktadır. Buna ilaveten, özellikle ekonominin kötü olduğu dönemlerde, işsiz kalma ihtimali yüksek bireylerde de psikolojik rahatsızlıkların görülmesi muhtemeldir. İnsanların sosyal bir varlık oldukları düşünüldüğünde, işsizliğin etkisinin onu yaşayan bireylerle sınırlı olmayacağı görülecektir. J. P. Sartre’ın dediği gibi, “insan tek başına aç kalmaz, bir adam aç kalırsa, bütün arkadaşlarıyla kalır. Bir işsiz açlığı, aynı zamanda, bütün öteki işsizlerin de açlığıdır.”¹⁸² Bu tespit tüm ülkeler için geçerli olabilir.

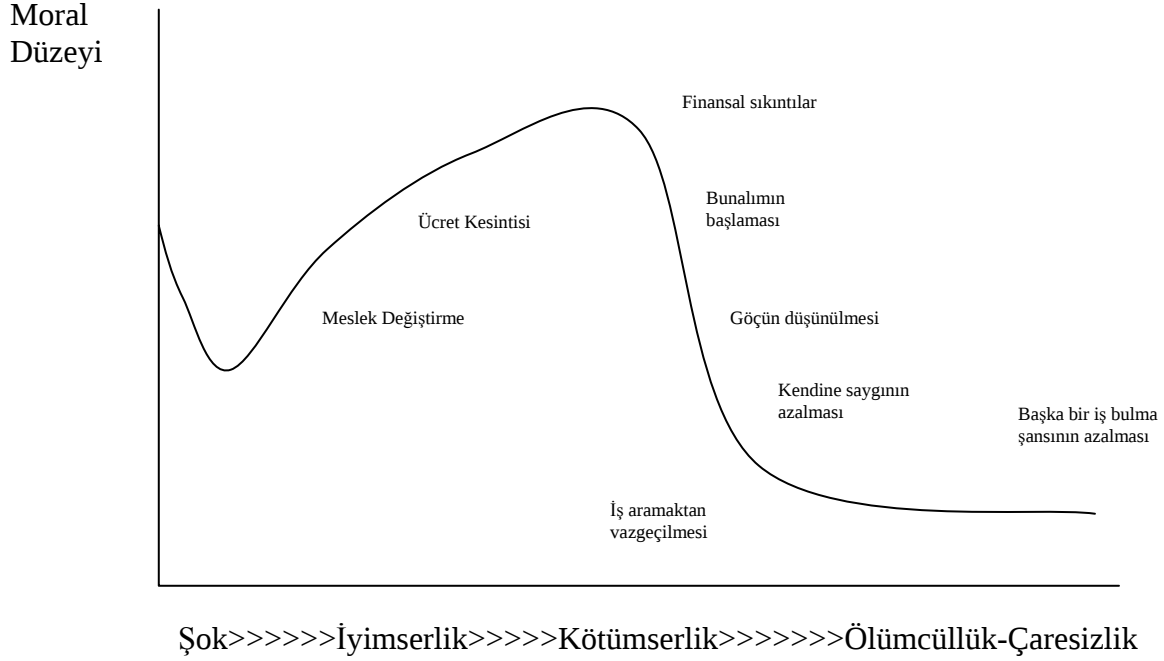
¹⁸² Jean Paul Sartre, **Denemeler**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İstanbul, Say Yayınları, t.y. ,s. 67.

Türkiye’de ve dünyada işsizliğin sonuçlarının, bu konuda araştırma yapanların politik görüşleri ve mensup oldukları sosyal gruplarla yakın ilişkisi olsa da işsizliğin tüm dünya üzerinde kabul gören bazı genel sonuçları bulunmaktadır. Bunların başlıcaları çoğunlukla işsiz kalan bireylerde görülmek üzere işsiz bireylerin aile fertlerinde de görülebilen endişe, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların yanında psikosomatik rahatsızlıklardır. Bunlara ek olarak aile içi şiddet, boşanma ve tüm bunların olumsuz yönde etkilediği çocuklar da işsizliğin kötü sonuçları içerisinde yer almaktadır.

Bu sonuçlar dünyanın her yerinde görülmekle birlikte görülme sıklıkları, dereceleri ve etkileri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bu farklılıkların altında yatan başlıca nedenler, ülkelerin sosyal ve ekonomik yapılarının yanında, işsizliğin olumsuz sonuçlarıyla mücadele edebilmek için gerekli araçlara sahip olup olmadıklarıdır. Bu bakımdan gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkların kaçınılmaz olduğu düşünülebilir.

İşsizliğin tüketim ve harcamalar açısından oluşturduğu sorunlar evrensel bir nitelik taşısa da, Türkiye’nin kendine has sosyal ve ekonomik yapısı, işsizliğin ülkemizdeki sosyal etkilerini yerel bir görünüme sokmaktadır. Bunlardan bir tanesi işsiz kalma durumunda, işsizliğin mental sağlığı tehdit etme sürecinde yaşanabilecek farklılıktır. Şekil 5’te genel bir çerçeve içinde gösterilen işsizliğin mental sağlığa etki süreci, muhtemelen Türkiye için aşağıdaki şekilde gerçekleşecektir.

Şekil 7: İşsizliğin Türkiye’deki Mental Sağlığı Etkileme Süreci

Şekilden de anlaşılabilir olduğu üzere, Türkiye’nin bu konudaki muhtemel farkı sürecin ikinci kısmının daha uzun ve üçüncü kısmının ise daha kısa sürmesinin beklenmesidir. İlk şokun atlatılmasından sonra takip etmesi beklenen iyimserlik devresinin, Türkiye’de çeşitli nedenlerden ötürü daha uzun sürmesi beklenebilir. Bu sebeplerden birincisi ve belki de en önemlisi, işsiz bireyin, ailesinin kendisine destek vereceğine olan inancıdır. Türkiye’de işsizliğin geniş ölçüde bekâr, genç ve kentli nüfus arasında yaygın olduğu düşünülürse böyle bir beklentinin mental sağlık üzerindeki olumlu etkisi daha iyi anlaşılacaktır.¹⁸³ İkinci bir neden ise Türkiye’de, çok ileri eğitim gerektiren bazı meslekler dışında sosyal statünün genellikle meslekle ilişkilendirilmemesidir. Özellikle vasıfsız ya da az vasıflı bireyler arasında görülen işsizlik türlerinde, bu insanların sosyal statü kaybı söz konusu olmamaktadır. Genellikle geçici işlerde çalışan birçok insan için işlerini kaybetmeleri ve yeni iş aramaları doğal bir süreç olarak görülmektedir. Mesela inşaat sektöründe çalışan bir kişinin işsiz kalması durumunda karşılaşılabilecek tepki, nasıl olsa yakında bir iş bulabileceği yönünde gelecek teselliler olacaktır.

¹⁸³ Bulutay, a.g.e., p.239.

Türkiye için iyimserlik sürecinin daha uzun olmasının bir diğer muhtemel sebebi, özellikle büyük kentlere yeni göç etmiş ve geldiği kırsal yöre ile bağlantılarını koruyan bireylerin geri dönme umutlarıdır. Hiçbir sosyal yardım mekanizmasının kapsamına giremeyen bireyler için çiftçiliğe geri dönme umudunu taşımanın mental sağlık üzerinde olumlu bir etki yapacağı açıktır. Buna karşılık böyle bir geriye dönüşün bugüne kadar belirgin bir şekilde yaşandığını söylemek mümkün değildir. Bir diğer sebep ise kentlerde yerleşmiş olan kayıt dışı veya marjinal sektör olarak adlandırılan sektörün varlığıdır. Hiç bir iş bulamayan bireylerin son umut olarak görebilecekleri bu sektörün varlığı, özellikle kalabalık aile sahibi vasıfsız erkekler için önem taşımaktadır. Maddi ihtiyaçların temini açısından seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı gibi geçici işler (bazıları için kalıcı da olabilmektedir) büyük şehirlerde sarılınabilecek can simitleri olarak görülmektedir.

Kötümser devrenin daha kısa sürmesinin muhtemel nedenlerinden biri, yukarıda saydığımız olumlu gelişmelerin hiçbirinin gerçekleşmemesi durumunda, bireyin maddi sıkıntıya daha keskin bir şekilde girmesidir. Gelişmiş ülkelerde devletin sağladığı sosyal yardımların ülkemizde mevcut olmayışı ve işsizlik sigortasının kapsamının dar olması nedeniyle maddi sıkıntıya giren bireylerin moral seviyeleri hızlı bir çöküş içine girebilecektir. Bu çöküşün evli bireylerde daha yüksek olması beklenebilir. Buna karşılık göç etme fikri daha hızlı bir şekilde gündeme gelebilir. Bu fikir bireye ya da tüm aileye ilk aşamada yeni bir umut olarak gözükebilir. Fakat işsiz insanlar için özellikle aileleriyle birlikte göç etmenin maliyeti göçün tercih edilebilir bir seçenek olmasını zorlaştırmaktadır.

Bu kötümser devrenin sonunda girilen ölümcül dönem, çeşitli ülkelerde intiharlarla sonuçlanabilirken, ülkemizde ise her şeyi boş vererek sıkıntıdan kurtulma yolunun tercih edilmesine yol açabilmektedir.¹⁸⁴ Öğrenilmiş pasiflik adı da verilen bu durum, kendi kontrolü dışında gerçekleşen olaylar nedeniyle bireylerde görülen

¹⁸⁴ Tuncay Yılmaz, Fatma Fidan, Veli Karataş, “ İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, C.48. ,2004 , s. 173 .

pasifliği açıklamaktadır.¹⁸⁵ Bunun sonucunda hayattan kopmuş, kendisine düşen hiçbir sorumluluğu yerine getirmeyen bireyler ortaya çıkacaktır. Ölümcül devrenin diğer ülkelere göre daha az intiharla sonlanmasının bir nedeni de dini inançlardır. İslam dininde intiharın günah sayılması, insanları intihardan uzak tutan önemli bir faktördür.

İşsizliğin, bireylerin mental sağlığı üzerinde yaptığı etkinin yüksek eğitilmiş işsizler arasında daha fazla olduğu görülmektedir. Yıllarca eğitimin aldıkları mesleği yapamamanın sıkıntısı ve gelecekle ilgili beklentilerinin gerçekleşmemesi bu insanları bunalıma sürükleyebilmektedir. Yüksek eğitim görmüş kadınlar da işsizlikten aynı derecede etkilenmektedirler. Fakat eğitilmiş insanların işsizliği çaresizlikten çok geçici bir durum olarak kabul ettikleri de bilinmektedir.¹⁸⁶

Eğitim seviyesi düşük insanlar arasında işsizliğin, lise ve üstü eğitim kurumlarından mezun olanlara kıyasla daha az olduğu yukarıda belirtilmişti. Bunun sebeplerinden biri de bu insanların iş tercihi yaparken eğitilmiş insanlara nazaran daha az seçici olmalarıdır. Çoğu zaman bu insanlar için bulunan bir iş zor ve düşük ücretli de olsa bir şans olarak kabul edilmektedir. Aynı sebeple işsiz kalma durumunda da çoğu zaman bunu az eğitim görmelerinin bir sonucu olarak doğal kabul etmekte ve işsizliği daha kabul edilebilir bulmaktadırlar. Türkiye’de bu konuda yapılan bir çalışma, ilk ve ortaokul mezunları arasında işsizlikten kaynaklanan depresyonun yüksekokul mezunlarına göre daha az olduğunu ortaya koymuştur. Bunun sebebi ise bu insanların emek piyasasında düşük ücretle de olsa iş bulma imkânlarının daha fazla olmasına bağlanmıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Burcu Kumbul, “İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları, C.55, S. 1, Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan.

¹⁸⁶ Yılmaz, Fidan, Karataş, .a.g.e., s.174

¹⁸⁷ İhsan YÜKSEL, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 4, No: 2, 2003 , s.32.

b-Aileye Etkileri

İşsizliğin Türk toplumu üzerinde yarattığı baskılardan biri de aile kurumuna olan etkisidir. Ailenin toplumdaki sosyal fonksiyonlarının yanında yerine getirmesi gereken ekonomik faaliyetleri bulunmaktadır. Ekonomik karar alıcı olarak aileyi etkileyen iki güç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi aile içi güçlerdir. Aile içi güçler, yemek, içmek ve barınmak gibi temel ihtiyaçların belirlenmesinde etkili olan güçlerdir. Aileyi etkileyen ikinci güç ise toplumsal dış güçlerdir. Dış güçlerden kastedilen ailenin, üzerinde kontrolünün az olduğu, finansman sistemi ve istihdam sistemi gibi kuvvetli ekonomik güçlerdir. Bu bağlamda ailenin en az bir üyesi belli bir işte çalışmak zorundadır. Ailenin kazanç beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda, ailenin tüm bireyleri üzerinde gerek psikolojik gerekse mali sorunlar ortaya çıkar. Bunun sonucunda aile içi uyuşmazlık, kavga ve boşanma gibi birçok ailevi sorun oluşmaktadır.¹⁸⁸

İşsizliğin bulunmadığı dönemlerde bile şehirlere yönelik göç neticesinde aile yapısında hızlı değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerden biri de köyden gelen insanların şehirdeki yüksek gelirli grupların tüketim kalıplarını taklit etmeye çalışmalarıdır. “Göstermelik tüketim” veya “gösteriş harcamaları” olarak adlandırılan bu davranışlar ailelerin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir.¹⁸⁹

İşsizliğin aile üzerinde kurduğu bu baskı, özellikle erkeklerin tek gelir kazanan olduğu durumlarda, ataerkil aile yapısını sarsabilmektedir. Geleneksel Türk aile yapısında erkeğin ailenin reisi olarak kabul edilmesi ve şehirlerdeki oluşmuş tüketim kalıpları nedeniyle işsizlik, aile kurumunun çözülme ihtimalini artırmaktadır. Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan bir araştırmaya göre, evli ya da evlilik deneyimi geçirmiş işsizlerin boşanma oranının toplam boşanma oranına göre çok daha yüksek

¹⁸⁸ R. Günsel Terzioğlu, “Ailenin Ekonomik Faaliyetleri”, **T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Aile Yılıhı 1990**, 1990, s.110-113.

¹⁸⁹ Mehmet ERÖZ, **Türk Ailesi**, İstanbul, MEB Devlet Kitapları, 1977, s.40-41.

olduğunu ortaya koymuştur. Aynı araştırma kapsamında işsizliğin aile üzerinde tespit edilen diğer bir olumsuz özelliği ise henüz evlenmemiş erkekler üzerindeki etkisidir. Genç erkekler arasındaki işsizliğin yaygınlığı, evlenebilecek çağıdaki bu insanların evlenmelerini geciktirmektedir. Evlenme yaşını yükselten bu durum aileleşmeyi geciktirmekte ve aile kurumunu zayıflatmaktadır. Bu durum yukarıda belirtilen ailenin işsizliğin yarattığı sorunları azaltmadaki rolünü de kısıtlamaktadır. Boşanmalar ve ailenin işsizlik nedeniyle geç kurulabilmesi, bireylerin işsizliğe karşı dayanağı olan aile kurumunu başlı başına sorun haline getirmektedir.¹⁹⁰

İşsizliğin aile üzerindeki olumsuz etkisi çocuklar üzerinde daha kalıcı etkiler yapabilmektedir. İşsiz ailelerin çocuklarının, gelir yetersizliği nedeniyle yetersiz beslenmesi ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamaması yanında, aile içi şiddet ve huzursuzluk, çocukların psikolojilerini de bozabilmektedir. Bunun yanında Türkiye’de çocuk istismarının başlıca nedenlerinden biri de işsizliktir.¹⁹¹ İşsizliğin çocuklara yönelik şiddeti ve çocukların okuldan alınarak çalıştırılmaya zorlanmasını artırması beklenebilir. Bu durum özellikle düşük sosyo-ekonomik seviyedeki aileler arasında yaygın olarak görülmektedir.

2-Türkiye’de Göç-İşsizlik İlişkisi

Türkiye’de göç olgusu, yıllardan beri birçok sosyal bilimcinin üzerinde çalıştığı konulardan biri olmuştur. Ülkemizde ve dünyada, özellikle kentlerde yaşanan toplumsal sorunlar, göç ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda ülkemizde yaşanan kentsel işsizlik sorunu da göç ile ilişkilendirilmektedir. Göç ve işsizlik ilişkisini incelediğimiz bölümde, insanların kendi topraklarında yeterli gelir edememeleri ve kentlerin insanlara bu imkânı sunması durumunda, bu insanların kentlere göç edebileceği belirtilmişti. Diğer bir deyişle göç, işsizliğin bir sonucu

¹⁹⁰ Nihat Erdoğan, “Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin ‘Aile’ye Etkisi”, **Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişim**, 2. Baskı, T.C. Başbakanlık, Ankara, 1991, s. 361–362.

¹⁹¹ İ.Hamit Hancı, “İzmir’de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi”, (Çevrimiçi), <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukistismari.htm>.

olarak kabul edilmektedir. Bu kabul, Türkiye için de kullanılmakla birlikte, plansız ve kitlesel göç hareketlerini, büyük kentlerdeki yüksek oranlı açık işsizliğin sebepleri arasında da göstermek mümkündür. Bu şu şekilde açıklanabilir: Hızlı nüfus artışıyla özellikle kırsal alanlarda artan gizli işsizlik ve gelir düşüklüğü, insanları hızlı bir şekilde iç ve dış göçe yöneltebilmektedir. Kentlerdeki sermaye birikiminin bu kitlesel göçü emebilecek düzeyde istihdam yaratamaması durumunda, kentlerde kitlesel bir açık işsizlik yaşanabilmektedir.¹⁹²

Göç sonucu oluşan bu açık işsizliğin ülkemiz için büyük bir üretim kaybına neden olmayacağı düşünülebilir. Nitekim bu insanlar geldikleri kırsal alanlarda düşük verimle çalışan gizli işsiz konumundadırlar. Buradaki temel problem kentlerde biriken bu insanların oluşturabileceği muhtemel sosyal problemlerdir. Bu problemin çözümü kapsamında Türkiye, özellikle büyük kentlerde yaşayan vatandaşlarına yüksek verimli işler bulma konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kentlerde ki mevcut işgücünün yanında, işgücüne yeni katılan gençlere ve kırsal kesimden yoğun nüfus baskısıyla göç edenlere, yeterli derecede istihdam sağlama zorunluluğu bulunmaktadır. Göç bu yüzden Türkiye'deki emek piyasasının önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye'deki istihdam ve işsizlik olgusunu inceleyenlerin göç fenomenini iyi anlamaları gerekmektedir.¹⁹³

Türkiye'de göçün tarihçesine bakıldığında, karşılaşılan durum 1950'lerde ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden iç göç ile 1960'larda başlayan ve 1980'lerin başına kadar süren başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine ve bazı Orta Doğu ülkelerine yönelik dış göçtür. İç ve dış göçlerin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkileri farklı olduğundan bunların ayrı ayrı incelenmesi daha yararlı olacaktır.

¹⁹² H. Sami Güven, **Dış Göç ve 'İşçi Yatırım Ortaklıkları'**, Ankara, TODAİ Enstitüsü Yayınları, 1977, s. 77.

¹⁹³ Bulutay, **a.g.e.**, s.113.

a-Türkiye’de İç Göç ve İşsizlik

Türkiye 1960’lardan itibaren, sanayileşmenin hızlandığı tarımsal karaktere sahip ülkelerin yaşadığı nüfus hareketlerine sahne olmaktadır. Bu hareket özellikle kırlardan kentlere doğru gerçekleşmektedir.¹⁹⁴ Bu göçlerin ana yönü ise az gelişmiş illerden gelişmiş illere doğrudur. Burada ki başlıca çekim merkezi ise İstanbul olmuştur.¹⁹⁵

1980’lerden sonra yaşanan göç olgusu ise daha önceki dönemdeki göçlere göre bazı farklılıklar arz etmektedir. 1980’den önce göç, genellikle kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşmekteydi. 1980’den sonra ise kademeli göç olarak nitelendirebileceğimiz bir olgu ile karşılaşmaktayız. İnsanlar, bulundukları kırsal alana en yakın kentsel birimlere göç ettikten bir süre sonra daha büyük kentsel yerleşim alanlarına göç etmektedirler. Bunun başlıca sebepleri ise daha iyi sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanmak, devletin ekonomi ve yatırım politikalarının daha küçük yerleşim birimlerine olan göçü özendirilmesi ve küçük yerleşim birimlerindeki sermaye sahiplerinin sermayelerini daha iyi değerlendiremedikleri inancıyla kentler arası göçü tercih etmeleridir.¹⁹⁶

Türkiye’deki göç olgusunun en başından beri çekim merkezleri haline gelen İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerin nüfusu, doğumların da etkisiyle hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Birçok insanın iş bulma ümidiyle geldikleri büyük kentlerin, istihdam sağlama hızı nüfus artış hızından düşük olmaktadır. Dolayısıyla bu kentler işsiz depoları haline gelmektedirler.

Bu kadar hızlı bir şekilde gerçekleşen kentleşme yoluyla dinamizmini ortaya koyan tarım ve tarım-dışı sektörler arası ilişki, işsizlik sorununu da tarım sektörünün

¹⁹⁴ Tümertekin, **a.g.e.** , s. 343.

¹⁹⁵ Ayda Eraydın, **Türkiye’de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçleri Genel Değerlendirilmesi**, Ankara, DPT Yayınları, 1981 , s. 21.

¹⁹⁶ Mümtaz Peker, “Türkiye’ de İçgöçün Değişen Yapısı”, **Türkiye’ de İçgöç Konferansı, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997**, Tarih Vakfı Yayını, 1998, s. 297.

dışına çekmektedir. Hızlı kentleşme, işsizlik sorununu geleneksel istihdam sektörlerindeki benzer biçimde modern sektörde ortaya çıkarmaktadır. Burada karşılaştığımız işsizlik biçimi ise gelişmiş ülkelerde gördüğümüz açık ve irade dışı işsizliğin aksine üretim ve gelir artışı sağlamayan, insangücü kaybını içinde barındıran yanıltıcı bir istihdam büyümesi olmaktadır.¹⁹⁷

Bu gerçeğin herkes tarafından bilinmesine rağmen, kırsal kesimdeki yoğun yoksulluk, terör korkusu, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri alma ümidiyle göç devam etmektedir. Yığılmanın devam etmesi, kentlerdeki açık ve gizli işsizliği artırırken, kayıtdışı ekonomiyi de büyütmektedir. Emek arzının hızlı artışı özellikle vasıfsız işçiler için çok düşük ücretlerde uzun süreler çalışmayı beraberinde getirebilmektedir. Vasıflı çalışanların ise göçten bu denli büyük ölçüde etkilenmeleri beklenmeyebilir.

Başlangıçtan bu yana Türkiye'deki göçün merkezi durumunda olan İstanbul'daki işsiz sayısı, 2004 yılı için 467.000'dir. Son yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yoğun miktarda göç aldığı bilinen Çukurova bölgesinde ise işsiz sayısı 295.000'dir.¹⁹⁸ Ülkemizin sanayi ve hizmetler sektörü yönünden gelişmiş bu iki bölgesinde bu denli bir yüksek işsizliğin yaşanması, büyük kentlerde yaşanan işsizlik sorununu gözler önüne sermektedir. Bu sayıların açık işsizliği gösterdiği düşünülürse, gizli işsizliğin de katılması durumunda göç alan kentlerin işsizlik sorunu daha iyi anlaşılacaktır.

Yüksek sayıda nüfusun kısa bir süre içerisinde belirli bölgelerde toplanması, özellikle hizmetler sektörü açısından bir miktar istihdam yaratılmasına imkân tanısa da, bunun tüm nüfusu kapsaması mümkün olamamaktadır. Sağlanan istihdamın da düşük verimli ve çoğu zaman kayıt dışı olarak gerçekleşmesi, hem ekonomik büyümeyi hem de devletin vergi gelirlerini baltalamaktadır.

¹⁹⁷ Nusret Ekin, "Hızlı Şehirleşmenin Sosyo-Ekonomik Etkileri", **Hızlı Şehirleşmenin Yaratığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV)**, 1986, s. 82-84.

¹⁹⁸ **Takvim Gazetesi**, "Büyükşehirle İşsiz Kaynıyor", 7 Nisan 2005,(Çevrimiçi) <http://www.takvim.com.tr/2005/04/07/eko103.html>, 7 Nisan 2005.

İşsizliğin, yoğun göç ve nüfus artışı nedeniyle belirli bölgelerde yoğunlaşması, işsizliğin çözümünü acil bir konu haline getirmektedir. Çünkü bu kadar yoğun bir açık ve gizli işsiz nüfusu barındıran büyük kentlerin, içinden çıkılmaz sorunlar yumağı haline gelmesi kaçınılmazdır.

Sosyologlara göre suç oranlarındaki artışı tespit için işsizlik oranına bakmak yeterli olacaktır. Bu bağlamda Türkiye’de de işsizlik ve suç arasında bir bağ bulunduğu iddia edilmektedir.¹⁹⁹ Türkiye’de suç ve işsizlik arasındaki ilişkinin iç göç-işsizlik çerçevesi kapsamında incelenmesi yararlı olacaktır. Bunun nedeni ise, yoğun iç göçün şehirlerdeki özellikle mala yönelik suçların artmasında etkili olduğu yönündeki inançtır. Bu bağlamda işsizlik ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen teorilerden fırsat yaklaşımının Türkiye için daha geçerli bir seçenek olduğu düşünülebilir.

Mala yönelik suçlarda ilk sırada yer alan İstanbul’da, bu suçlar, özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinden, terör olayları veya sadece iş aramak için gelmiş olan insanların varoş olarak tabir edilen gettolarda yoğunlaşmasıyla ilişkilendirilmektedir. Kırsal kesimden gelen bu insanların büyük şehirlere uyum sağlayamaması ve birçoğunun işsiz olması, özellikle gençler arasında mala yönelik suçlara olan eğilimi artırmaktadır.²⁰⁰ Büyük şehirlerdeki bu varoşlar, genellikle aynı kırsal kesimden gelen insanların yaşadıkları bölgeler olduğundan buralarda sosyal denetim devam etmiş ve buralar suç yatağı haline gelmemiştir. Asıl sorun buralarda yetişen gençlerin şehirlerin zengin yüzüyle tanışmalarından sonra başlamaktadır.²⁰¹

Türkiye’nin ekonomik açıdan merkezi olan İstanbul’daki adaletsiz gelir dağılımı özellikle işsiz gençler arasında engellenme hissi uyandırmaktadır. Gençler

¹⁹⁹ Erdal Şafak, “Kısmi Af Genelleşir mi?” , **Sabah Gazetesi**, 10 Ekim 2004, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/2004/10/16/yaz08-40-115.html>.

²⁰⁰ Hasan Özdemir, **Mala Yönelik Suçlarla Mücadele Semineri**, T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 24 Mayıs 2000,s.12.

²⁰¹ Nur Centel, **Mala Yönelik Suçlarla Mücadele Semineri**, T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 24 Mayıs 2000,s.63.

arasındaki bu duyguların istismar edilmesi sonucunda, şehirlerde organize suç örgütleri ortaya çıkmaktadır. İllerarası göçün yasal olarak engellenmesinin güç olduğu düşünülürse bu konuda çözümün ekonomik ve sosyal politikalarda aranması gerekecektir.

b-Türkiye’de Dış Göç ve İşsizlik

Türkiye’de özellikle 1960’ların başlarından 1980’lerin başına kadar devam eden sürede başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine yönelik gerçekleşen göç dalgası ve Türk vatandaşlarının çoğunun bu ülkelerde kalıcı olarak yerleşmeye başlaması Türkiye’de emek piyasasının yapısında bir takım değişikliklere neden olmuştur. Yerli emeğin ihracı olarak da nitelendirilebilecek bu sürecin başlıca sebebi, Batı Avrupa ülkelerinde 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan işgücü açığının, Güney Avrupa ülkeleri ile Akdeniz havzasında yer alan ülkelerin işgücü fazlası ile karşılanmaya çalışılmasıdır. Türkiye’de, işgücü arzındaki bu fazlalığın eritilmesi için göç, hükümetler tarafından özendirilmiştir. Bu özendirilmenin sebeplerinden biri de o dönemde Türkiye’de yaşanmakta olan döviz sıkıntısı olmuştur.²⁰²

Yurtdışına yönelik işçi göçü 1950’lerde bireysel çabalarla başlamış, 1960’larda ise hükümetler arası anlaşmalar kapsamında planlı bir göç süreci yaşanmıştır. 1970’lerde Batı Avrupa ülkelerinin emek talebinin azalmasına rağmen, gerek kaçak yollardan gerek aile birleşmeleri sonucu batıya yönelik göç devam etmiştir. Göç eden insanların bu dönemde yaşadıkları sıkıntılar, dil bilmemeleri ve tamamen yabancı oldukları bu kültüre uyum zorluğu çekmeleridir. Bu dönemde Türkiye’nin bu insanları korumak için yapabileceği şeyler sınırlı gözükmekteydi. Çünkü böyle bir koruma için yasal mevzuatı oluşturacak ve takip edecek vasıflı

²⁰² DPT, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı İş Gücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu”, 2001, (Çevrimiçi) [http://ekutcup.dpt.gov.tr/isgucu/oik650 .pdf](http://ekutcup.dpt.gov.tr/isgucu/oik650.pdf) 7, 17 Mayıs 2005.

eleman sıkıntısı yaşanmaktaydı.²⁰³

Yurtdışına emek göçünün göçmenler üzerindeki bazı sosyal etkilerinin yanında ekonomik etkileri de bulunmaktadır. Ekonomik etkilerinden başlıcası, bu emeğin yurtiçinde kullanılamamasından kaynaklanan üretim kaybıdır. Bu kaybın gerçekleşmesi, ancak göç eden bireylerin ülkede kalması durumunda uygun işlerde istihdam edilmeleri ile mümkün olacağından, işgücü fazlalığının, başka bir şekilde ifade edersek işsizlerin göçü hükümetleri ve emek piyasasını rahatlatıcı bir etkiye sahip olacaktır.

Türkiye'nin 1960'larda yaşadığı ödemeler dengesi sıkıntısı ve hızla artan nüfusa yeterli istihdamın sağlanamaması yurtdışına emek göçünün çok cazip bir seçenek olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yurtdışına göç bir anlamda, açık ve gizli işsizliğin ihracı şeklinde algılanmıştır. Göç eden nüfusun üretime yaptığı katkı yanında, tüketici özellikleri de göz önüne alındığında bir miktar ekonomik kaybın yaşanması doğaldır. Fakat istihdam açısından bakıldığında yurtdışına göçün işsizlik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülecektir.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde, yurtdışına göçün işsizlik üzerinde yaptığı etki yıllar itibari ile görülecektir. Yurtdışına göçün işsizlik üzerindeki etkisi dalgalı bir seyir göstermesine karşılık, sürekli pozitif bir şekilde gerçekleşmiştir. Göçün işsizlik üzerinde en fazla etkili olduğu yıllar 1970'lerin başı olmuştur. Bunun başlıca sebeplerinden biri petrol fiyatlarındaki büyük artışın Türkiye'de yarattığı üretim şokudur. Yurtdışına göçün emek piyasası üzerindeki bir diğer etkisi de Türkiye'deki bağımlı nüfusun oranında yaşanan artış olmuştur. Özellikle göçün yoğun olarak yaşandığı 1960'larda göçün bağımlılık oranının artışında önemli etkisi olmuştur. Fakat bu etkinin 1970'lerde çok azaldığını hatta sıfır olduğu görülmektedir. Bunun

²⁰³ Birsen Ersel, "The Social and Political Problems Raised by the Emigration of Turkish Workers" , **South-East Europe Review**, No.4, 2001, p. 37.

başlıca sebebi ise yurtdışına daimi olarak yerleşmeye başlayan işçilerin ailelerini yanlarına almaya başlamış olmalarıdır.

Tablo 8: 1961-1981 Dönemi Yurtdışına Giden İşçilerin İşsizliğe ve Bağımlılık Oranına Etkileri

Yıllar	İşsizliği Azaltıcı Etki (On Binde)	Bağımlılık Oranı	Yurtdışındaki İşçilerle Bağımlılık Oranı	Artırıcı Etki (%)
1961	1	1.47	1.47	0
1962	9	1.59	1.59	0
1963	24	1.54	1.53	1
1964	54	1.56	1.54	2
1965	41	1.60	1.59	1
1966	27	1.59	1.59	0
1967	6	1.63	1.60	1
1968	32	1.65	1.64	1
1969	76	1.68	1.66	2
1970	93	1.73	1.70	3
1971	62	1.73	1.71	2
1972	58	1.72	1.70	2
1973	90	1.73	1.71	2
1974	13	1.74	1.74	0
1975	2	1.80	1.80	0
1976	6	1.80	1.80	0
1977	11	1.77	1.76	1
1978	11	1.79	1.78	1
1979	13	1.80	1.80	0
1980	16	1.84	1.84	0
1981	23	1.87	1.86	1

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/1ekim98/planli.htm>

Yurtdışına göç etmiş olan işçilerin Türkiye'ye geri dönmeleri durumunda da çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlardan biri, özellikle ikinci nesil göçmenlerin uyum sorunu olmaktadır. Yurtdışında doğup büyümüş olan bu insanların Türkiye'ye uyumu zor olmakta ve hatta bazıları uyum sağlayamayarak yurtdışına geri dönmektedirler. Başka bir sorun da, yurtdışından sermayelerini ve bilgi birikimlerini beraberinde getiren bu insanların bu birikimlerinin Türkiye'de kullanılabilir olmamasıdır. Bu özellikle yurtdışında eğitim görmüş yüksek vasıflı

Çalışanlar için geçerli olmaktadır. Bu sorun özellikle göçmenlerin toplu bir şekilde ülkelerine döndükleri durumlarda geçerli olmaktadır. Türkiye’de bugüne kadar böyle bir büyük geri dönüşün yaşanmaması, sorunların bireysel düzeyde kalmasına neden olmuştur.

Yukarıda anlatılan g, vasıfsız işçilerin yurtdışına gn içermektedir. Bunun dışında vasıflı ve çoğu zaman yüksek eğitim almış bireylerin de çeşitli sebeplerle yurtdışına göçmeleri mümkündür. Bu tip gn başlıca sebepleri bu insanların Türkiye’de istedikleri çalışma koşullarını bulamamaları, mesleklerini icra edecekleri imknların sunulamaması ve yurtdışındaki daha iyi yaşam koşullarıdır. Bu insanların sayıları yukarıda anlatılan vasıfsız işçiler kadar fazla olmamasına rağmen g etmelerinin etkileri daha fazla olabilmektedir. Bu insanların Türkiye’de kalmaları durumunda kendi istihdamlarının yanında, bilgi birikimleri ve yetenekleri ile diğer insanlar için de istihdam yaratmaları mümkündür. Dolayısıyla bu insanların g, ekonomik büyümeyi sekteye uğratabilmektedir.

3-Türkiye’de Sendikal Hareket ve İşsizlik

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de endüstriyel ilişkileri ve özellikle de sendikalaşmayı etkileyen en önemli faktörlerden biri işsizliktir. alışan işçilerin sendikalara ve sendikalaşmaya olan tutum ve davranışlarının yanında, işsizlerin varlığı da sendikal yaşamı etkileyebilmektedir. Ülkemizde sendikacılığın geçirdiği değişim ve kronik işsizlik arasındaki ilişki, tarımsal nüfusun azalmasıyla birlikte kendini daha fazla hissettirmektedir.

Türkiye’deki sendikal hareketin kökleri Osmanlı İmparatorluğu’na dayanmasına rağmen, günümüze kadar ulaşan güçlü bir sendikal çizgiden söz etmek mümkün değildir. Türkiye’deki sendikal hareketin güçlü olmamasının genel olarak nedenleri, kapitalist üretim ilişkilerinin yoğun ve yaygın olmayışı ve sanayi işçisi birikiminin nemsizliğidir. Nüfusunun önemli bir kısmı hala tarım sektöründe istihdam edilen Türkiye’de, kapitalist anlamda bir işçi sınıfının doğması

gecikmiştir.²⁰⁴ Ayrıca, sanayi işgücünün başka ülkelerdeki gibi bazı yerleşik ve geleneksel işçilik şekline ulaşmamış olması, sınıf bilincinin oluşmasını güçleştirmekte ve bunun sonucu olarak sendikal hareketler istenilen düzeye gelememektedir.²⁰⁵

Bu sebeplerden ötürü, Türkiye’de işsizlik ve sendikal hareket ilişkisi ancak 1980 sonrası dönem için ele alındığında tutarlı sonuçlar elde edilecektir. Daha önceki dönemler için yapılabilecek incelemelerin sonuçları, sayıca az bir grup üzerinden Türkiye’nin tümü için bir çıkarım sağlamaya çalışmak olacağından yanıltıcı olması beklenebilir. 1980’den sonra yaşanan hızlı kentleşme ve kentlerde oluşmaya başlayan gerçek anlamdaki işçi sınıfı, işsizlik-sendika ilişkisi açısından incelenmeye değerdir.

Türkiye’de sendikacılığın Cumhuriyet dönemindeki gelişimine bakıldığında, genellikle devletin kontrol altına almaya veya yönlendirmeye çalıştığı bir sendikal yapı görülmektedir. Osmanlı’dan modern anlamıyla bir işçi sınıfının devralınamaması ve tek parti iktidarın uluslararası işçi hareketlerine karşı duyarlı olması 1923–1946 arasında Türkiye’de sendikacılığın yapılmasını olanaksız hale getirmiştir. Bu dönemin, 1947 tarihli ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun ile sona erdiği kabul edilmektedir. Bu kanun, Türk sendikacılık hareketi için önemli bir aşamayı temsil etse de demokratik sendikacılık için gerekli özellikleri içinde barındırmamaktaydı.²⁰⁶

Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, sendikalara demokratik hakların verileceği yönündeki beklentiler artmıştır. Beklentilerin artmasında Demokrat Parti’nin seçimlerden önce yaptığı vaatlerin büyük etkisi olmuştur. Seçimlerden önce Demokrat Parti’nin özellikle grev hakkı konusunda yaptığı vaatler, 1950 seçimlerde işçilerin oylarını Demokrat Parti’ye yöneltmiştir. Bu dönemde yasal

²⁰⁴ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset Birikim**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1979, s. 343.

²⁰⁵ Toker Dereli, **Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak ve Türkiye’de)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1975, s.308.

²⁰⁶ Gülten Kutsal, **Türkiye’de İşçi Sendikacılığı: 1960–1968**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1977, s.10.

düzenlemelerinde etkisiyle sendikacılıkta önemli gelişmeler yaşanmış fakat grev hakkı ve sendikalara siyaset hakkı tanınmamıştır. Bu dönemdeki gelişmenin altında yatan bir diğer önemli neden de, Türkiye’de sendikacılığın gelişmesini engelleyen sebeplerin başında gelen sanayi işçilerinin sayısındaki oransal azlığın bu dönemde tersine dönmeye başlamasıdır.²⁰⁷

Bu dönemde sendikalar ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemek güçtür. Zira, sendikalaşmanın hızlanmasına rağmen tarımsal yapının ağırlığı ve şehirlerdeki iş olanaklarının görece olarak fazlalığı, sendikaların demokratik ülkelerde olduğu kadar güçlü olmaması, sendikaların ücretlerin artırılması yoluyla istihdama yönelik olumsuz etkilerini azaltmıştır. Fakat sendikaların işsizlik hakkında genel anlamda kaygıları bu dönemde de mevcuttur. Mesela, Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikaları Federasyonu tarafından Çalışma Meclisine sunulan bir raporda, 1950–1951 yıllarında dünyada pamuk fiyatlarında yaşanan yükseliş sonucunda, fabrikaların depolarındaki pamukların bile ihraç edilmeye başlandığının ve bunun böyle sürmesi halinde yakında ülkede işsizliğin artacağı yönünde kaygıları belirtilmiş ve buna karşı bir kampanya yürütülmesi istenmiştir. Fakat bu kampanya nedeniyle sendikalar siyaset yapmakla suçlanmışlardır.²⁰⁸

Buradan da anlaşılacağı üzere, sendikaların bu dönemde genel ekonomi politikaları hakkında yaptığı yorumlar ve bu politikalara karşı faaliyetlerde bulunması, hükümet tarafından siyaset yapma olarak algılanmakta ve sendikalar takibata uğramaktaydılar. Sendikaların maddi olanaksızlıkları da buna eklenince, sadece işsizlik konusunda değil tüm konularda sendikaların faaliyetlerinin kısıtlanmış olduğu görülmektedir.

Demokrat Parti’nin iktidardan düşmesi ve yeni Anayasa’nın uygulanmaya başlamasıyla, 1960’lı yıllar Türk sendikacılığı açısından yoğun ve yararlı geçmiştir. Türkiye’de 1960’lardan sonra gelişen sendikacılığın başlıca özellikleri şunlardır:

²⁰⁷ Erdiñ Yazıcı, **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, 1. bs., Ankara, İlke-Emek Yayınları, 2004, s.117–118.

²⁰⁸ Işıklı, **a.g.e.** , s.361.

Yasaların da olanak tanınmasıyla artan sendikacı işçi sayısı ve bordrodan kesilen aidatlarla güçlenen sendikalar, artık bir sosyal taraf olarak kabul edilmeye başlanmışlardır. Sendikaların yönetime katılma süresi hızlanmıştır. Fakat Türk sendikaları temel olarak toplu pazarlık yoluyla üyeleri lehine değiştirme çabası içinde olmuşlardır. Bu yüzden maddi olanaklar dışında kültürel ve sosyal ihtiyaçlar konusunda sınırlı çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu dönemde sendikalarda yaşanan başlıca sorunlar liderlik ve sendika-içi demokrasi olmuştur.²⁰⁹

Sendikalar bu dönemde toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı başta olmak üzere birçok yeni hakka sahip olmuşlardır. Hükümetlerin çeşitli sendikalara baskıları bu dönemde de görülse bile verilen haklar o güne kadar tanınmış en demokratik haklar gözükmektedir. Bu haklar başka ülkelerdeki gibi büyük ve zorlu mücadelelerin sonucunda değil, 1961 Anayasası'nın demokratik niteliği sayesinde elde edilmiştir.

Bu dönemde sendikalar ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemek bir önceki dönemde olduğu gibi zor gözükmektedir. Nitekim tarım kesiminin nüfus içindeki oranı hala yüksektir. Ayrıca sanayi işçilerinin sayısı da, bu dönemde de artmaya devam etmesine rağmen, oransal olarak küçüktür. Sendikaların işsizliğe bakışı ise, üyelerinin maddi menfaatlerini ön planda tutan ve ekonomi politikalarına yalnızca üyelerinin çıkarları için karşı çıkan veya destek veren toplu pazarlık sendikacılığını benimsemiş sendika tiplerinde görülebileceği gibi, işsizliğin işsizlerin sorunu olarak algılanmasından ibarettir. Bu algılamının sendikaların genelinde görülmesine rağmen tümü için bunu söylemek mümkün değildir. Sendikaların siyasetten uzak kalması fikri bazı sendikalar tarafından kabul görmemiş ve işçi sınıfında parçalanmalar yaşanmaya başlamıştır. 1967 yılında Türk-İş'ten ayrılan bazı sendikalar tarafından kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) bunun başlıca örneklerindendir.²¹⁰

²⁰⁹ Nusret Ekin, **Endüstri İlişkileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1979, s.264-266.

²¹⁰ Yazıcı, **a.g.e.**, s.131-132.

Sendikalar için olumlu geçen bu yıllar, 1980'lerin başına kadar sürmüştür. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan yeni ekonomik model, Türkiye'de ücretlere ve sendikal hak ve özgürlüklere yönelik bir saldırının başlangıç noktası olmuştur. Bu dönemde sermayeye ve siyasal iktidara, bütün işkolları ve bölgelerdeki işçileri ve sendikaları karşısına alan bir tavır hâkim olmuştur.²¹¹ 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve sonrasında yaşanan ara dönemde, sendikalar üzerinde baskılar oluşturulmuş ve birçok sendika kapatılmıştır. Bu dönemde işçilerin ücretlerinde de önemli reel gerilemeler yaşanmıştır. İşçi haklarına yönelik bu saldırılara ve ücretlerdeki gerilemelere karşı işçiler 1989 yılında çeşitli eylemlerle tepkilerini ortaya koymuşlardır. Bu eylemler sonucunda işçi ücretlerinde önemli derecede iyileşmeler sağlamışlardır.

Son yıllarda küreşelleşmenin ve küresel rekabetin hızlanması Türkiye'deki işçi-işveren ilişkilerini de dönüştürmeye başlamıştır. Bu dönüşümün en belirgin özelliklerinden biri, Türk sendikacılığının çıkar birlikteliği çerçevesinde uzlaşmacı bir yöne doğru kaymasıdır.²¹² Uluslararası sert rekabet, önceden tek amacı toplu sözleşmeler aracılığıyla üyeleri için en yüksek ücreti elde etmek isteyen sendikaları işverenle ortaklığa yöneltmiştir. Bunun yanında yaşanan yoğun işsizlik, yurtiçi emek piyasalarını da sendikaların aleyhine getirmektedir.

Sendikalar günümüzde işsizliği, toplumun ortak sorunu olarak görmekte ve hükümetlerden bu konuda çözüm talep etmektedir. Sendikalar, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesini ise işsizliğin en önemli sebepleri arasında görmektedir.²¹³ Özel sektörün sendikalara ve sendikalaşmaya yaklaşımının kamu sektörü kadar olumlu olmaması, özelleştirmeyi sendikalar açısından ikinci defa olumsuz kılmaktadır.

²¹¹ Yıldırım Koç, **Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk-İş: 1980–1989**, İstanbul, Amaç Yayınları, 1989, s.19.

²¹² Erdinç Yazıcı, "Türkiye'nin XXI. Yüzyıl Vizyonu ve Sendikal Hareket: İşçi Hareketi İçin Yeni Bir Misyon", **Sendikal Perspektif: İşçi Liderleri Konuşuyor**, Editör Erdinç Yazıcı, İlke-Emek Yayınları, Ankara, 2004, s.13.

²¹³ Salih Kılıç, "Yarının Temeli Bugünden Atılıyor", **Sendikal Perspektif: İşçi Liderleri Konuşuyor**, Editör Erdinç Yazıcı, İlke-Emek Yayınları, Ankara, 2004, s.24

Önceki dönemlerde sendikalar üzerinde yaşanan hükümet baskılarının son zamanlarda ortadan kalkması, sendikalara işsizlik konusunda görüşlerini açıklamada daha fazla serbestlik tanımıştır. Bunun yanında ‘Ekonomik ve Sosyal Konsey’ gibi platformlar sendikaların görüşlerini sunmaları için uygun bir ortam yaratmaktadır.

Avrupa Birliği’ne uyum süreci de sendikaların toplumdaki rolünü daha belirgin hale getirmektedir. Çünkü Avrupa Birliği mevzuatı sendikaları devletin ve işverenlerin yanında ‘Sosyal Partner’ olarak görmekte ve sendikalara önemli görevler yüklemektedir.

SONUÇ

İşsizlik, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlarla gündem oluşturmaya devam etmektedir. Ülkemizde son yıllarda makro göstergelerde yaşanan olumlu gelişmeler, yüksek işsizlik oranının gölgesinde kalmaktadır. Çünkü ekonomik gelişme sadece bir işi ve geliri olanlar için bir anlam ifade etmektedir. İşsiz insanlar eğer gelir getiren gayrimenkul veya benzeri menkul araçlara sahip değillerse milli gelirden aldıkları pay sıfırdır.

İnsanların işsiz kalmaları sonucunda bireylerin kişisel gelirleri ve bunun sonucunda da milli gelir azalmaktadır. Bugün birçok gelişmiş ülkede, işsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımları işsiz insanlara çalıştıkları dönemdeki hayat standartlarına ulaşmasını sağlayacak bir gelir sunabilmektedir. Bu yardımlar insanlar üzerindeki ekonomik baskıları azaltsa da, işsizliğin neden olduğu psikolojik baskılar bu insanları da olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca işsizlikten kaynaklanan milli gelir ve vergi kaybı, gelişmiş ülkelerdeki işsizlik yardımlarının bireyler üzerinde yaptığı olumlu etkiyi azaltmaktadır.

İşsizliğin neden olduğu sosyal sorunlar ise çoğu zaman ekonomik sorunlardan daha zararlı olmaktadır. Bu sorunlarda biri gelir kaybı ve çalışmamaktan kaynaklanan kimlik ve statü kaybının bireylerin mental sağlığı üzerinde yaptığı olumsuz etkidir. Bu etki yapı ve süreç itibari ile ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. İşsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımlarının yanında ülkelerin sosyal yapısı da bu farklılıklar üzerinde etkilidir.

Türkiye’yi bu konuda diğer ülkelerden ayıran başlıca özellik kendine has aile yapısıdır. İşsizlik sigortasının ancak yakın geçmişte faaliyete geçmesi ve kapsamının sınırlı olması, aile kurumunu işsiz insanların başlıca güvencesi haline getirmiştir. Ayrıca büyük şehirlerdeki kayıt dışı istihdam da, işsizler için geçici bir rahatlama yaratmaktadır.

Aile kurumunun işsiz bireyler üzerindeki olumlu etkisi, özellikle aile reislerinin uzun dönemli işsizliği durumunda, ailenin kendisi üzerinde yıkıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu da toplumsal açıdan istenmeyen bir durumdur. Türkiye’de aile kurumu hala işsizliğin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlarla mücadelede en etkili araçtır. Özellikle genç işsizler açısından aile, bir sığınak konumunu almıştır. İşsizliğin yanı sıra sosyal yapıdaki değişimlerden de etkilenerek erozyona uğrayan aile kurumu, gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda bu yararlı özelliğini kaybedecektir.

İşsizliğin Türkiye’de bireyler ve aile üzerinde yol açtığı bu olumsuz sonuçları önlemenin başlıca yolu işsizliği önlemektir. Fakat her ekonomide az da olsa her zaman bir miktar işsiz bulunacağı düşünülürse işsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımları gibi kurumlarla en azından ekonomik sıkıntıların giderilmesine çalışılmalıdır. Ülkemizdeki işsizliğin boyutu ve işsizlik sigortasının kapsamı dikkate alındığında, bugün için tüm işsizleri kapsayacak bir sistemin mümkün olmadığı görülecektir. Kamu sosyal harcamalarının da genellikle sağlık alanında yoğunlaştığı düşünüldüğünde, işsizliğin yarattığı sorunlarla başedebilmek için başka yöntemler geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu tür yardımların en gerekli, özellikle şehirlerde yaşayan işsiz insanların ve ailelerin gıda ihtiyaçlarının en azından aynı olarak karşılanmasıdır. Şehirlerdeki birçok aile işsizlik nedeniyle en temel ihtiyaçları olan beslenme ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmaktadırlar. Böyle bir yardım aslında gelecekteki daha büyük sağlık harcamalarının önlenmesini sağlayacaktır. Çünkü yetersiz beslenmenin sonucunda özellikle çocukların çeşitli hastalıklara yakalanması mümkündür. Ayrıca çocuklarına yeterli beslenme imkânını sağlayamayan ebeveynlerin üzerindeki psikolojik baskıyı da azaltacaktır.

Şehirlerdeki kayıt dışı ekonomi ve özellikle marjinal sektördeki işler vergi gelirlerinde kayba neden olsa da kısa vadede devamı gerekli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Sert tedbirlerle bu sektörün ortadan kaldırılması kısa vadede çok sayıda

işsiz yaratacaktır. Bu noktada oluşabilecek sorunlar, muhtemelen vergi gelirlerindeki kayıptan daha büyük bir sorun olacaktır.

Türkiye’deki göç olgusu da şehirlerdeki işsizliğin anlaşılması açısından incelenmesi gerekli bir olgudur. Dış göçün uzun yıllardır çok yavaş bir seyir göstermesi dış göç-işsizlik ilişkisini günümüzde önemsiz hale getirmiştir. İç göç-işsizlik ilişkisi ise bugün olduğu gibi yakın gelecekte de gündem oluşturmaya devam edecektir. İç göçün belirli merkezlerde yoğunlaşması, sorunlarında bu bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu soruna bütün gelişmekte olan ülkelerde rastlanmaktadır. İç göç sorununa en makul çözüm yolu iç göçün çeşitli yollarla durdurulması ya da yavaşlatılması gözükmektedir. Türkiye’ de bunun gerçekleşmesi ancak uzun vadeli politikalarla gerçekleşeceğinden, kısa vadede uygulanabilecek politikalar sınırlıdır. Kentleşmenin yarattığı sorunlara işsizliğin de katılmasını engellemek için yapılabileceklerin en başında tarım desteklenmesi gelmektedir. Böyle bir destek, göçü en azından yavaşlatarak, şehirlere göç eden insanları istihdam için vakit kazandıracaktır.

Kentlerde göç nedeniyle oluşan varoşlara temel sosyal hizmetlerin gerek yerel yönetimler gerek merkezi hükümet tarafından yeterli derecede götürülmesi işsizlikten kaynaklanan sorunları hafifletecektir. Özellikle gençlere yönelik mesleki programlar ve sosyal etkinlikler gençlere yeni iş imkânları sağlamasının yanında onları suçtan uzak tutacaktır.

İşsizliğin sendikalar üzerindeki etkisi ve sendikaların bu konudaki faaliyetleri, Türk sendikal yaşamında önemli bir konu olmaya devam edecektir. Geçmişten günümüze kadar Türkiye’de baskın sendika tipini oluşturan toplu pazarlık sendikacılığı, yavaş yavaş değişime uğramaya başlamıştır. “Emek Platformu” gibi uygulamalarla toplu pazarlık sendikacılığından sıyrılmaya çalışan Türk sendikacılığı bunu henüz tam anlamıyla başaramamıştır. Sendikalar son 15 yıl içerisinde farkına vardıkları ve üzerinde çalıştıkları gerçeklerden biri, dışarıda bu yoğunlukta bir işsizlik olduğunda, kendilerinin pazarlık güçlerinin azalacağını ve toplumsal barışın

bozulacağını anlamalarıdır. Aksi takdirde, sendikalar işsizlerin gözünde işsizliğin sebebi olarak görülecek ve bu da sendikalaşmayı sekteye uğratacaktır.

KAYNAKÇA

- AKTOPRAK, Doruk. “İşsizlik?- Gerçek İşsizlik?”, t.y. , (Çevrimiçi)
<http://www.vicebusiness.com /makale3.php>, 22 Ocak 2005.
- ALTIG, D., FITZGERALD, T. and RUPERT, P.“Okun's Law Updated”,
Economic Commentary, 1997.
- ATAMAN, Berrin Ceylan. “İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Projesine Uyum”, **İşveren Dergisi**, 2003 (Çevrimiçi)
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48,
20 Şubat 2005
- AUERBACH, Alan J. KOTLIKOFF, Laurence J., **Macroeconomics: An Integral Approach**, Second Edition, Cambridge, MIT Press.
- AVCI, G., MCDONALD, C.,“Chipping Away at the Fortress: Unions, Immigration and the Transnational Labour Market”, **International Migration**, Vol. 38 (2), 2000.
- AYHAN, Abdurrahman, **Türkiye’de İşsizlik Sigortası Sistemi ve Uygulaması**, Muğla, Muğla Üniversitesi İİBF Tartışma Tebliği, 2004.
- BALCI, Yusuf, **Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.
- BAXANDALL, Phineas , “Explaining Differences in the Political Meaning of Unemployment Across time and Space”, **Journal of Socio-Economics**, Vol. 31,2002.
- Bean,R. , Holden, K., “Determinants of Trade Union Membership in OECD Countries: A Survey”, **International Journal of Manpower**, Vol. 15, No. 6, 1994.
- BJARNASON, Thoroddur, SIGURDARDOTTIR, Thordis J.” Psychological Distress during Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation among Youth in Six Northern European countries”, **Social Science & Medicine**, Vol.56,2003.
- BLANCHARD, Olivier, **Macroeconomics**, 3. Edition, Boston, Prentice Hall, 2003.

- BLOUNT, S., “Unemployment and Economic Voting”, **Electoral Studies**, Vol.21 , 2002.
- BOONE, Jan, “Technological Progress, Downsizing and Unemployment”, **The Economic Journal**, vol.110, 2000.
- BOYD, R. L. , “A ‘Migration of Despair’: Unemployment, the Search for Work, and Migration to Farms During the Great Depression”, **Social Science Quarterly**, Vol. 83, No: 2, June 2002.
- BRITT, Chester L. , “Crime and Unemployment among Youths in the United States, 1958-1990: a Time Series Analysis”, **The American Journal of Economics and Sociology**, January 1994, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0254/is_n1_v53/ai_15163036/pg_1, 26, Mayıs 2005.
- BRONFENBRENNER, Martin, SICHEL, Werner, GARDNER, Wayland , **Macroeconomics**, 2. Edition, Boston, Houghton Mifflin Company ,1987.
- BULUTAY, Tuncer, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, Ankara, International Labour Office State Institute of Statistics, 1995.
- CANTOR, David, LAND, Kenneth C. , Unemployment and Crime Rate Fluctuations: A Comment on Greenberg” , **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 17, No. 4, December 2001.
- CARTER, Thomas J. , “Illegal Immigration in an Efficiency Wage Model”, **Journal of International Economics**, Vol. 49, 1999.
- CHAMLIN, Mitchell B. , COCHRAN, John K. , “Unemployment, Economic Theory, and Property Crime: A Note on Measurement”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 16, No: 4, 2000.
- CIPOLLA, Carlo M., **The Economic History of World Population**, Revised Edition, Middlesex, Penguin Books, 1964.
- OECD(2001) Trends In Immigration and Economic Consequences ,Economics Department Working Papers No. 284 By Jonathan COPPEL, Jean- Christophe Dumont and Ignazio Visco.

- DARITY William, JR., GOLDSMITH , Arthur H., “Unemployment, Social Psychology, and Unemploment Hysteresis”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 16,1993, No:1.
- DAWSON, Graham, **Inflation and Unemployment**, Hants, Edward Elgar Publishing, 1992.
- DERELİ, Toker, **Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak ve Türkiye’de)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları,1975.
- DORNBUSH, Rudiger FISHER, Stanley, **Macroeconomics**, 5. Edition, New York, Mc-Graw Hill Company,1990.
- DPT, “VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı İş Gücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu”, 2001, (Çevrimiçi) [http://ekutup.dpt.gov.tr/isgucu/ oik650.pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/isgucu/oik650.pdf) 7, 17 Mayıs 2005.
- DUNNETT, Andrew, **Understanding the Economy**, 4. Edition, London, Longman.
- EKELUND, Robert B., HEBERT, Robert F. , **A History of Economic Theory and Method**, 4. Edition, Auburn, The Mc Graw Hill Companies, 1996.
- EKİN, Nusret, **Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları Yayınları, 1971.
- EKİN, Nusret. **Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları 2000.
- EKİN, Nusret, **Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik**, İstanbul, 1971, İstanbul Üniversitesi Yayınları Yayınları.
- EKİN, Nusret .“Hızlı Şehirleşmenin Sosyo-Ekonomik Etkileri”, **Hızlı Şehirleşmenin Yaratığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV)**,1986.
- EKİN, Nusret, **Endüstri İlişkileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1979.

- EPSTEIN , Gil S . HILLMAN , Arye L . “Social Harmony at the Boundaries of the Welfare State: Immigrants and Social Transfers” **Journal of Public Economics**, Vol. 87,2003.
- ERAYDIN, Ayda, **Türkiye’de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi**, Ankara, DPT Yayınları, 1981.
- ERDOĞAN, Nihat , “Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin ‘Aile’ye Etkisi”, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişim**, 1991, 2. Baskı.
- ERGÜDER, Üstün, ESMER,Yılmaz, KALAYCIOĞLU, Ersin, **Türk Toplumunun Değerleri**, İstanbul, TÜSİAD Yayınları 1991 .
- ERSEL, Birsen, Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası, İstanbul, Dilek Ofset Matbaacılık, 1999.
- ERSEL, Birsen, “The Social and Political Problems Raised by the Emigration of Turkish Workers” , **South-East Europe Review**, No.4, 2001.
- ERÖZ, Mehmet , **Türk Ailesi**, İstanbul, MEB Devlet Kitapları, 1977.
- EU Directorate-General for Education and Culture, “European Employment and Social Policy: A Policy for People”, (Çevrimiçi)
http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/24/txt_en.pdf2000, 18 Mayıs 2005.
- EYÜBOĞLU, Ayşe, ÖZER, Şemsa, TUFAN-TANRIÖVER, Hülya, “**Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri**”, **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı**, Editör: Oya Çitci, Ankara,TODAİE Yayınları, 1997.
- FARSIO, Farzad ,QUADE, Stacey, "An Empirical Analysis of the Relationship between GDP And, Unemployment", **Humanomics**, Vol.19, Iss. ¾,2003.
- FIELDS, G. S, “ Labor Force Migration, Unemployment and Job Turnover”, **The Review of Economics and Statistics**, vol. 58, No:4 ,November 1976.

- FREY, Margo, “Avoid psychological risks inherent in job search”, **The Milwaukee Journal Sentinel**, May 2003, (Çevrimiçi)
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qn4196/is_200305/ai_n10871069, 21 Nisan 2005.
- FUEST, Clemens, THUM, Marcel , “Immigration and Skill Formation in Unionised Labour Markets”, **European Journal of Political Economy**, Vol. 17, 2001.
- GANG, I. N ., RIVERA-BATIZ F. L., “Immigrants and Unemployment in the European Community”, **IZA Discussion Paper** No:70,1999.
- GARRATY, John A., **Unemployment in History**, New York ,Harper and Row Publishers, 1978.
- GOLDSMITH, Arthur, H. VEUM, Jonathan, DARTY,R. William JR. “Unemployment, Joblessness, Psychological Well-Being and Self-Esteem: Theory and Evidence”, (1997), **Journal of Socio-Economics**, Vol 26, No: 2.
- GILBERT, Alan, GUGLER, Josef, **Cities, Poverty and Development-Urbanization in the Third World**, 2. Edition, Oxford, Oxford University Press, 1992.
- GILL, C., , KNUDSEN, H., LIND, J., , “Are There Cracks in the Danish Model of Industrial Relations?”, **Industrial Relations Journal**, Vol. 29:1.
- GÜVEN, H. Sami, **Dış Göç ve ‘İşçi Yatırım Ortaklıkları’**, Ankara, TODAİE Yayınları, 1977.
- HAHN, F.H., “On Involuntary Unemployment”, **The Economic Journal** , Vol. 97, 1987.
- HANCI, İ.Hamit, “İzmir'de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi”, (Çevrimiçi),
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukistismari.htm>.
- HERNANDEZ, Donald J., “Jobs, Poverty, and Family Breakup: the Impacts of Unemployment and Poverty are Contributing Substantially to

- Dissolution of American Families”, **USA Today (Society for the Advancement of Education)**, November 1993, (Çevrimiçi)http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/s_n2582_v122/ai_14716406/pg_2, 21 Nisan 2005.
- IŞIK, Aslı, LEVENTOĞLU, Ömer, “Toplumsal Darboğaz: İşsizlik”, **Ekonom**, Mart 2001, (Çevrimiçi) <http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 2 Şubat 2005.
- IŞIKLI, Alpaslan, **Sendikacılık ve Siyaset**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1979, s. 343.
- IZYUMOV, Alexei, VAHALY, John “The Unemployment-Output Tradeoff in Transition Economies: Does Okun’s Law Apply?”, **Economics of Planning**, Vol. 35, 2002.
- KAPUSCINSKI, Cezary A., BRAITHWAITE, John, CHAPMAN, Bruce, “Unemployment and Crime: Toward Resolving the Paradox”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 14, No. 3, 1998.
- KENAR, Necdet, “İşsizlik Sigortası Uygulaması”, **Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Aylık Dergisi**, Kasım 2003, (Çevrimiçi) <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2003/kasim/arastirma.html>, 6 Haziran 2005.
- KEPENEK, Yakup, YENTÜRK, Nurhan, Türkiye **Ekonomisi**, 13. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.
- KEYDER, Çağlar, **Dünya Düzeni İçinde Türkiye (1923-1929)**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982.
- Kisker, Klaus Peter, “Towards The 21st Century: Unemployment and New Dimensions in Industrial Relations”, **Küreselleşme, Rekabetgücü ve Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm, TEİD, V. Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi**, 1998.
- KILIÇBAY, Ahmet, **Türkiye Ekonomisinin Genişleyen Ufukları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 2002.
- KLECK, Gary, CHIRICOS, Ted, “Unemployment and Property Crime: A Target-Specific Assessment of Opportunity and Motivation as Mediating Factors”, **Criminology**, Vol. 40, No:3, 2002.

- KOCAMAN, Tuncel, ÖZALTIN, İlhan, **Sosyal Yapı-I Türkiye’de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler ve Uluslar arası Karşılaştırmalar**, Ankara, DPT Yayınları,1986.
- KOÇ, Yıldırım, **Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk-İş :1980-1989**, İstanbul, Amaç Yayınları, 1989.
- KONGAR, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, genişletilmiş 3. bs. , Ankara , Bilgi Yayınevi, 1979.
- KORAY, Meryem, **Endüstri İlişkileri**, İzmir, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları,1992.
- KOYUNCU Murat , ŞENSES, Fikret , **“Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri:Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”**, ERC Working Papers in Economics 04/13,October 2004.
- KRUEGER, Anne O., **Foreign Trade Regimes and Economic Development: Turkey**,New York, Columbia University Press, 1974.
- KUMBUL, Burcu , “İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan.
- KURTULUŞ, Berrak, “Beyin Göçü Geçmişte Günümüzde ve Gelecekte”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.46, S.38, 1996.
- KUTAL, Gülten, **Türkiye’de İşçi Sendikacılığı:1960-1968**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları,1977.
- LINDBECK,A. , SNOWER, D.J. ,“Wage Setting, Unemployment and Insider-Outsider Relations”, **American Economic Review**, Vol.76, No:2.
- LORDOĞLU, Kuvvet, ÖZKAPLAN, Nurcan, TÖRÜNER, Mete, **Çalışma İktisadı**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1999.
- MURAT, Sedat , “Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik İstihdam ve Eğitim Özellikleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 46, Sayı. 38, 1996.
- NICKELL, Stephen, “ Unemployment: A Survey”, **The Economic Journal**, Vol. 100, 1990.

- NOVO, Mehmed , HAMMARSTRÖM, Anne , JANLERT, Urban, “Do High Levels of Unemployment Influence the Health of Those Who Are Not Unemployed? A Gendered Comparison of Young Men and Women during Boom and Recession” , **Social Science & Medicine**, Vol. 53, 2001.
- O'HIGGINS, Niall, “The Challenge of Youth Unemployment” ,**Employment and Training Papers** 7,10Mart 2000, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/publ/etp7.htm#1.1>, 6 Haziran 2005.
- ORTIZ, Larry Paul Andres, FARRELL, Michael P., “Father's Unemployment and Adolescent's Self- Concept”, **Adolescence**, Winter 1993, (Çevrimiçi)http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n112_v28/ai_14777827/pg_3, 21 Nisan 2005.
- PATERNOSTER, Raymond , BUSHWAY, Shawn D., “Theoretical and Empirical Work on the Relationship Between Unemployment and Crime”, **Journal of Quantitative Criminology**, Vol. 17, No: 4, December 2001.
- PEKER, Mümtaz , “Türkiye’ de İçgöçün Değişen Yapısı”, **Türkiye’ de İçgöç Konferansı, Bolu- Gerede, 6-8 Haziran 1997**, Tarih Vakfı Yayını, 1998.
- PISSARIDES, Christopher, WADSWORTH, Jonathan, “Unemployment and the Inter-Regional Mobility of Labour” , **The Economic Journal**, Vol. 99, No: 397, September 1989.
- PISSARIDES, Christopher, WADSWORTH, Jonathan, “**Unemployment Risks**”, **Understanding Unemployment**, Ed. by Eithne McLaughlin, New York, Routledge, 1992 .
- RAMAZANOĞLU, Hüseyin, “ **A Political Analysis of the Emergence of Turkish Capitalism, 1839-1950** , **Turkey in the World Capitalist System** , Ed. by. Hüseyin Ramazanoğlu, Avebury, 1985.
- ROMER, David, **Advanced Macroeconomics**, 2. Edition, Berkeley, The McGraw-Hill Company , 2001.

RUBERY, J ., “ Wages and the Labour Market”, **British Journal of Industrial Relations**, Vol. 35:3, September 1997.

RUIZ-QUINTANILLA, S. Antonio, CLAES, Rita, “Determinants of Underemployment of Young Adults: A Multi-Country Study”, **Industrial and Labor Relations Review**, Vol. 49, No: 3, April 1996.

SALAM, Pierre, VALIE, Jacques, **Ekonomi Politik El Kitabı**, Çev. Bülent Özen, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1974.

SARTRE, Jean Paul, **Denemeler**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İstanbul, Say Yayınları,t.y.

SARISU, Ekrem, “İşsizlik Tehlikesi”, **Finansal Forum**, 4 Haziran 2001, (Çevrimiçi) <http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/04-06-2001.htm> , 8 Ocak 2005.

SEBASTIANI, Mario, “**Observations on Marx’sand Kalecki’s Approaches to the Theory of Effective Demand**” , **Marx and Modern Economic Analysis Volume II**, Ed. by. G. A. Caravale, Rome, Edward Edgar Publishing, 1991.

SELIK, Mehmet, **100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi**, 2.bs. , İstanbul, Gerçek Yayınevi,1974.

SEYMEN, Recep, **İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset**, İstanbul, Der Yayınları,2004.

SQUIRE, Lyn, **Employment Policy in Developing Countries**, Oxford,Oxford University Press, 1981.

STRÖM, Sara , “Unemployment and Families: A Review of Research”, **Social Service Review**, Vol. 77, September 2003.

ŞAFAK, Erdal, “Kısmi Af Genelleşir mi?” , Sabah Gazetesi, 10 Ekim 2004, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/2004/10/16/yaz08-40-115.html>.

ŞENSES, Fikret , “Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam”,t.y. (Çevrimiçi) http://www.petrol-is.org.tr/2003_CD/07_neoliberal/govde.htm, 20 Nisan 2005.

- Takvim Gazetesi**, “ Büyükşehirler İşsiz Kaymıyor”, 7 Nisan 2005,(Çevrimiçi)
<http://www.takvim.com.tr/2005/04/07/eko103.html>, 7 Nisan 2005.
- TALAS, Cahit , **Toplumsal Ekonomi-Çalışma Ekonomisi**, 7. bs., Ankara, İmge Kitapevi,1997.
- TASSINOPOULOS, A. , WERNER, H. , “To Move or Not to Move- Migration of Labour in the European Union”, **IAB Labour Market Research Topics** , Vol.35 ,1999.
- TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları** , Ankara, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, 1977.
- TERZİOĞLU, R. Günsel, “Ailenin Ekonomik Faaliyetleri”, **T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Aile Yılığ** 1990, 1990.
- TREVITHICK, James A. , **Enflasyon: Ekonomideki Krizle İlgili Bir Çalışma**, Çev.ERCÜMENT SEBER İstanbul, Yelken Matbaası, 1982.
- TURNER, J. Blake, “Economic Context and the Health Effects of Unemployment”, **Journal of Health and Social Behavior**,September 1995, (Çevrimiçi)<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=7735728&sid=3&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 28 Mart 2005
- TÜMERTEKİN, Erol, **Türkiye’de İç Göçler** ,İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1968.
- USA Today**, “Family Relations Hurt by Joblessness” ,Society for the Advancement of Education, April 2003, (Çevrimiçi)
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_2695_131/ai_99849658, 21 Nisan 2005.
- USA Today** ,“Stigma Creates Employment Barriers”, Society for the Advancement of Education, February1998, (Çevrimiçi)
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2633_v126/ai_20305748, 15 Nisan 2005

- ÜNALAN, Turgay, “Türkiye’de İçgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de İçgöç Konferansı,Bolu-Gerede,6-8 Haziran 1997**, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,1998.
- VESETH, Michael, **Introductory Macroeconomics**,2. Edition, Orlando Academic Press,1984.
- VUORI, Katja, Protecting (Im)migrants and Ethnic Minorities from Discrimination in Employment: Finnish and Swedish Experiences, ILO Migration Branch, 1996.
- WADSWORTH, M.E.J. , MONTGOMERY, S.M. , BARTLEY, M.J., “The Persisting Effect of Unemployment on Health and Social Well-being in Men Early in Working Life”, **Social Science & Medicine**, Vol. 48, 1999.
- WARNER, Richard,“Hard Times and Schizophrenia”, **Psychology Today**, June1986,(Çevrimiçi)http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1175/is_v20/ai_4260806/pg_2, 21 Nisan 2005.
- WATKINS,Stephen J., “Unemployment and Health”, **WORLD HEALTH**, Geneva, November 1992.
- WEICH, Scott, LEWIS, Glyn, “Poverty,Unemployment, and Common Mental Disorders: Population Based Cohort Study”, **British Medical Journal**, July 11, 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0999/is_n7151_v317/ai_20958582/pg_3, 21 Nisan 2005.
- WEVER, K. S., Unions Adding Value: Addressing Market and Social Failures in the Advanced Industrialized Countries, **International Labour Review**, Vol. 136, No.4, 1997.
- YAMAN, Berker, **Kalkınmakta Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu ve Çözüm Yolları**, Bursa, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1977.
- YAZICI, Erdinç , **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, 1. bs., Ankara,İlke-Emek Yayınları, 2004.

- YERASIMOS, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye-3: I. Dünya Savaşından 1971'e**, Çev.Babür Kuzucu ,1. bs., Gözlem Yayınları, 1976.
- YILMAZ, Tuncay, FİDAN, Fatma, KARATAŞ, Veli, “ İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, C.48., 2004 .
- YÜKSEL, İhsan, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, No: 2, 2003.
- ZAİM, Sabahaddin, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1997.

Elektronik Kaynaklar

(Çevrimiçi) http://lmsnt.pub.die.gov.tr/ihfid/tur_soz.htm, 10 Nisan 2005

(Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 15 Nisan 2005.

(Çevrimiçi) <http://mypage.kangurum.net/EKONOMI/hdogan@kangurum.net/issizlik>, 3 Şubat 2005.

(Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3883/is_n2_v82/ai_19908071/pg_9, 3 Mart 2005.

(Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3937/is_2003_Annual/ai_112945016/pg_3, 8 Mart 2005.

(Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m3937/is_2003_Annual/ai_112945016/pg_3, 17 Mart 2005.

(Çevrimiçi) <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/300305.xls>, 10 Nisan 2005.